

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

КАФЕДРА ІСТОРІЇ

ІСТОРИЧНІ ШТУДІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ І СТУДЕНТІВ

**Випуск 4
Видається з листопада 2022 року**

Миколаїв – 2026

*Рекомендовано до друку відповідно до ухвали кафедри історії
Навчально-наукового педагогічного інституту
імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 14 від 22 квітня 2026 р.)*

Рецензенти:

Набока О. В. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та археології Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Моцак С. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Історичні штудії: збірник наукових праць молодих науковців і студентів / За заг. ред. д. іст. н., проф., зав. кафедри історії Н. О. Рижевої. Випуск 4. Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2026. 190 с.

До збірника увійшли матеріали наукових пошуків здобувачів вищої освіти НУК імені адмірала Макарова. Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, етнології, історіографії, краєзнавства, історії міжнародних відносин та інноваціям в історичній освіті.

Для істориків, археологів, краєзнавців, вчителів історії та здобувачів освіти ЗЗСО, викладачів та здобувачів вищої освіти, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

УДК 94.477

© Навчально-науковий педагогічний інститут
імені В. О. Сухомлинського
© НУК імені адмірала Макарова, 2026

ЗМІСТ

Андрюхін Є. С.

Вплив югославських воєн на центрально-східну Європу 7

Білоус С. І.

Геральдика українських міст Півдня XX – початку XXI століття: історична тяглість та символічні трансформації 12

Бриченко Д. С.

Індустріальний розвиток Миколаївської області у другій половині 1960-х – на початку 1990-х рр.: теоретико-методологічні засади дослідження 16

Бурлака Є. О., Телеганова А. С., Чіркїна В. С.

Еволюція шкільних моделей: від «прокрустового ложа» педагогіки до дитиноцентризму 21

Вихрист Т. Г.

Суспільно-політичний та державний розвиток Гетьманщини початку XVIII ст. у світлі сучасних візій історичної науки 25

Гончаренко О. О.

Історія повсякденного життя українців в різні епохи 29

Деменнікова О. І.

Особливості постсоціалістичних перетворень: досвід України та Чехії (1991–2004 рр.) 33

Дубина О. В.

Правовий та соціальний статус весталок у релігійній системі стародавнього Риму 38

Дячук Л. Г.

Сучасний стан і тенденції глобальних міграційних процесів 42

Залевський С. А.

Персональна історія як чинник формування та розвитку особистості: від генеалогії до когнітивного досвіду 46

Калабурза М. В.

Методи дослідження руху Опору в Україні в роки Другої світової війни (1941–1944 рр.) 49

Карпенко Т. І.

Волонтерський рух в Україні у контексті воєнного часу (2022–2025 рр.) 56

Коновалова К. С.

Історія дитячих іграшок: від дерев'яних ляльок до сучасних конструкторів 60

Копчак А. М.

Виборче право жінок в Західній Європі (друга половина XIX – початок XX ст.) 65

Корінь В. Г.

Проблеми збереження культурної спадщини в умовах війни в Україні 70

Корінь В. Г.

Таємниці історії: невідомі сторінки минулого 74

Корягін В. А.

Лицарі визвольних змагань: найяскравіші битви та події Чорних Запорозжів (1918–1920 рр.) 80

Мазник А. А.

Розвиток жіночої освіти у Галичині в контексті освітньої реформи 1896 р. 86

Матвієнко К. М.

Методика використання сервісу google classroom при викладанні під час змішаного та дистанційного навчання 92

Михайлов М. О.

Сакральна функція меча у поховальних практиках ранньосередньовічної Швеції 96

Момот Т. І.

Популяризація історії засобами масової культури 101

Нанакіна К. В.

Еволюція німецького дня історика: від академічного зібрання до наукового форуму 108

Олійник З. В.

Повсякденне життя української селянки в 1950–1960-х рр. 113

Орел О. С., Федоров А. Д.

Історія розвитку кібербезпеки в Україні та світі 118

Осадчий Д. М.

Використання штучного інтелекту в дослідженні розвитку писемності 122

Пелик О. В.

Банки як культурно-хронологічний індикатор у Сабатинівській та Білозерській культурах 128

Пивовар М. А.

Соціально-економічний та культурний розвиток Миколаєва в ХІХ – на початку ХХ ст. 137

Пирожкова А. В.

Історія українського правопису 142

Романенко Д. С.

Відбудова та розвиток промисловості Миколаївщини в повоєнне двадцятиріччя (1944–1965 рр.): теоретико-методологічні засади дослідження 148

Руденко О. О.

Історія розвитку поп-музики у ХХ–ХХІ ст. 152

Суханова Т. С.

Взаємовідносини між президентом і парламентом у період правління Л. Валенси. 156

Тасинкевич О. В.

Миколаївський ліцей імені Миколи Аркаса: рідна мова в шкільній освіті Миколаєва 161

Феленюк С. М.

Перші підручники та навчальні книги в історії освіти 167

Чебурахов А. В.

Особливості топонімічної політики у ХХ ст. 172

Чепура Є. Є.

Державотворчі ідеї Михайла Грушевського та їх реалізація в період діяльності Української Центральної Ради	177
---	-----

Черкасова В. Д.

Мовна війна в окопах: як Перша світова розірвала зв'язок між англійською та німецькою культурами	181
--	-----

Юськів Д. Ю.

Зовнішньополітичні наслідки возз'єднання Німеччини	186
--	-----

УДК 94:355.01(497.1)"199"]-043.2:327(4-191.2-11)

Андрюхін Євгеній Сергійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

5851мз група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н. М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

ВПЛИВ ЮГОСЛАВСЬКИХ ВОЄН НА ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНУ ЄВРОПУ

Центрально-Східна Європа розглядається як регіон глибоких політичних трансформацій і конфліктних процесів, зумовлених розпадом соціалістичних систем наприкінці ХХ століття. Дезінтеграція федеративної Югославії супроводжувалася загостренням етнічних протистоянь, посиленням націоналістичних тенденцій та ескалацією боротьби за територіальний контроль. Держави регіону опинилися перед комплексом викликів у сфері безпеки, масштабними гуманітарними кризами, а також необхідністю переосмислення засад міжнародних відносин і механізмів регіональної взаємодії. Югославські війни стали вагомим чинником формування нової геополітичної конфігурації ЦСЄ та зумовили активізацію ролі міжнародних організацій у процесах врегулювання конфліктів.

Ключові слова: *Центрально-Східна Європа, Югославія, війни, політичні трансформації, етнічні конфлікти, гуманітарні кризи, міжнародні відносини.*

Центрально-Східна Європа наприкінці XX століття опинилася в умовах глибоких трансформацій, пов'язаних із розпадом соціалістичної системи та переходом до нових політичних і економічних моделей. Завершення «холодної війни» ліквідувало стару біполярну структуру міжнародних відносин, але водночас створило простір нестабільності, у якому загострилися етнічні, соціальні та політичні суперечності. Одним із найяскравіших проявів цих процесів стали Югославські війни, що суттєво вплинули як на Балканський регіон, так і на всю Центрально-Східну Європу.

Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія був результатом поєднання політичних, економічних та національних факторів. Федеративна система, яка тривалий час утримувала баланс між різними народами, після смерті Йосипа Броз Тіто поступово втратила стабільність. Економічна криза, зростання зовнішнього боргу, інфляція та безробіття посилили внутрішні суперечності. У 1980-х роках посилювався вплив націоналістичних рухів, які почали використовувати етнічну ідентичність як основний інструмент політичної мобілізації. Це призвело до зростання напруженості між республіками та поступового розпаду федерації.

Початок воєн був пов'язаний із проголошенням незалежності Словенії та Хорватії у 1991 році. У Словенії конфлікт мав короткий характер, однак у Хорватії бойові дії швидко набули масштабного характеру. Найбільш трагічним етапом стала війна в Боснії і Герцеговині, де зіткнулися інтереси босняків, сербів і хорватів. Конфлікт набув надзвичайно жорстоких форм, включаючи етнічні чистки, масові вбивства та облоги міст [2]. Це стало одним із найсерйозніших гуманітарних викликів у Європі після Другої світової війни.

Югославські війни мали значний вплив на країни Центрально-Східної Європи, які самі перебували в процесі трансформації після падіння соціалістичних режимів. Хоча ці держави намагалися дистанціюватися від конфлікту, його наслідки були відчутними: потоки біженців, поширення нестабільності, зростання нелегальної торгівлі зброєю та загроза регіональної

безпеки. Це змусило уряди країн регіону активніше співпрацювати у сфері безпеки та зовнішньої політики.

Важливу роль у врегулюванні конфлікту відіграли міжнародні організації, зокрема ООН і НАТО. Було здійснено низку миротворчих операцій, дипломатичних ініціатив і, зрештою, військових утручань. Ключовим моментом став Дейтонський мирний договір 1995 року, який припинив війну в Боснії і Герцеговині та закріпив складну політичну структуру держави. Водночас цей компроміс залишив низку невирішених питань, які впливають на політичну стабільність регіону й сьогодні [3].

Югославські війни стали важливим викликом для всієї європейської системи безпеки. Вони показали обмеженість існуючих механізмів запобігання конфліктам і необхідність більш активної міжнародної участі. Для Центрально-Східної Європи ці події стали сигналом до прискорення інтеграції в євроатлантичні структури, які розглядалися як гарантія стабільності та захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз [4].

Соціально-економічні наслідки війни були масштабними. Руйнування інфраструктури, економічний спад і масова міграція населення вплинули не лише на країни колишньої Югославії, але й на сусідні держави. Водночас у довгостроковій перспективі це сприяло переорієнтації економічних зв'язків Центрально-Східної Європи на Західну Європу та прискоренню ринкових реформ.

Важливим наслідком конфлікту стало переосмислення ролі держави у сфері безпеки. Якщо раніше основна увага приділялася військовому потенціалу, то після балканських воєн зросло значення концепції людської безпеки, яка включає захист прав людини, соціальну стабільність та міжетнічну толерантність. Це суттєво вплинуло на політичні підходи країн Центрально-Східної Європи.

Війна також продемонструвала значний вплив політичної риторики на ескалацію конфліктів. Націоналістичні наративи, використання історичних образ і маніпуляція суспільними настроями стали важливими чинниками

радикалізації. Це призвело до усвідомлення необхідності розвитку демократичної політичної культури та відповідального медіапростору. Засоби масової інформації, які під час конфлікту часто використовувалися для пропаганди, після війни стали об'єктом реформування з метою підвищення їхньої незалежності та професійності.

Югославські війни також стали важливим етапом у розвитку міжнародного права. Створення Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії заклало основу для притягнення до відповідальності за воєнні злочини та геноцид. Це сприяло формуванню нових стандартів міжнародної юстиції та підвищенню уваги до захисту прав людини у збройних конфліктах [1].

Країни Центрально-Східної Європи, реагуючи на нестабільність у регіоні, почали активніше розвивати регіональну співпрацю. Було посилено координацію в політичній, економічній та безпековій сферах. Це сприяло формуванню нових механізмів взаємодії, спрямованих на запобігання конфліктам та зміцнення стабільності.

Важливим наслідком воєн стала також активізація процесів європейської інтеграції. Європейський Союз почав розглядати розширення як інструмент стабілізації постсоціалістичного простору. Включення країн Центрально-Східної Європи до європейських структур стало не лише політичним і економічним процесом, але й засобом запобігання новим конфліктам [5].

Гуманітарний вимір війни проявився у масових переміщеннях населення та кризі біженців. Країни регіону брали участь у прийомі постраждалих, що стало важливим досвідом міжнародної солідарності, але водночас виявило обмеженість ресурсів і необхідність координації гуманітарної політики на міжнародному рівні.

У культурному та суспільному вимірі Югославські війни залишили глибокі наслідки. Пам'ять про конфлікт стала важливою частиною колективної ідентичності народів регіону, а процеси примирення виявилися складними та тривалими. Різні інтерпретації подій продовжують впливати на політичний дискурс і міжетнічні відносини.

Таким чином, Югославські війни стали не лише регіональним конфліктом, а й важливим фактором трансформації всієї Центрально-Східної Європи. Вони вплинули на формування нової системи безпеки, прискорили європейську інтеграцію та змінили підходи до управління конфліктами. Їхній вплив залишається відчутним і дотепер, визначаючи політичні та суспільні процеси в регіоні.

Список використаних джерел та літератури

1. Blackford W. The Responsibility to Protect and International Law: Moral, Legal and Practical Perspectives on Kosovo, Libya, and Syria. Portland State University Library, 2000. URL: <https://doi.org/10.15760/etd.2529>. (date of access: 12.04.2026)
2. Kopeček L., Kubát M., Hloušek V. Kosovo: Presidents as the Backbone of NATO Action. *Palgrave Studies in Presidential Politics*. Cham, 2025. P. 49–67. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-032-04905-6_4. (date of access: 18.04.2026)
3. Newman E., Visoka G. NATO in Kosovo and the logic of successful security practices. *International Affairs*. 2024. Vol. 100, no. 2. P. 631–653. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iiae014>. (date of access: 18.04.2026)
4. Ristić K., Satjukow E. The 1999 NATO Intervention from a Comparative Perspective: An Introduction. *Comparative Southeast European Studies*. 2022. Vol. 70, no. 2. P. 189–201. URL: <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0026>. (date of access: 18.04.2026)
5. Vučković V., Đorđević V. Introduction: Revisiting Security in the Post-Yugoslav Space. Non-State Actors as Allies of Russian Foreign Policy. *East European Politics and Societies*. 2026. P. 181–196. URL: <https://doi.org/10.1177/08883254261423524>. (date of access: 18.04.2026)

УДК 929.6(477-13)"19/20"

Білоус Софія Ігорівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

3851з група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії

Маринченко Г. М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ГЕРАЛЬДИКА УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ПІВДНЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ ТА СИМВОЛІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості розвитку геральдики українських міст Півдня у XX – на початку XXI століття як важливого елементу історико-культурної спадщини та локальної ідентичності. Проаналізовано трансформації міських гербів під впливом політичних режимів, ідеологічних змін і процесів державотворення. Розкрито специфіку символіки, її зв'язок із природними, економічними та історичними чинниками розвитку регіону. Визначено роль відновлення історичної геральдики у формуванні сучасної національної пам'яті та регіональної самосвідомості.

Ключові слова: *геральдика, герб, символіка, Південь України, історична пам'ять, ідентичність.*

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до історико-культурної спадщини України, зокрема до символічних систем, що відображають історію та ідентичність регіонів. Геральдика українських міст південного регіону є важливим джерелом вивчення історичних процесів, оскільки в ній заковано відомості про соціально-економічний розвиток, природні особливості та політичні зміни.

Особливої значущості дослідження набуває в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій та процесів декомунізації, які сприяли відновленню історичних символів і переосмисленню радянської спадщини. Вивчення геральдики дозволяє глибше зрозуміти механізми формування локальної ідентичності та національної свідомості.

Геральдика як спеціальна історична дисципліна виникла в середньовічній Європі, проте в Україні її розвиток має свої особливості, пов'язані з історичними умовами існування українських земель у складі різних держав. Міські герби Півдня України формувалися під впливом традицій Російської імперії, що позначилося на їхній структурі, композиції та символіці [1, с. 15].

У XX – на початку XXI століття більшість міст Півдня України (зокрема Одеса, Миколаїв, Херсон) отримали офіційно затверджені герби, які відображали їх адміністративний статус, економічну спеціалізацію та географічне положення. Наприклад, використання морської символіки (якорів, хвиль, кораблів) підкреслювало роль портових міст у торгівлі та суднобудуванні [4, с.21].

У радянській період відбулося суттєве переосмислення геральдичних традицій. Класична геральдика була частково витіснена новими символами, що відображали ідеологію соціалізму. У гербах міст з'являлися зображення заводів, шестерень, червоних зірок, що символізували індустріалізацію та «трудову славу». При цьому традиційні елементи або зникали, або зазнавали трансформації [1, с. 98].

Період незалежності України став етапом відродження історичної геральдики. У 1990-2000-х роках було розпочато процес перегляду та оновлення

міських гербів. Значна частина міст Півдня повернулася до історичних символів, водночас адаптуючи їх до сучасних умов. Це свідчить про прагнення зберегти історичну спадщину та підкреслити тяглість розвитку [2, с. 671].

Важливу роль у цьому процесі відіграли науковці та геральдичні комісії, зокрема Українське геральдичне товариство, яке розробляло рекомендації щодо створення та відновлення символіки. У новітніх гербах поєднуються традиційні геральдичні принципи з сучасними підходами до дизайну.

Символіка гербів міст Півдня України має яскраво виражений регіональний характер. Вона відображає природні ресурси (степ, море, річки), економічну спеціалізацію (портова діяльність, суднобудування, сільське господарство), а також історичні події та культурні традиції. Наприклад, у гербах часто використовуються елементи, пов'язані з козацькою історією, що підкреслює зв'язок із минулим [3, с. 67].

Окрім того, сучасна геральдика виконує важливу соціокультурну функцію. Вона сприяє формуванню місцевої ідентичності, використовується у брендингу міст, розвитку туризму та популяризації історико-культурної спадщини. Герби стають не лише символами влади, а й елементами комунікації між містом і його мешканцями.

Отже, геральдика українських міст Півдня XX – на початку XXI століття є важливим історичним джерелом, що відображає складні процеси політичних, соціально-економічних та культурних трансформацій. У XX столітті геральдична система зазнала значних змін під впливом радянської ідеології, що призвело до часткової втрати традиційних символів.

Водночас період незалежності України став часом їх відродження та переосмислення. Подальше дослідження геральдики сприятиме глибшому розумінню історії регіону та формуванню національної свідомості в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел та літератури

1. Гречило А. Українська міська геральдика. Київ: Українське геральдичне товариство, 1998. 192с.
2. Маринченко Г.М. Сучасний стан територіальної геральдики України. Історико-культурна спадщина України: регіональні особливості та загальнонаціональний контекст : матеріали Всеукраїнської науково-практичної краєзнавчої конференції, 16 травня 2025 року, м. Звягель Житомирської області. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2025. С.671-672.
3. Панченко В. Символіка українських міст: історія та сучасність. Київ: Либідь, 2005. 256 с.
4. Сапович І. Д. Геральдика українських міст XX - початку XXI століття = Heraldry of Ukrainian cities of the 20th - early 21st centuries : магістерська робота ; спец. 032. «Історія та археологія» / І. Д. Сапович ; наук. кер. Г.М. Маринченко. – Миколаїв : НУК, 2025. – 78 с.

УДК 94(477.73)"1965/1991":338.45(477.73)

Бриченко Дмитро Сергійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851м група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х – НА ПОЧАТКУ 1990-Х РР.: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження індустріального розвитку Миколаївської області у другій половині 1960-х – на початку 1990-х рр. Визначено основні методологічні підходи, принципи та методи, використані для аналізу соціально-економічних процесів у регіоні. Особливу увагу приділено цивілізаційному підходу як провідному методологічному орієнтиру дослідження. Охарактеризовано принципи історизму, об'єктивності, наукового плюралізму та взаємодоповнення загальнонаукових і спеціально-історичних методів. Проаналізовано особливості застосування аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу, кліометрії, статистичного спостереження, порівняльного, хронологічного та історико-реконструктивного методів. З'ясовано значення джерельної бази для об'єктивного висвітлення проблем індустріального розвитку Миколаївщини.

Наголошено на необхідності переосмислення радянської історіографічної спадщини та використання нових джерел для комплексного дослідження соціально-економічних процесів у регіоні.

Ключові слова: *аналіз, індустріальний розвиток, історизм, кліометрія, методологія, Миколаївська область, промисловість, системний аналіз, статистичне спостереження, цивілізаційний підхід.*

Основу будь-якого наукового дослідження становить обрана дослідником методологія. У перекладі з грецької мови поняття «методологія» означає вчення про структуру, методи та засоби діяльності. Її призначення полягає у вивченні способів, прийомів і засобів наукового пізнання, за допомогою яких здобувається нове знання. Провідним методологічним орієнтиром цього дослідження став цивілізаційний підхід, який дає змогу враховувати як об'єктивний, так і суб'єктивний виміри суспільного розвитку та розглядати суспільство в багатоманітності форм його життя.

Теоретико-методологічні засади роботи визначені специфікою предмета дослідження та поставленими завданнями. Поєднання історичного, економічного, політичного й культурного аспектів зумовило комплексний підхід до добору методів. Кожен із використаних методів виконує пізнавальну функцію, оскільки саме за його допомогою отримується інформація, необхідна для виявлення сутності процесів і явищ, їхніх особливостей, закономірностей і взаємозв'язків.

Добір методів здійснювався з урахуванням трьох основних критеріїв: ефективності, тобто здатності забезпечити потрібний результат; надійності, що передбачає одержання максимально достовірної інформації; економічності, яка полягає у досягненні наукового результату з найменшими витратами часу та засобів.

Методи дослідження підпорядковувалися низці методологічних принципів. Принцип історизму вимагав розглядати події, явища та процеси в розвитку, у конкретному історичному часі й просторі. Принцип об'єктивності

передбачав висвітлення фактів у єдності їхніх позитивних і негативних сторін. Важливе значення мав також принцип взаємодоповнення загальнонаукових і спеціально-історичних методів, принцип опори на історичні джерела та принцип наукового плюралізму, що передбачає врахування різних наукових підходів і формування власних аргументованих висновків.

Дослідження здійснювалося на двох рівнях. Перший – емпіричний – полягав у безпосередньому опрацюванні різних видів джерел, накопиченні фактичного матеріалу та його первинній систематизації. Другий – теоретичний – передбачав аналіз зібраної інформації, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей і формулювання узагальнень та висновків.

Для всебічного розкриття теми було використано комплекс загальнонаукових і спеціально-історичних методів. Насамперед застосовано аналіз і синтез. У роботі використовувалися також індукція і дедукція. Індуктивний метод дав можливість на підставі окремих фактів формулювати ширші висновки, зокрема щодо технологічного переозброєння промислових підприємств. Важливе місце посів метод системного аналізу, який дозволив розглядати, соціально-економічний розвиток Миколаївщини як складову ширших політичних, економічних і культурних процесів, що відбувалися в Українській РСР у досліджуваній період. У дослідженні застосовано й метод кліометрії, що ґрунтується на використанні кількісних показників для характеристики історичних явищ і процесів. За допомогою статистичного моделювання було проаналізовано ключові показники, які стали основою доказової бази роботи. Предметом вивчення за цим методом були демографічні зміни в області та рівень її економічного розвитку.

Тісно пов'язаний із ним метод статистичного спостереження забезпечив систематичний збір даних для характеристики досліджуваних процесів. Його застосування було необхідним, оскільки статистичні матеріали становлять один із найважливіших видів джерел у цій роботі. Саме вони дали змогу сформувати емпіричну базу для подальших теоретичних узагальнень.

Порівняльний метод дав можливість шляхом зіставлення кількісних і якісних характеристик відтворити динаміку змін основних показників і визначити місце Миколаївщини в контексті розвитку всієї УРСР. Метод систематизації застосовувався під час упорядкування історіографії та джерельної бази, що дозволило об'єднати праці й документи у відповідні групи за спільними ознаками.

Хронологічний метод забезпечив висвітлення матеріалу в послідовному часовому порядку. Його використання було пов'язане з проблемно-хронологічним принципом побудови основної частини дослідження. Саме цей підхід дозволив не лише поділити предмет на окремі складові, а й простежити етапи розвитку різних сфер промислового розвитку у другій половині 1960-х – на початку 1990-х рр. Метод історичної реконструкції, у свою чергу, дав можливість відтворити конкретні історичні обставини, які впливали на соціально-економічний розвиток Миколаївщини.

Отже, у ході дослідження було поєднано сучасні методологічні орієнтири з широким комплексом методів історичного пізнання, що забезпечило належний науковий рівень осмислення теми.

Стислий огляд наявної літератури свідчить, що проблема промислового розвитку Миколаївщини другої половини 1960-х – початку 1990-х рр. досі не отримала вичерпного висвітлення. Праці радянського періоду здебільшого створювалися в межах офіційної ідеології КПРС, тому часто мали однобічний і необ'єктивний характер. Залучення до наукового обігу нових джерел, дотримання принципів історизму та об'єктивності, а також виважене переосмислення процесів дали змогу більш неупереджено розкрити досліджувану проблему.

У процесі роботи було використано різноманітний комплекс джерел: опубліковані документи місцевих, республіканських і союзних партійно-державних органів, статистичні матеріали, періодичні видання досліджуваного часу. Їх критичний аналіз, зіставлення, синтез і систематизація забезпечили можливість об'єктивно підійти до розгляду проблем промислового розвитку

Миколаївщини в другій половині 1960-х – на початку 1990-х рр. Узагальнений на основі цих джерел фактичний матеріал став підґрунтям для аргументованих оцінок і підсумкових висновків дослідження.

УДК 37.014.5:37.015.3:159.922.7/.8

**Бурлака Євгеній Олександрович, Телеганова Аліна Станіславівна, Чіркїна
Валерія Сергіївна**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

2871 група

доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ШКІЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ: ВІД «ПРОКРУСТОВОГО ЛОЖА» ПЕДАГОГІКИ ДО ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ

Освіта завжди була дзеркалом, у якому відображалися запити епохи – від формування вільного громадянина до підготовки дисциплінованого робітника. Проте в процесі перетворення школи на масовий інститут виникло явище, яке ми називаємо «Прокрустовим ложем». Це система жорстких стандартів, що ігнорує індивідуальну природу дитини. У цих тезах ми простежимо, як школа втрачала свою гнучкість на користь масовості та які наслідки це мало для тих, хто не вписувався в усереднені параметри норми.

Ключові слова: історія освіти, Прокрустове ложе педагогіки, індустриальна школа, дитиноцентризм, нейрорізноманіття.

Першочергове значення терміна *schole* в античності вказувало на «відпочинок» або «дозвілля». Для греків це був час, вільний від виснажливої праці, присвячений пошуку істини через діалог. Давньогрецька модель виховання прагнула до калокагатії – ідеального поєднання фізичної досконалості та моральної чистоти. Вчитель був не наглядачем, а партнером у дискусії.

Середньовіччя змінило цей вектор, перенісши навчання в стіни монастирів та соборів. Тут школа стала хранителем текстів. Головним інструментом була схоластика – мистецтво логічного доведення релігійних істин. Хоча дисципліна стала суворішою, навчання залишалося індивідуальним або відбувалося в малих групах. Система ще не була конвеєром; вона була елітарним інструментом збереження знань у «темні віки», що зрештою створило умови для появи перших європейських університетів.

Епоха індустріалізації та народження освітнього конвеєра. Перелом стався в XVII столітті, коли Ян Амос Коменський запропонував класно-урочну систему. Його ідея «навчати всіх усьому» була революційною та гуманною для свого часу, оскільки робила освіту доступною. Проте саме ця структура згодом дозволила державам перетворити школу на інструмент масового виробництва однакових громадян.

З початком промислової революції школі поставили завдання: підготувати тисячі дисциплінованих працівників. Так з'явилася Пруська модель – прототип сучасної школи з її дзвониками, жорсткою ієрархією та поділом на класи суворо за віком. У цей період дитина вперше стала розглядатися як «сировина», яку треба обробити за певним державним стандартом. Конвеєр не міг зупинятися через індивідуальний темп учня, що й призвело до формування перших ознак «Прокрустового ложа».

Функціонування школи в першій половині XX століття (1900–1950). У цей період школа остаточно набула рис дисциплінарного простору. Архітектура класів, розташування парт Ерісмана та фронтальний метод навчання (вчитель говорить до всіх одночасно) були спрямовані на повний контроль над тілом і розумом дитини. Парти фіксували поставу, дзвоники регулювали біологічні

ритми, а бальна система стала інструментом сортування дітей на «придатних» та «бракованих». Освіта стала масовою, але втратила людське обличчя, перетворившись на механізм трансляції державної ідеології та технічних знань без права на критичний сумнів.

Найбільш репресивним проявом індустріальної освітньої моделі стала безкомпромісна війна з природною фізіологією та психікою. Школа визначила вкрай вузький і штучний стандарт «правильної» дитини, поза яким опинялися мільйони учнів. Будь-який відступ від цієї норми розглядався не як індивідуальна особливість, а як дефект, що підлягав негайній примусовій корекції.

Яскравим прикладом такого підходу було ставлення до ліворукості, яка десятиліттями вважалася ознакою слабкості чи відхиленням. Спроби системи силоміць переучити дитину, що часто супроводжувалися фізичними покараннями та обмеженням рухів, ламали природну роботу мозку і призводили до важких неврозів та дезорієнтації. Так само нетерпимою школа була до дитячого темпераменту. Природна енергійність автоматично таврувалася як невихованість або порушення дисципліни. Від дітей вимагали абсолютної статичності, яка для багатьох була біологічно неможливою, а гіперактивність намагалися приборкати через ізоляцію чи публічне приниження.

Під жорна освітнього стандарту потрапляли й діти з нейровідмінностями, зокрема з дислексією чи іншими особливостями сприйняття інформації. Замість адаптації методів навчання, система безапеляційно записувала їх до категорії «лєдарів» або «розумово відсталих», змушуючи виконувати механічну роботу в марних спробах «виправити» їхнє мислення. Не менш ворожим цей простір був і для інтровертних дітей. В епоху, коли абсолютним ідеалом вважався гучний колективізм, потреба дитини в тиші та відокремленості розцінювалася як підозріла. Примушуючи таких учнів до постійної публічності, школа повністю ігнорувала їхні внутрішні кордони, доводячи, що головною метою було не розкриття потенціалу, а створення зручної, однорідної маси.

Сьогодні ми є свідками розпаду індустріальної моделі. Поняття нейрорізноманіття приходить на зміну жорсткій нормі. Сучасна педагогіка вчиться створювати інклюзивне середовище, де система адаптується під дитину. Популяризація історії через медіа та цифрові платформи дозволяє нам критично подивитися на досвід минулого, визнати травми, завдані «Прокрустовим ложем», і будувати школу як простір підтримки, а не пресу.

Висновок. Шлях від античного дозвілля до сучасної інклюзії був довгим і часто болючим. Освітня система минулого століття виконала своє завдання щодо масової грамотності, але ціна у вигляді зламаних індивідуальностей була надто високою. Наше завдання як майбутніх фахівців – остаточно демонтувати механізми примусової уніфікації та повернути в клас право бути іншим.

УДК 94(477)"17":321.17:930.1

Вихрист Тетяна Геннадіївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

група 5851мз

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Хрящевська Л. М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ РОЗВИТОК ГЕТЬМАНЩИНИ ПОЧАТКУ XVIII СТ. У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ВІЗІЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано сучасний стан історичної науки в контексті подолання імперських та радянських наративів. Основну увагу приділено переосмисленню суспільно-політичного та державного розвитку Гетьманщини початку XVIII століття. Досліджено процеси державотворення за гетьманування Івана Мазепи, формування національної аристократії, утвердження дипломатичної суб'єктності та значення Конституції Пилипа Орлика. Акцентовано увагу на ролі «мазепинського бароко» в культурній експансії та маркуванні України як частини західного світу. Розглянуто важливість реабілітації пам'яті про діячів козацької доби для сучасного українського державотворення.

Ключові слова: історіографія, деколонізація, національна ідентичність, Гетьманщина, Конституція Пилипа Орлика, культура пам'яті, історична суб'єктність, фальсифікація історії, комеморація.

У сучасному гуманітарному знанні історія трансформувалася в арену боротьби за ідентичність. Для України актуальні питання історичної науки лежать у площині інтелектуальної деокупації, подолання імперської спадщини та утвердження суб'єктності у постколоніальному транзиті. Початок XVIII століття є ключовим вузлом, де вирішувалася доля європейського вектора розвитку Східної Європи [3, с. 125–128].

Сучасна наука фокусується на вивченні тяглості державних традицій. Особлива увага приділяється Гетьманщині XVIII століття як унікальному прикладу ранньомодерної держави. Дослідження Конституції Пилипа Орлика 1710 року та правових актів козацької доби дозволяє спростувати міф про «відсутність державотворчих здібностей» в українців [1, с. 56–57]. Сучасні візії розглядають Гетьманщину початку XVIII ст. як станову монархію європейського типу, що перебувала в процесі модернізації [2, с. 63].

Розглядаючи процеси державотворення Івана Мазепи, сучасні дослідники Т. Таїрова-Яковлєва, С. Плохій акцентують на тому, що гетьман прагнув перетворити Гетьманат на державу з міцною вертикаллю влади. Козацька старшина за його правління остаточно трансформувалася в національну аристократію, що відповідало загальноєвропейським трендам елітарного будівництва [4, с. 45].

У контексті дипломатичної суб'єктності аналіз українсько-шведського союзу 1708 року подається не як «зрада», а як легітимна спроба розірвання васальної угоди з Московією через порушення останньою зобов'язань щодо захисту протекторату (принцип *pacta sunt servanda*). Суспільний розвиток початку XVIII століття позначений завершенням формування станової структури та кристалізацією еліти. Поява «бунчужових» та «значкових» товаришів свідчила про формування спадкової політичної верстви, що маркувало перехід від

«військової демократії» до «шляхетської республіки», подібної до Речі Посполитої або територіальних князівств Німеччини. Важливим показником розвитку Гетьманщини була інституційна стабільність: попри військові дії, Генеральна військова канцелярія демонструвала високий рівень бюрократизації та професіоналізму, що забезпечувало функціонування держави в умовах екстремальних викликів [5, с. 90].

Сучасна наука також приділяє значну увагу «мазепинському бароко» як візуальному коду української окремішності та своєрідній культурній експансії. Будівництво храмів, підтримка Києво-Могилянської академії та розвиток друкарства виступали інструментами «м'якої сили», що впевнено маркували Україну як частину латинського, західного світу, на противагу візантійсько-московській традиції. Оцінюючи наслідки постполтавської трагедії, сучасні історики розглядають події після 1709 року як початок системної колоніальної політики Російської імперії (зокрема, діяльність першої Малоросійської колегії, терор у Батурині), що мала на меті повне поглинання українського політичного та економічного простору.

Для сучасної науки важливим є питання не лише того, «що сталося», а й «як ми це пам'ятаємо». Сьогодні відбувається процес реабілітації пам'яті про діячів початку XVIII ст., де Мазепа постає як символ європейського вибору, а Орлик – як фундатор українського права. Це є важливою складовою сучасної боротьби за культурний суверенітет України. Гетьманщина початку XVIII століття була динамічною державною структурою, що мала потенціал стати повноправним членом європейської спільноти. Переосмислення цього етапу є критично важливим для розуміння природи української державності та подолання постколоніальних комплексів.

Список використаних джерел та літератури

1. Субтельний Орест. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. К.: Либідь, 1991. 512 с.
2. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський. – Репр. відтворення вид. 1913 р. Київ: [б.в.], 1990. 524 с. : іл.
3. Історія України / І. Крип'якевич. Київ: Українське видавниче товариство «Вернигора», 1920. 79 с.
4. Яковенко, Наталія. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. Київ: Генеза, 1997. 380 с.
5. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради»; НАН України. Інститут історії України. К.: ТОВ Видавництво «Кліо», 2013. 403 с.

УДК 94(477):392/.393"04/19"

Гончаренко Олександра Олександрівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

1852 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ В РІЗНІ ЕПОХИ

У представленій роботі здійснено комплексний аналіз трансформації повсякденного укладу життя українського народу протягом різних історичних етапів. Досліджено еволюцію матеріальної культури, зокрема зміни в архітектурних формах житла, культурі харчування та естетиці національного вбрання. Розглянуто вплив соціально-економічних процесів на формування щоденних практик та звичаїв населення. Особливу увагу приділено переходу від традиційних аграрних форм життєдіяльності до модернізованого міського побуту початку ХХ століття. Обґрунтовано роль побутових «дрібниць» як ключового фактора збереження національної ідентичності та культурної спадщини.

Ключові слова: повсякденне життя, побутова культура, історія житла, українські традиції, етнографія, модернізація побуту.

Життєвий простір давньоруського населення визначався особливостями лісової та лісостепової зон. Основним типом житла виступали дерев'яні зруби (наземні або напівземлянки), зведені з соснових чи дубових колод. Внутрішнє планування оселі було гранично функціональним: центральне місце займала піч, викладена з каміння або глини, яка слугувала джерелом тепла, місцем приготування їжі та сакральним центром дому. Дахи покривалися соломною або тесом, що забезпечувало терморегуляцію в різні пори року.

Харчова культура базувалася на продуктах землеробства. Основним продуктом був житній хліб, який вважався символом достатку. Важливу роль відігравали «варені» страви: різноманітні каші (пшоняна, гречана) та овочеві юшки. Завдяки розвитку промислів раціон збагачувався річковою рибою та диким медом. Одяг мав виразний етнічний характер: чоловіки та жінки носили довгі сорочки з домотканого льону, прикрашені символічною вишивкою. Взимку використовувався верхній одяг з овечого хутра – кожухи та свити, що підкреслювало адаптацію до суворого клімату. Соціальні норми регулювалися громадою, де велике значення мали родинні зв'язки та обрядовість, що поєднувала язичницьку магію з християнськими канонами.

Цей період став етапом кристалізації українського національного стилю в побуті. Архітектурна домінанта змістилася до хати-мазанки з біленими стінами, що стали символом чистоти та охайності. Внутрішній простір був чітко структурований: покуть з іконами, масивний дубовий стіл та широкі лави. Піч часто оздоблювалася мальованою керамікою (кахлями), що свідчило про розвиток ремісництва.

Гастрономічні традиції козацтва поєднували практичність військового життя з багатством землеробської культури. Саме в цей час остаточно сформувався культ борщу та вареників. Для козацьких походів характерним було вживання кулешу – поживної каші з пшона, сала та засмажки, яка готувалася у великих казанах на відкритому вогні. Вбрання козацької верстви було маніфестом свободи: широкі шаровари, що не сковували рухів, жупани та шовкові пояси. Жіночий костюм вирізнявся складністю: плахти, спідниці та

вишиті сорочки з багатим орнаментом. Соціальне життя зосереджувалося навколо козацького коша та сільської громади, де важливу роль відігравали ярмарки – місця не лише торгівлі, а й інтенсивного обміну новинами, ідеями та культурним досвідом.

Для XIX століття характерним був аграрний уклад, де ритм життя кожної людини був нерозривно пов'язаний із природним календарем та польовими роботами. Селянське господарство залишалося здебільшого натуральним, проте в побут дедалі активніше проникали промислові товари. Оселя селянина цього часу – це справжній витвір народного мистецтва: стіни прикрашалися рушниками, розписами, плетеними виробами.

Харчування стало більш різноманітним завдяки масовому поширенню картоплі, яка стала «другим хлібом». Також збільшилося споживання капусти, буряка та молочних продуктів. Хоча рівень письменності залишався невисоким, мережа народних шкіл поступово змінювала інтелектуальне обличчя села.

Друга половина століття позначилася початком промислового перевороту, що призвело до появи нових професій (залізничники, заводські робітники) та формування міського способу життя. У містах почали з'являтися багатоповерхові будинки, перші готелі, ресторани та кав'ярні, що змінювало соціальні звички населення та сприяло поширенню преси.

Початок XX століття ознаменувався стрімким технічним прогресом, який кардинально змінив повсякдення великих міст, таких як Київ, Харків, Львів. Електрифікація дозволила подовжити світловий день, а трамвайне сполучення та телефон зробили життя городян більш динамічним. Одяг став відображенням глобальних тенденцій: у містах панувала європейська мода (костюми, капелюшки, сукні складного крою), проте в національних осередках зберігалася традиція носіння вишиванки як символу патріотизму.

Освітній простір значно розширився завдяки діяльності Наукового товариства ім. Шевченка та українських гімназій, що сприяло зростанню національної свідомості. Змінилися і харчові звички: у міському побуті стали звичними кава, чай, кондитерські вироби фабричного виробництва. Попри

модернізацію, сільська місцевість продовжувала зберігати архаїчний уклад, хоча залізниця та періодичні видання поступово нівелювали межу між провінцією та центром. Це був період унікального синтезу вікових традицій та новітніх технологічних досягнень, що заклав фундамент сучасного українського суспільства.

УДК 321.01:323(477+437.3)"1991/2004"

Деменнікова Олена Ігорівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851мз група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н. М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЧЕХІЇ (1991–2004 РР.)

У статті здійснюється порівняльний аналіз постсоціалістичних реформ в Україні та Чехії у 1991–2004 рр. Розглянуто трансформацію економічних і політичних систем, зокрема особливості приватизації, формування ринкових інститутів, стабілізаційної політики та правового середовища. Проаналізовано роль держави у проведенні реформ, вплив політичних еліт і зовнішніх чинників, зокрема європейської інтеграції.

Ключові слова: *Україна, Чехія, постсоціалістичні реформи, приватизація, інституційний розвиток, європейська інтеграція*

Постсоціалістичні трансформації у країнах Центральної та Східної Європи після 1991 року стали одним із масштабних соціально-економічних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Україна та Чехія, які розпочали перехід від планової до ринкової економіки в умовах розпаду соціалістичної системи, обрали різні

стратегії реформування, що зумовило суттєві відмінності у темпах, глибині та результатах їхніх трансформацій у період 1991–2004 років.

Історичні передумови реформ у двох країнах значною мірою визначили їхню подальшу траєкторію розвитку. Чехія успадкувала від Чехословаччини відносно розвинену промислову базу, тісні економічні зв'язки з країнами Центральної Європи та більш сприятливу інституційну спадщину. Крім того, досвід «оксамитової революції» 1989 року сприяв формуванню політичної еліти, орієнтованої на демократичні цінності та ринкові реформи [5]. Україна ж отримала у спадок від СРСР економіку з високим рівнем залежності від союзних виробничих ланцюгів, значну частку важкої промисловості та енергетичну залежність, що ускладнювало процес переходу до ринкових умов.

На початковому етапі реформ Чехія зробила ставку на швидку та комплексну трансформацію економіки. Лібералізація цін була проведена у короткі терміни, що дозволило ліквідувати дефіцит товарів і сформувати ринкові механізми ціноутворення. Паралельно здійснювалася жорстка макроекономічна політика, спрямована на стримування інфляції та стабілізацію національної валюти. Важливим кроком стало створення незалежного центрального банку, що забезпечив проведення ефективної монетарної політики [2]. Особливу роль у реформуванні чеської економіки відіграла приватизація. Ваучерна модель дозволила залучити мільйони громадян до процесу роздержавлення, що створило широку соціальну базу підтримки реформ. Хоча цей процес не був позбавлений недоліків, зокрема концентрації власності через інвестиційні фонди, він загалом сприяв швидкому формуванню приватного сектору. Водночас уряд активно працював над створенням правової бази для функціонування ринку, включаючи законодавство про конкуренцію, корпоративне управління та захист прав власності.

В Україні реформи мали значно більш суперечливий і повільний характер. Лібералізація цін у 1992 році призвела до гіперінфляції, що підірвало довіру населення до економічної політики держави. Відсутність чіткої стратегії реформ, часті зміни урядів і політична нестабільність ускладнювали проведення

послідовних ринкових перетворень. Приватизація також здійснювалася, але її механізми були менш прозорими, що сприяло концентрації активів у руках обмеженого кола осіб і формуванню кланово-олігархічної структури економіки.

Інституційний розвиток став одним із ключових факторів, що визначили різницю у результатах реформ. Чехія змогла швидко створити ефективні державні інститути, забезпечити верховенство права та відносно низький рівень корупції. Це сприяло формуванню сприятливого інвестиційного клімату та інтеграції у світову економіку. Україна ж тривалий час залишалася у стані інституційної слабкості, що проявлялося у корупції, неефективності судової системи та низькому рівні довіри населення до державних органів [1].

Політичний контекст реформ також суттєво відрізнявся. У Чехії сформувався політичний консенсус щодо необхідності ринкових перетворень і інтеграції до європейських структур. Це забезпечило відносну стабільність економічної політики та послідовність реформ. В Україні ж політична еліта була фрагментованою, що призводило до конкуренції різних економічних інтересів й непослідовності реформаторського курсу. Часті зміни урядів та політичні конфлікти гальмували реалізацію довгострокових стратегій [2].

Зовнішньоекономічний фактор відіграв важливу роль у трансформаційних процесах обох країн. Чехія з самого початку орієнтувалася на інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур. Процес підготовки до вступу в Європейський Союз стимулював проведення реформ відповідно до європейських стандартів. У 2004 році Чехія стала членом ЄС, що стало важливим підтвердженням успішності її трансформаційної моделі [4]. Натомість, Україна перебувала у більш складному геополітичному становищі. Намагання балансувати між різними напрямками зовнішньої політики, що призводило до відсутності чіткої інтеграційної стратегії. Це уповільнювало адаптацію законодавства та економічних інститутів до європейських норм і стандартів.

Економічні результати реформ у Чехії та Україні демонструють суттєві відмінності. Чехія змогла відносно швидко подолати трансформаційну кризу, забезпечити стабільне економічне зростання та підвищення рівня життя

населення. Рівень безробіття залишався відносно низьким, а соціальна політика сприяла пом'якшенню негативних наслідків реформ.

В Україні економічна криза 1990-х років була значно глибшою і тривалішою. Валовий внутрішній продукт суттєво скоротився, а відновлення економічного зростання розпочалося лише наприкінці десятиліття. Соціальні наслідки реформ були більш відчутними: зростання бідності, соціальної нерівності та безробіття створювали додаткові виклики для державної політики [2].

Важливим аспектом є також роль суспільства у підтримці реформ. У Чехії населення загалом підтримувало курс на ринкові перетворення, що було зумовлено як історичними традиціями, так і ефективною комунікацією з боку політичної еліти. В Україні ж рівень суспільної підтримки реформ був низьким, що пояснюється як економічними труднощами, так і недовірою до влади.

Фінансовий сектор також розвивався по-різному. Чехія швидко створила сучасну банківську систему, інтегровану у міжнародні фінансові ринки. Україна ж тривалий час стикалася з проблемами нестабільності банківської системи, що обмежувало можливості для інвестицій й економічного зростання. Порівняльний аналіз постсоціалістичних реформ в Україні та Чехії у 1991–2004 роках демонструє важливість комплексного підходу до трансформації економіки та суспільства. Чехія змогла реалізувати відносно успішну модель реформ завдяки поєднанню швидких економічних перетворень, ефективного інституційного розвитку та чіткої зовнішньополітичної орієнтації. Україна ж зіткнулася з численними викликами, що уповільнили процес реформ й зумовили їхню меншу ефективність [3].

Таким чином, досвід обох країн має важливе значення для розуміння процесів постсоціалістичної трансформації. Він свідчить про те, що успішність реформ залежить не лише від обраної економічної моделі, але й від політичної волі, інституційної спроможності та здатності суспільства адаптуватися до змін. У цьому контексті порівняння України та Чехії дозволяє зробити висновки, які

можуть бути корисними для подальшого розвитку трансформаційних процесів у державах, що перебувають на шляху реформ.

Список використаних джерел та літератури

1. Капранова Л. Г. Стан торгівельних відносин України з деякими країнами пострадянського простору. *Reporter of the Priazovskyi state technical university Section: Economic sciences*. 2019. No. 37. P. 170–173. URL: <https://doi.org/10.31498/2225-6725.37.2019.190767> (date of access: 11.04.2026).
2. Рябчук М. Україна: уроки, отримані з інших посткомуністичних перехідних періодів. *Orbis*. 2008. Vol. 52, No.1. P. 41–64. URL: <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.10.005> (date of access: 12.04.2026).
3. Boguslavskyu O., Gura V., Nikitina T. Reviewing Transition Economies (1989-2021): Sustainable Reform Outcomes in Post-Socialist Countries. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14, No. 1. P. 198–214. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n1p198> (date of access: 16.04.2026).
4. Phuong C. Enlarging ‘Fortress Europe’: Eu Accession, Asylum, and Immigration in Candidate Countries. *International and Comparative Law Quarterly*. 2003. Vol. 52, No.3. P. 641–663. URL: <https://doi.org/10.1093/iclq/52.3.641> (date of access: 16.04.2026).
5. Skvorets V., Kudinov I. Socio-cultural transformation in post-soviet ukraine. *Skhid*. 2021. No. 1(2). P. 43–51. URL: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(2\).236142](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(2).236142) (date of access: 13.04.2026).

УДК 255.2-725:342.7-055.2(37)

Дубина Олена Вікторівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв Україна

3852 група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії

Маринченко Г. М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ВЕСТАЛОК У РЕЛІГІЙНІЙ СИСТЕМІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

У статті розглянуто юридичне та соціальне становище весталок, зокрема їх звільнення від батьківської влади, а також їх релігійні обов'язки які мали велике значення для підтримки та забезпечення так званого божественного миру. Приділяється увага аналізу суспільних привілеїв весталок у порівнянні із більш суворою для більшості жінок того часу, символізму їх одягу, а також ролі жриць у політичному житті Риму як охоронців та зберігачів державних секретів та важливих документів.

Ключові слова: культ Вести, весталки, правовий статус, сакральне право

Інституція весталок упродовж багатьох століть свого існування була фундаментальною основою римської релігійності та державності, адже вони виступали як символ вічності та незламності Риму. Унікальність весталок

полягала у своєрідному поєднанні релігійної сакральності та високому статусі у суспільстві, що значно контрастує з положенням жінок у ті часи, де вони виступали в першу чергу як доньки, дружини та матері. Статус весталок можна вважати унікальним та привілейованим для римського суспільства, де традиційно жінка протягом усього свого життя знаходилася під опікою – батька, опікуна чи чоловіка, та була обмежена у правах та дієздатності навіть маючи громадянство.

Традиційно весталками ставали юні дівчата віком від 6 до 10 років, тобто ще до початку їх статевого дозрівання, з патриціанських родин за умов наявності у них обох батьків та за відсутності фізичних чи розумових дефектів. Церемонію обрання, що отримала назву *capitio* (з лат. “захоплення”), проводив Великий Понтифік, під час якої він обирав приблизно 20 дівчат і за допомогою жереба визначав нову весталку. З цього моменту дівчинка символічно та юридично позбавляється батьківської влади, оскільки відтепер вона присвячує себе служінню цілої держави, а отже більше не мала відношення до життя своєї родини [4].

Весталки володіли ширшим колом привілеїв ніж інші римські жінки, а за своїм статусом вони були більш незалежні у своїх діях. Жриці могли вільно розпоряджатися власним майном не потребуючи дозволу опікуна, самостійно складати заповіт якщо вони того бажають, також не перебували під опікою і могли самостійно виступати у суді. На публічних виставах весталки мали окремі місця – ложі на нижньому рівні, що традиційно призначені чоловікам. Це було ще однією винятковістю яка помітно вирізняє їх статус у порівнянні з іншими жінками, які згідно із законом Августа були зобов’язані займати лише верхні ряди амфітеатру [5].

Важливим елементом для правової ідентифікації статусу весталок був їх одяг, оскільки він складався з таких елементів, що традиційно були частинами вбрання нареченої та матрони, а отже це могло вказувати на її перехідний статус та позиціонування як вічна наречена держави, чия незайманість вважалася запорукою процвітання Риму. Окрім типових для римлян тунік вони носили

столу – довгу туніку яку зазвичай матрони, тобто заміжні жінки, одягали поверх звичайної туніки, символізуючи законний шлюб та паллу – частину одягу у вигляді пледа, один з кінців якої накидували на плече; кожен з цих елементів був білого кольору, що символізує чистоту та невинність. Волосся вони носили у символічній зачісці у вигляді шести кіс. Проте важливим є те, що таку ж зачіску носила і наречена у день свого весілля, а отже виникає питання символізму та походження зачіски. У цьому питанні у істориків немає чіткої відповіді, адже деякі вважають що ця зачіска спершу з'явилася як весільна, а хтось – що з самого початку її носили весталки, адже кількість кіс збігається і з кількістю жриць та символізує їх приналежність до культу. Не менш значущим у образі весталок є два типи пов'язок на голову – вітта та інфула [1].

Найголовнішою функцією весталок було охорона священного вічного вогню, оскільки його згасання символізувало втрату заступництва богів над Римом. До кола їх повноважень також входило суворе дотримання обітниць незайманості протягом усього терміну їх служіння (у разі порушення весталку хоронили живцем під землею, даючи з собою трохи їжі), збір чистої ритуальної води, приготування ритуальної суміші *mola salsa* яка використовувалася у всіх обрядах жертвоприношення, опіка над культовими артефактами, захованих у таємних місцях храму та проведення церемоній під час Весталій – свята, коли римляни поклонялися богині домашнього вогнища Весті [2, 3].

Весталки були активними учасниками політичного життя держави, можливо через розташування їх храму поруч з центральною площею Риму. В часи імперії інституція весталок мала міцний зв'язок з імператорами, оскільки з часів Августа саме правитель імперії обіймав посаду Великого Пантіфіка, який мав владу над релігійним життям держави. В історії також траплялися випадки коли жриць відправляли на деякі дипломатичні місії, здебільшого з метою передання послання та висунення петицій. Весталки часто виступали як нотаріуси для державних діячів та могли вести архіви важливих документів – з найбільш відомого є підтверджений факт, що саме їм на зберігання віддали заповіти Гай Юлія Цезаря та Октавіана Августа [3].

Отже можна стверджувати, що інституція весталок була досить унікальним феноменом у давньоримському суспільстві, який навряд чи мав будь-які аналоги у стародавньому світі, оскільки жриці мали вищий статус ніж інші жінки, проте можливо це не було проявом розширення прав жінок, а скоріше певною юридичною умовою для виконання ролі неупереджених охоронниць державного ладу.

Список використаних джерел та літератури

1. Міняйло Н. Одяг весталки у давньоримському суспільстві // Народознавчі зошити. серія мистецтвознавча. – 2014. – №. 5. – С. 946-950.
2. Britannica Editors. "Vestal Virgins." Encyclopedia Britannica, April 5, 2025. <https://www.britannica.com/topic/Vestal-Virgins>.
3. Kroppenbergh I. Law, religion, and constitution of the Vestal virgins //Law & Literature. – 2010. – Т. 22. – №. 3. – С. 418-439.
4. McElduff, Siobhán. *UnRoman Romans*. University of British Columbia, 2024. – 712 p.
5. Phang, S. E. *Daily Life of Women in Ancient Rome*. Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC, 2022. – 337 p.

УДК 314.15:339.97(100)

Дячук Людмила Григорівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851 група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Хрящевська Л.М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ГЛОБАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті проаналізовано ключові аспекти та динаміку сучасних міграційних потоків у контексті глобальних геополітичних та економічних трансформацій. Розглянуто причини зростання кількості міжнародних мігрантів, зміну географії основних міграційних коридорів та вплив цифровізації на мобільність населення. Особливу увагу приділено феномену вимушеної міграції та селективній політиці розвинених держав щодо залучення людського капіталу.

Ключові слова: *глобальна міграція, вимушена міграція, трудові ресурси, інтелектуальна міграція, цифрові кочівники, міграційна політика, демографічні зміни.*

На сучасному етапі міграція набула статусу системного чинника світового розвитку. За даними ООН, кількість міжнародних мігрантів перевищила 280 млн

осіб. Характерною рисою є переплетення економічних, екологічних (кліматичних) та воєнно-політичних факторів, що робить міграційні потоки менш передбачуваними [6].

У 2000 році міжнародні мігранти становили лише 2,8 % населення світу. До 2024 року цей показник зріс до 3,8 %, що свідчить про підсилення глобальної мобільності.

За 24 роки кількість мігрантів збільшилася на 122 млн осіб, а це більше, ніж населення таких держав, як Німеччина чи Єгипет [4].

Особливістю останніх років є те, що темпи приросту сповільнилися після пандемії COVID-19, однак міграція швидко відновилася у 2022–2024 рр., що підтверджує її структурний характер для сучасної економіки.

Сучасна глобальна міграція перестала бути лише результатом економічного вибору. Вона трансформувалася у складну систему, що функціонує в умовах «полікризи» – одночасного впливу геополітичних конфліктів, демографічного старіння розвинених країн та кліматичної нестабільності. Для 2024–2025 років характерним є перехід від лінійної міграції (виїзд – працевлаштування) до циклічної та мережевої моделей [7].

Традиційна концепція втрати кваліфікованих кадрів змінюється концепцією мобільності талантів. Глобальна конкуренція за STEM-фахівців змушує країни впроваджувати «золоті візи» та спрощені процедури легалізації. Водночас розвиток дистанційної роботи породив клас «цифрових кочівників», які фізично перебувають в одній країні, а економічну цінність створюють для іншої [5, с. 234].

Військові конфлікти (зокрема війна в Україні, ситуація на Близькому Сході та в Африці) призвели до найбільшої кризи біженців з часів Другої світової війни. Це актуалізує питання перегляду міжнародних конвенцій та посилення навантаження на соціальні інфраструктури прикордонних держав та країн ЄС[1].

Сучасна тенденція полягає у переході держав від жорсткого обмеження в'їзду до інструментів «smart-регулювання». Держави прагнуть мінімізувати

ризика нелегальної міграції, одночасно створюючи максимально сприятливі умови для інвесторів, науковців та дефіцитних фахівців робітничих професій.

У світі сформовані численні регіональні домовленості по регулюванню міграційних процесів. Найбільш розвиненим і багатостороннім прикладом є спільна міграційна політика Європейського Союзу. Окрім цього, країни ЄС є чи не основним напрямком міграції населення України, тому міграційна ситуація та міграційна політика в Європі безумовно впливає на міграційну поведінку українців [3, с. 15].

Глобалізація, поглиблення інтеграційних процесів, технологічні зміни та демографічні виклики створюють умови, за яких міжнародна трудова міграція стає не лише реакцією на економічні дисбаланси, а й активним чинником розвитку світового господарства. Взаємодія між міграційними процесами та міжнародним ринком праці потребує комплексного аналізу, оскільки вона охоплює економічні, соціальні та політичні аспекти.

Сучасні міграційні процеси є незворотним наслідком глобалізації. Ефективне управління ними потребує переходу від національно-центричних підходів до міжнародної координації, що забезпечить трансформацію міграційних ризиків у ресурс для сталого розвитку.

Отже, сучасний стан міграції характеризується дуалізмом: з одного боку, це засіб виживання та порятунку від конфліктів, з іншого – інструмент глобальної конкуренції за людський ресурс. Для України ключовим викликом є розробка стратегії «повернення та залучення», оскільки без відновлення демографічного балансу післявоєнна реконструкція буде неможливою.

Список використаних джерела та літератури

1. Воєнна еміграція (п'ята хвиля): Збірник наукових праць. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2025.

URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/zbirka-voyenna-emigracziya.pdf>

2. Збереження і розвиток України в умовах війни та формування нового світового порядку. Національна доповідь НАН України (ред. С. І. Пирожков, Е. М. Лібанова). Київ, 2024. [Електронний ресурс] – *Аналіз демографічних втрат та стратегій повернення українців*. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2024/04/24071611302645-8677.pdf>
3. Лібанова Е. М. Зовнішні міграції українців: причини, наслідки, стратегії стримування. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2 (52). С. 3–25.
4. World Migration Report 2024. International Organization for Migration (IOM). Geneva, 2024. 382 p. URL: <https://publications.iom.int>
5. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2022. 450 с.
6. Петренко, І. А. Міжнародна міграція в умовах глобалізації: економічні та соціальні аспекти. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2019.
7. Журнал «Демографія та соціальна економіка». Наукове видання НАН України.

УДК 159.923:930.2:572.1/.4

Залевський Сергій Андрійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

2851 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Миколаїв, Україна

ПЕРСОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ВІД ГЕНЕАЛОГІЇ ДО КОГНІТИВНОГО ДОСВІДУ

Історія традиційно розглядається як глобальний процес, що фіксує трансформації цивілізацій – від винаходу пороку до освоєння космосу. Проте за лапідарними великими подіями залишається мікроісторія кожної людини, яка визначає її повсякденне життя, здібності та вектори розвитку. У цих тезах ми простежимо, як історія роду та особистий досвід будують фундамент особистості, виступаючи інструментом прогнозування та розвитку майбутнього.

Ключові слова: *персональна історія, генеалогія, спадковість, когнітивний досвід, історичне мислення.*

Фундаментом кожної людини є історія її роду – умовна точка відліку, що визначає сам факт нашого існування. Кожна зустріч предків у попередніх поколіннях є історичною випадковістю, без якої формування конкретної

особистості було б неможливим. Поза межами біологічного існування, генеалогія безпосередньо впливає на здібності та характер через механізм спадковості. Аналіз родоводу автора демонструє глибокий зв'язок між поколіннями: захоплення зброєю та теслярством корелює з діяльністю діда-будівельника; ковальська справа та музична освіта (гра на трьох інструментах) повторюють життєвий шлях прапрадідів, один з яких був професійним ковалем, а інший – незрячим музикою-самоуком. Це свідчить про те, що історія роду не лише пояснює сьогодення, а й прогнозує напрями індивідуального розвитку, виступаючи своєрідним внутрішнім дороговказом.

Роль історії продовжує розкриватися у процесі пізнання світу дитиною. Будь-який досвід, здобутий через метод спроб і помилок, розповіді близьких чи поради старших, фактично стає роботою з «історичними джерелами» особистого походження. Навіть матеріальне оточення – будинки, дороги, предмети побуту – можна інтерпретувати як «археологічні пам'ятки», що формують первинні уявлення про світ. Кожна мить минулого миттєво перетворюється на спогад, а сукупність цих спогадів формує «музей» нашого мозку. На основі аналізу цієї внутрішньої історії людина приймає рішення, де досвід помилок виконує функцію захисного запобіжника, що запобігає повторенню деструктивних сценаріїв.

Окрему наукову цікавість викликає розгляд звичок, умінь та навичок як продуктів історичного розвитку індивіда. Будь-яка звичка формується протягом певного часу, який можна назвати «історичним періодом», а вміння постає як результат конкретних «історичних подій» – практичних вправ та навчання. Навичка, доведена до автоматизму, є фактичною «реконструкцією» цих минулих подій у теперішньому часі. Ця модель чітко простежується на прикладі опанування стрільби з лука: від тривалого періоду навчання (історія) до миттєвого відтворення навички (реконструкція минулого досвіду), що підтверджує: будь-який результат є продуктом індивідуальної історії.

Більше того, сам механізм особистісного зростання через орієнтацію на авторитетні постаті ідентичний методології роботи історика. Аналізуючи життя

кумира, людина досліджує факти, шукає причини і наслідки його успіхів чи невдач, щоб інтегрувати цей досвід у власну стратегію життя. Різниця полягає лише в меті, тоді як когнітивний апарат – систематизація та аналіз інформації – залишається спільним. Це доводить, що історичне мислення є універсальним інструментом розвитку, який ми використовуємо в реальному житті, зокрема під час навчання в школі чи університеті, де кожне нове знання будується на фундаменті вже засвоєного минулого.

Підсумовуючи, слід зазначити, що історія є невід’ємною частиною людської природи. Ми є одночасно продуктом минулих епох і творцями майбутнього. Розуміння власної історії – від генеалогічних джерел до когнітивного досвіду – дозволяє людині не просто накопичувати знання, а глибше розуміти свою ідентичність і свідомо будувати майбутнє.

Список використаних джерел та літератури

1. Блок М. Апологія історії, або Фах історика / пер. з фр. Київ : Laurus 1997. 144 с.
2. Тош Дж. Прагнення до правди. Як опанувати фах історика / пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2003. 296 с.
3. Коменський Я. А. Велика дидактика. Вибрані педагогічні твори.
4. Леонтьєв О. М. Діяльність. Свідомість. Особистість. Київ : Вища школа, 1977.

УДК 930.1:94(477)"1941/1944":355.425

Калабурза Микита Віталійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

аспірант кафедри історії

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РУХУ ОПОРУ В УКРАЇНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1941–1944 РР.)

У тезах здійснено аналіз методологічних засад дослідження історіографії руху Опору в роки Другої світової війни. Розглянуто основні наукові підходи, принципи та методи, застосування яких забезпечує комплексне вивчення історіографічного процесу. Обґрунтовано доцільність використання україноцентричного та антропоцентричного підходів, а також принципів історизму, системності та об'єктивності. Визначено роль порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного, логічного, ретроспективного методів, методів періодизації, актуалізації, інтертекстуального аналізу та статистичних методів у дослідженні історіографії руху Опору. Акцентовано увагу на необхідності комплексного застосування методологічного інструментарію для виявлення закономірностей розвитку історіографічної думки, визначення особливостей формування наукових концепцій та окреслення перспектив подальшого вивчення проблеми.

Ключові слова: антропоцентризм, Друга світова війна, історіографія, історичний метод, методологія, принцип історизму, рух Опору, системний підхід, україноцентризм.

Методологічна основа дослідження має принципове значення для забезпечення наукової обґрунтованості, послідовності та достовірності отриманих результатів. Саме коректний добір дослідницьких підходів, принципів і методів дає змогу не лише систематизувати наявний історіографічний матеріал, а й виявити внутрішню логіку розвитку наукових уявлень про рух Опору в роки Другої світової війни. Вибір конкретного методологічного інструментарію зумовлюється метою дослідження, його предметною специфікою, характером джерельної та історіографічної бази, а також необхідністю поєднання загальнонаукових і спеціально-історичних способів аналізу. У межах вивчення історіографії руху Опору в 1941–1944 рр. доцільним є використання україноцентричного та антропоцентричного підходів, а також принципів історизму, системності й об'єктивності.

Україноцентричний підхід дозволяє розглядати історіографічне осмислення руху Опору не як периферійну складову загальносоюзного наративу, а як важливий елемент українського історичного досвіду. Його застосування дає можливість акцентувати увагу на регіональній специфіці України, особливостях окупаційного режиму, формах антиокупаційної активності населення та специфіці наукового висвітлення цих процесів у різні історіографічні періоди. Антропоцентричний підхід, своєю чергою, спрямовує дослідницьку увагу не лише на інституції, партійні структури чи військово-політичні процеси, а й на людину як суб'єкта історії. У контексті історіографічного аналізу це означає врахування того, як у наукових працях різного часу репрезентувалися учасники підпілля, партизани, місцеве населення, представники різних форм спротиву та групи, які тривалий час залишалися поза офіційним дослідницьким полем.

Принцип історизму передбачає розгляд історіографічних явищ у конкретних умовах їх виникнення, розвитку та функціонування. Це особливо

важливо для аналізу праць радянського періоду, оскільки їх зміст, проблематика, термінологія та оцінки значною мірою залежали від політичної ситуації, ідеологічних вимог і рівня доступності джерел. Принцип системності дає змогу розглядати історіографію руху Опору як складну сукупність взаємопов'язаних елементів: наукових праць, дисертацій, документальних збірників, мемуарів, публіцистики, офіційних концепцій та регіональних дослідницьких традицій. Принцип об'єктивності вимагає критичного ставлення до наявних інтерпретацій, уникнення механічного відтворення усталених схем і врахування як досягнень, так і обмежень попередніх досліджень.

Для всебічного розкриття поставленої проблеми необхідним є застосування комплексу прикладних методів, оскільки саме вони забезпечують можливість поглибленого аналізу історіографічного матеріалу. У методології історіографічного дослідження важливим завданням є з'ясування сутності, функціонального призначення та пізнавальних можливостей кожного з методів. Розвиток сучасної історіографії, ускладнення її предметного поля та зростання вимог до якості історіографічного аналізу зумовили розширення методичного арсеналу дослідника. Тому аналіз історіографії руху Опору потребує не одного універсального методу, а їх поєднання, що дозволяє простежити як загальні тенденції розвитку наукової думки, так і конкретні зміни в осмисленні окремих аспектів проблеми.

Одним із провідних методів у такому дослідженні є порівняльно-історичний метод. Його значення полягає в тому, що він дає можливість зіставити різні історіографічні етапи, визначити зміну проблематики, методологічних орієнтирів, джерельної бази та інтерпретаційних моделей. Завдяки цьому методу можна простежити, як змінювалися підходи до вивчення руху Опору від воєнної та ранньоповоєнної публіцистики до пізніших академічних праць, а також виявити, які положення залишалися сталими, а які зазнавали переосмислення. Порівняльно-історичний метод має також прогностичний потенціал, оскільки аналіз попередньої еволюції історичної науки дає змогу окреслити ймовірні напрями її подальшого розвитку.

Застосування порівняльно-історичного методу не заперечує необхідності конкретного аналізу. Навпаки, саме поєднання порівняльного підходу з уважним вивченням окремих історіографічних явищ дозволяє уникнути надмірного узагальнення. Конкретний аналіз передбачає дослідження праць, концепцій, авторських висновків і наукових дискусій з урахуванням умов їх появи та взаємного впливу. Його основою є взаємозв'язок теоретичного й конкретно-історичного вивчення, адже історія питання та його теоретичне осмислення не існують ізольовано, а становлять взаємозумовлені сторони наукового пізнання. У межах цього дослідження конкретизація означає встановлення причин, які зумовлювали появу нових тем, розширення проблематики, зміну оцінок, формування нових висновків і узагальнень у працях, присвячених руху Опору.

Важливе місце в дослідженні посідає метод логічного аналізу. Його застосування дозволяє впорядкувати історіографічний матеріал і перейти від розгляду окремих фактів до ширших теоретичних узагальнень. Логічний аналіз може здійснюватися на кількох рівнях. На першому рівні розглядаються одиничні історіографічні факти: окремі праці, публікації, дисертації, документальні збірники, авторські оцінки та висновки. На цьому етапі переважає використання прийомів формальної логіки, що дає змогу чітко встановити зміст і структуру досліджуваного матеріалу. На другому рівні аналіз спрямовується на виявлення особливостей розвитку історіографії руху Опору в межах певного періоду. Тут важливим стає зіставлення праць між собою, визначення спільних рис, відмінностей, повторюваних сюжетів і нових дослідницьких акцентів. На третьому рівні здійснюється перехід від аналізу до синтезу, тобто формування власного узагальненого бачення розвитку історіографії досліджуваної проблеми.

Не менш важливим є проблемно-хронологічний метод, без якого повноцінне історіографічне дослідження було б неповним. Його сутність полягає в поділі широкої теми на низку вузьких проблем, кожна з яких розглядається в послідовному часовому розвитку. Такий підхід дозволяє уникнути хаотичного викладу матеріалу й забезпечити логічний зв'язок між окремими етапами дослідження. У межах аналізу історіографії руху Опору проблемно-

хронологічний метод дає змогу простежити, як у різні періоди висвітлювалися питання організації підпілля, діяльності партизанських загонів, участі місцевого населення, пасивного спротиву, ролі партійних структур та замовчуваних аспектів антиокупаційної боротьби. Кожна з цих проблем розглядається не ізольовано, а в динаміці її наукового.

Метод періодизації використовується для виокремлення основних етапів розвитку історіографії досліджуваної теми. Поділ історіографічного процесу на певні періоди дає можливість визначити провідні тенденції кожного етапу, з'ясувати, які чинники впливали на зміну наукових підходів, а також простежити появу нових дослідницьких напрямів. Періодизація дозволяє побачити не лише послідовність накопичення знань, а й внутрішні злами, суперечності та зміни в історіографічному процесі. У дослідженні руху Опору вона допомагає відокремити воєнний, ранньоповоєнний, післясталінський, пізньорадянський та сучасний етапи осмислення проблеми, визначити особливості кожного з них і встановити їх взаємозв'язок.

Метод ретроспекції дає змогу використовувати сучасний рівень історичних знань для глибшого розуміння попередніх етапів розвитку науки. Його значення полягає в тому, що дослідник, спираючись на нинішній стан історіографії та розширену джерельну базу, може точніше оцінити сильні й слабкі сторони праць минулого. Водночас ретроспективний аналіз не повинен перетворюватися на механічне перенесення сучасних оцінок на дослідження, створені в інших політичних, ідеологічних і наукових умовах. Праці попередніх періодів необхідно розглядати з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних обмежень, які впливали на авторів, зокрема рівня доступу до архівів, цензурних заборон, офіційної термінології та ідеологічного тиску.

Метод актуалізації спрямований на визначення наукової та практичної цінності історіографічних знань для сучасного й майбутнього розвитку досліджень. Його застосування дозволяє не лише підсумувати вже досягнуті результати, а й окреслити ті напрями, які потребують подальшого опрацювання. У контексті вивчення історіографії руху Опору цей метод допомагає визначити,

які аспекти проблеми залишаються недостатньо дослідженими, які інтерпретації потребують перегляду, а які джерела можуть бути залучені для поглиблення наукового аналізу. Завдяки методу актуалізації можливо сформулювати науковий прогноз щодо подальшого розвитку історіографії підпільно-партизанського руху та виробити практичні рекомендації для майбутніх дослідників.

У роботі також доцільним є використання прийому перспективності. Він пов'язаний із можливістю визначення майбутніх напрямів розвитку історичної науки на основі аналізу її попереднього й сучасного стану. Обґрунтоване прогнозування можливе лише тоді, коли дослідник здатний виявити закономірності розвитку наукової думки, зрозуміти логіку зміни дослідницьких пріоритетів і побачити, які теми поступово виходять на перший план. Визначення перспективних проблем, сюжетів і напрямів безпосередньо залежить від того рівня вивчення, якого досягла історіографія на попередніх етапах. Для досліджуваної теми це особливо важливо, оскільки історія руху Опору тривалий час розвивалася в межах ідеологічно обмежених схем, а тому потребує подальшого переосмислення.

Окреме значення мають статистичні методи, які можуть бути використані під час аналізу матеріалів періодичної преси, журнальних публікацій, документальних збірників та інших масивів історіографічних джерел. Їх застосування дає можливість встановити кількісні показники розвитку тематики: частоту звернення до певних сюжетів, інтенсивність публікаційної активності в окремі періоди, співвідношення наукових, публіцистичних і мемуарних матеріалів. Статистичний аналіз не замінює якісного історіографічного дослідження, однак істотно доповнює його, надаючи змогу виявити загальні тенденції й підтвердити їх конкретними кількісними даними.

Враховуючи те, що історіографія руху Опору є складовою ширшого наукового поля, пов'язаного з вивченням антиокупаційної боротьби в роки Другої світової війни загалом, доцільним є застосування методу інтертекстуального прочитання. Він передбачає аналіз окремого тексту не

ізолювано, а в контексті інших праць, концепцій, наукових дискусій та усталених історіографічних традицій. Такий підхід дає змогу визначити, як конкретна праця співвідноситься з попередніми й наступними дослідженнями, які ідеї вона продовжує, які положення уточнює або переглядає, а які залишає поза увагою. Інтертекстуальне прочитання дозволяє розглядати кожен історіографічний текст як частину ширшої системи наукового знання.

Отже, дослідження історіографії руху Опору в 1941–1944 рр. потребує комплексної методологічної основи. Її становлять україноцентричний та антропоцентричний підходи, принципи історизму, системності й об'єктивності, а також сукупність спеціальних методів історіографічного аналізу. До них належать порівняльно-історичний метод, метод конкретного та логічного аналізу, проблемно-хронологічний метод, метод періодизації, ретроспекції, актуалізації, прийом перспективності, статистичні методи та метод інтертекстуального прочитання. Поєднання цих методів забезпечує можливість не лише описати наявний історіографічний доробок, а й виявити закономірності його розвитку, визначити наукову цінність попередніх праць, окреслити малодосліджені аспекти проблеми та сформулювати перспективи подальшого вивчення руху Опору в роки Другої світової війни.

УДК 364.444:94(477)"2022/2025"

Карпенко Тетяна Іванівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

3851з група

Науковий керівник:

Кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії

Маринченко Г. М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ (2022–2025 РР.)

Актуальність дослідження обумовлена тим, що волонтерський рух в Україні в умовах воєнного часу став одним із ключових факторів забезпечення обороноздатності держави та підтримки населення. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. волонтерство набуло масового характеру та стало невід'ємною частиною функціонування суспільства.

Дослідження даної теми дозволяє глибше зрозуміти роль громадянського суспільства у кризових умовах, визначити механізми самоорганізації населення та оцінити ефективність волонтерської діяльності у різних сферах.

Волонтерський рух відіграє важливу роль не лише у матеріальній підтримці, але й у формуванні національної єдності, морального духу та стійкості суспільства.

Волонтерський рух є важливою складовою громадянського суспільства, що базується на принципах добровільності, безоплатності, гуманності та соціальної відповідальності. Він передбачає активну участь громадян у вирішенні соціально значущих проблем.

В Україні волонтерська діяльність регулюється законодавством, зокрема Законом України «Про волонтерську діяльність» [1], який визначає правові засади, права та обов'язки волонтерів і організацій та «Цивільним кодексом України» [2], який регулює договірні відносини.

Історія волонтерського руху в Україні – це унікальний шлях перетворення поодиноких ініціатив на потужну суспільну силу, яка сьогодні є одним із фундаментів національної стійкості.

Волонтерство в широкому сенсі має глибоке коріння в українській культурі «толоки» – спільної безоплатної праці для допомоги члену громади. XIX – початок XX століття: Розвиток меценатства (родини Терещенків, Симиренків) та діяльність громадських організацій (наприклад, товариство «Просвіта»), які займалися культурною та освітньою допомогою. Варто згадати і про появу перших організованих осередків сестер милосердя під час великих війн на території України (сучасний Червоний Хрест) [3, с. 37].

Після проголошення незалежності в Україні волонтерство мало переважно соціальний характер. Зокрема, поява перших НУО (неурядових організацій) в 90-х роках, що опікувалися людьми з інвалідністю, дітьми-сиротами та боротьбою з ВІЛ/СНІД.

2000-ні ознаменувалися популяризацією екологічного волонтерства та молодіжних ініціатив. Знаковим моментом стала підготовка до Євро-2012, коли тисячі українців долучилися до організації турніру як волонтери, що дало поштовх розумінню міжнародних стандартів волонтерства.

У 2011 р. волонтерство в Україні набуло юридичного статусу, після прийняття Закону «Про волонтерську діяльність».

Революція Гідності а 2014 р. вважається моментом народження волонтерства як масового явища, що впливає на державну політику в Україні.

Адже саме в цей час створено «Польової пошти», «Медичної сотні», «ІТ-наметів». Люди навчилися самоорганізовуватися без участі держави [3, с. 37]

З початком АТО, через критичний стан армії виник «волонтерський десант». Постали такі фонди, як «Повернись живим», «Армія SOS», «CombatUA». Волонтери забезпечували все: від їжі та форми до тепловізорів і перших безпілотників. Також розгорнувся масовий рух допомоги переселенцям із Криму та Донбасу («Восток-SOS», «Крим-SOS»).

Пандемія COVID-19 (2020–2021) змусили волонтерську спільнота швидко переорієнтувалася на цивільні потреби. Зокрема, закупівля кисневих концентраторів, засобів захисту для лікарів та організація логістики для медиків.

З 24 лютого 2022 року волонтерство в Україні стало тотальним. Громадяни активно долучилися до допомоги армії та цивільному населенню, створюючи нові ініціативи та фонди. Основними напрямками діяльності стали забезпечення Збройних Сил України амуніцією, технікою, дронами, медичними засобами, а також організація евакуації та допомоги пораненим.

Важливу роль відіграє гуманітарна допомога цивільному населенню, зокрема внутрішньо переміщеним особам. Волонтери забезпечують продуктами, ліками, житлом та психологічною підтримкою.

Цифрові технології значно підвищили ефективність волонтерства. Соціальні мережі стали інструментом збору коштів, координації та інформування. Разом із тим існують проблеми: емоційне вигорання, нестача ресурсів, координація між ініціативами. Вирішення цих питань є важливим для подальшого розвитку руху [4].

Перспективи волонтерського руху пов'язані з його інституціоналізацією, розвитком партнерства з державою та міжнародними організаціями.

У результаті дослідження встановлено, що волонтерський рух є ключовим елементом громадянського суспільства та відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості держави.

В умовах війни волонтерство трансформувалося у потужний механізм підтримки армії та населення, що свідчить про високий рівень самоорганізації суспільства.

Сьогодні волонтерський рух в Україні є не просто благодійністю, а невід'ємною частиною системи національної безпеки. Подальший розвиток волонтерства потребує удосконалення координації, підтримки з боку держави та впровадження сучасних механізмів управління.

Список використаних джерела та літератури

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011 зі змінами).
2. Цивільний кодекс України .
3. Баковецька, О. (2021). Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині*, (23), 36-41..
4. Україна: план гуманітарних потреб і реагування 2025 р.
https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2025-01/Ukraine%20HNRP%202025%20Humanitarian%20Needs%20and%20Response%20Plan%20UA_0.pdf

УДК 37.017:688.72:394(477)

Коновалова Катерина Сергіївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В.О.Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

1881 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В.О.Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК: ВІД ДЕРЕВ'ЯНИХ ЛЯЛЬОК ДО СУЧАСНИХ КОНСТРУКТОРІВ

У статті розглянуто еволюцію дитячої іграшки від традиційних дерев'яних ляльок і народних забавок до сучасних модульних конструкторів. Показано, що іграшка є важливим засобом розвитку пізнавальної активності, мовлення, моторики та соціально-емоційних навичок. Акцентовано увагу на культурній цінності української народної іграшки та її виховному потенціалі, а також на дидактичних можливостях конструкторів (зокрема LEGO-технологій) у сучасному освітньому процесі. Визначено, що поєднання традиційних і сучасних іграшок створює оптимальні умови для гармонійного розвитку дитини та підвищення ефективності навчання.

Ключові слова: *дитяча іграшка, дерев'яна іграшка, лялька, народна іграшка, конструктор, LEGO-технології, пізнавальна активність, освітній процес.*

Іграшка супроводжує дитину з перших років життя та поступово стає не лише предметом гри, а й інструментом пізнання світу. Через іграшку дитина вчиться розрізняти форми й кольори, розвиває дрібну моторику, уяву, мовлення та навички спілкування. Разом із тим іграшка відображає культуру та традиції суспільства: матеріали, символи, сюжети й образи, які закладені в ній, формують у дитини певне уявлення про світ.

В українській культурі значне місце посідає народна іграшка, зокрема дерев'яна. Вона створювалася майстрами або членами родини з доступних природних матеріалів і виконувала не тільки розважальну, а й виховну функцію. Сучасні ж іграшки – конструктори, інтерактивні набори, STEM-матеріали – орієнтовані на розвиток логічного мислення, просторової уяви та навичок співпраці. Тому актуальним є питання: як змінювалася роль іграшки та як її потенціал може бути використаний у сучасній освіті.

1. Традиційні дерев'яні іграшки як культурний і виховний феномен

Українська народна іграшка формувалася в тісному зв'язку з ремеслами та побутом. Дерев'яні забавки часто виготовляли в осередках художнього деревообробництва, а також як додатковий промисел у селах, де були розвинені столярські роботи. У дослідженнях зазначається, що активний розвиток кустарного іграшкового промислу в Україні припадає на XIX століття, коли сформувалися регіональні традиції та стильові особливості виробів.

Дерев'яні іграшки мали прості форми, часто повторювали образи тварин, предметів побуту або людей (ляльки). Їхня цінність полягала в тому, що дитина могла домислювати сюжет, “оживляти” іграшку у власній уяві. Саме простота та природність матеріалу активізували творчість: дитина не отримувала готову історію, а створювала її самостійно.

Крім того, народна іграшка пов'язана з етнопедагогікою. Вона передавала дитині уявлення про працю, сім'ю, взаємини та традиції. У наукових працях наголошується, що народна іграшка може виступати засобом художньо-естетичного, трудового й національного виховання. Це особливо важливо в

умовах, коли діти все рідше контактують із традиційною культурою у повсякденному житті.

2. Дерев'яна лялька та рольова гра: вплив на соціально-емоційний розвиток

Серед різновидів традиційних іграшок окреме місце посідає лялька. Лялька стимулює рольову гру, у якій дитина “приміряє” соціальні ролі: мами/тата, лікаря, вчителя, продавця тощо. Через такі сюжети формуються навички спілкування, відповідальності, емпатії та розуміння норм поведінки.

Рольова гра є психологічно значущою, адже дитина не просто повторює поведінку дорослих, а відпрацьовує власні емоції та способи реагування. Наприклад, у грі “лікар” дитина може проживати страх перед уколами або лікарнею у безпечних умовах. Таким чином, лялька та пов'язані з нею сюжети виступають інструментом соціально-емоційної саморегуляції.

Також варто підкреслити матеріальний аспект: дерево як природний матеріал приємний на дотик, має власну фактуру й “тепло”, що підсилює сенсорний досвід дитини. У дошкільному віці це особливо актуально, оскільки розвиток відчуттів і моторики є базою для подальших когнітивних процесів.

3. Від народної іграшки до конструкторів: перехід до “модульного мислення”

З розвитком промисловості та технологій іграшка поступово змінювалася: з'являлися фабричні ляльки, механічні іграшки, потім – пластмасові вироби, а пізніше – модульні конструктори. На відміну від ляльки, конструктор дає дитині інший тип діяльності: не відтворення соціальних сценаріїв, а побудову, моделювання, перевірку міцності та закономірностей.

Конструктори розвивають:

- просторову уяву (орієнтація в об'ємі, симетрія, пропорції);
- логіку та планування (потрібно передбачити кроки складання);
- причинно-наслідкові зв'язки (чому конструкція впала, що треба змінити);
- дрібну моторику (точні рухи пальців, координація).

Особливо важливо, що конструктори можуть використовуватися як засіб навчання. Наприклад, під час складання дитина практично засвоює поняття

“більше/менше”, “половина/ціле”, “ряд”, “висота”, “ширина”, “стійкість”, а також навчається працювати за зразком або інструкцією.

4. LEGO-технології у сучасній освіті: педагогічний потенціал

Окремим напрямом є використання LEGO-технологій у закладах дошкільної та початкової освіти. У наукових і методичних джерелах наголошується, що LEGO-матеріали можуть ефективно застосовуватися для формування елементарних математичних уявлень, розвитку мовлення, творчого мислення та комунікативних умінь.

Перевага LEGO в тому, що воно поєднує гру і навчання: дитина залучена, мотивована, не боїться помилитися, тому що помилка сприймається як частина процесу (“перебудую і буде краще”). Також конструювання у групі сприяє соціальному розвитку: діти домовляються, розподіляють ролі, вчаться чути одне одного, аргументувати та приймати спільні рішення.

З педагогічної точки зору, конструктори зручні для інтегрованого навчання: одну діяльність можна пов’язати і з математикою, і з мовою, і з природознавством (створити модель, описати її, порахувати деталі, пояснити принцип роботи). Це відповідає сучасним підходам до освіти, де важлива не лише сума знань, а й уміння застосовувати їх у практиці.

Отже, іграшка є важливим засобом розвитку дитини, що змінюється разом із суспільством, але зберігає свою базову функцію – навчати через гру. Традиційні дерев’яні іграшки та ляльки мають значний виховний потенціал: вони розвивають уяву, мовлення, рольову поведінку, емоційну сферу та підтримують зв’язок із культурою. Сучасні конструктори, у тому числі LEGO, сприяють розвитку логіки, просторового мислення, навичок планування та співпраці, а також можуть ефективно використовуватися в освітньому процесі.

Найбільш результативним для гармонійного розвитку дитини є поєднання традиційних і сучасних іграшок: це створює різноманітне середовище для гри, де дитина може одночасно розвивати як соціально-емоційні, так і когнітивні компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Українська народна іграшка: минуле і сьогодення виробів народних промислів. Режим доступу: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-tech/article/download/379/356/> (дата звернення: 20.04.26)
2. Яворівська дерев'яна іграшка кінця XIX – XX ст. Режим доступу: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/18.PDF (дата звернення: 20.04.26)
3. Бровченко А. Етнодизайн дерев'яної іграшки при підготовці майбутніх педагогів професійної освіти галузі деревообробки. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15424/1/92.pdf> (дата звернення: 20.04.26)
4. Гнатюк М. Українська народна іграшка як засіб художньо-естетичного, трудового і національного виховання. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gsuk%5F2017%5F17%5F23%2Epdf (дата звернення: 20.04.26)
5. Особливості використання LEGO-технології у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Режим доступу: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/44/part_2/10.pdf (дата звернення: 20.04.26)

УДК 342.8-055.2(4-15)"185/191"

Копчак Анастасія Миколаївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851 м група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н. М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ВИБОРЧЕ ПРАВО ЖІНОК В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Розглядається процес формування й розвитку руху за виборчі права жінок у Західній Європі періоду ХІХ – першої половини ХХ ст. Досліджується еволюція суфражистського руху та його шлях від ліберальних інтелектуальних дискусій і мирних підходів (М. Фосетт), до радикальних дій суфражисток (Е. Панкгерст). Окрема увага приділяється опору з боку політичних інституцій, зокрема британського парламенту, а також трагічним подіям, таким як «Чорна п'ятниця». Перша світова війна стала переломним моментом у зміні уявлень про жіночу «недієздатність» і суттєво пришвидшила процес емансипації. Також висвітлюється значення «золотого віку» виборчих реформ у 1917–1920 рр.

Ключові слова: виборче право, жінки, суфражизм, Е. Панкгерст, М. Фосетт, Чорна п'ятниця, емансипація.

Виборче право жінок – це право жінок нарівні з чоловіками брати участь у виборах, що включає право голосувати (активне право) та бути обраними (пасивне право) до органів державної влади [4].

Розвиток руху за жіноче виборче право (суфражизм) у Західній Європі в цей період був не просто боротьбою за бюлетень, а фундаментальним викликом тогочасній ієрархічній структурі суспільства. Це був перехід від поодиноких інтелектуальних дискусій до масового політичного активізму. У другій половині XIX ст. рух за права жінок перейшов від вимог права на освіту та власну власність (ліберальний фемінізм першої хвилі) до політичних вимог. Важливою віхою стала праця Дж. Ст. Мілля «Про підлеглисть жінок» (1869), яка обґрунтовувала необхідність рівноправ'я з погляду суспільного прогресу. У Великій Британії виник один із найпотужніших рухів. У 1897 році М. Фосетт заснувала Національну спілку жіночих суфражистських товариств (NUWSS), яка дотримувалася виключно мирних, конституційних методів боротьби. Вони використовували мирні методи, такі як петиції, лобіювання та марші.

На початку XX ст., через відсутність реального прогресу в парламенті, частина активісток перейшла до радикальних дій. У 1903 році був заснований Жіночий соціально-політичний союз на чолі з Е. Панкгерст. Він використовував прямі дії, включаючи кидання каміння та розбиття вікон, а в червні 1908 року спробував «увірватися» до будівлі Парламенту. Багато войовничих активісток, відомих як суфражистки, були ув'язнені, оголосили голодування та піддалися примусовому годуванню [1]. Впродовж всього періоду боротьби жінок за свої права прослідковується певна тенденція. Палата громад англійського Парламенту завжди була налаштована лояльніше, ніж Палата лордів, але перманентні суперечності всередині партій унеможливлювали досягнення консенсусу. Перші спроби ухвалити законопроект (Conciliation Bill), який передбачав виборчі права для одного мільйона жінок, які володіють майном у розмірі 10 ф. ст., були вжиті в 1910 р. Він отримав підтримку в Палаті громад, але не набрав чинності, через відсутність підтримки у Палаті лордів. У відповідь на це 300 суфражисток ініціювали

протестний марш біля Парламенту, де вони зіткнулись з жорстокістю міліції, штурмом та арештами. Цей день пізніше назвуть «Чорна п'ятниця», адже агресія з боку поліції щодо жінок, мала деморалізуючий характер [3, с.235].

Перша світова війна стала вирішальним фактором впливу на виборче право. Масове залучення жінок до роботи на виробництві, у госпіталях та державному управлінні замість чоловіків, які пішли на фронт, зруйнувало міф про жіночу «недієздатність» у публічній сфері. До війни рух за права жінок часто сприймався як дестабілізуючий. З початком бойових дій багато лідерок (наприклад, Е. Панкгерст у Великій Британії) призупинили агресивні протести та спрямували енергію на підтримку армії. Це продемонструвало їхній патріотизм і державницьке мислення, знявши звинувачення в «ірраціональності» чи «небезпечності» для устрою країни.

За період 1914–1939 років жінки ще у 28 країнах отримали або рівні права голосу з чоловіками, або право голосу на національних виборах. До цих країн належали Радянська Росія (1917); Канада, Німеччина, Австрія та Польща (1918); Чехословаччина (1919); Сполучені Штати та Угорщина (1920); Велика Британія (1918 та 1928); Бірма (М'янма; 1922). У низці з цих країн жінкам спочатку було надано право голосу на муніципальних або інших місцевих виборах, або, можливо, на провінційних виборах; лише пізніше їм було надано право голосу на національних виборах [2].

Після Першої світової війни розпалися чотири великі імперії, а на їхніх уламках виникли нові республіки (Польща, Чехословаччина, Фінляндія, Україна у формі УНР). Ці нові держави часто від самого початку впроваджували загальне виборче право, прагнучи виглядати максимально прогресивними та демократичними. Війна закінчилася в 1918 році, і саме цей період став «золотим віком» для емансипації.

Попри такий прогрес, деякі країни «старої демократії» трималися значно довше. Так, французьки стали повноправними учасницями виборів 21 квітня 1944 року за постановою Тимчасового уряду. Перші вибори, де голосували і жінки, стали муніципальні вибори 29 квітня й парламентські вибори 21 жовтня

1945 року. Корінні мусульманки Французького (на той час) Алжиру отримали право голосу тільки за декретом від 3 липня 1958 року [5].

Отже, аналіз історичних передумов та етапів становлення жіночого виборчого права свідчить про те, що цей процес був не лише юридичною реформою, але й сутнісною соціальною трансформацією. Еволюція руху за права жінок – від поміркованого ліберального суфражизму до радикальних форм протесту, – засвідчила готовність жіноцтва до наполегливої боротьби за політичну суб'єктність. Незважаючи на запеклий опір консервативних інституцій, таких як Палата лордів у Великій Британії, вирішальним чинником змін стала Перша світова війна. Вона продемонструвала потенціал жінок у виконанні державницьких функцій, що остаточно підважило гендерні стереотипи про їхню «неспроможність» до активної участі у публічному житті. Особливу увагу заслуговує досвід новостворених держав, зокрема УНР, яка в період 1917–1921 років заклала основи прогресивних демократичних стандартів. Цей поступ нерідко випереджав практики багатьох усталених демократій. Таким чином, здобуття жінками права голосу стало закономірним наслідком тривалих громадських ініціатив і значних політичних зрушень.

Список використаних джерел та літератури

1. 1897 Foundation of the National Union of Women's Suffrage Society. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/2015-parliament-in-the-making/get-involved1/2015-banners-exhibition/alinah-azadeh/1897-founding-of-the-nuwss-gallery/#:~:text=2015:%20Parliament%20in%20the%20Making,swear%20allegiance%20to%20George%20V> (date of access: 17.04.2026).
2. Women's suffrage. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/womens-movement> (date of access: 14.04.2026).

3. Практика І. Виникнення ідеї суффражизму та її юридичне оформлення у Великобританії в ХІХ – ХХ ст. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяч. Дню науки юрид. ф-ту, 18 трав. 2018 р.: [в 2 т.] / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Юрид. ф-т, Рада молодих вчених [та ін.]; [уклад.: І.С. Сахарук, А.О. Левченко, Н.С. Бадьора та ін.]. Київ: [б. в.], 2018. Т. 1. С. 234–235.
4. Учасники проєктів Вікімедіа. Жіноче виборче право. *Вікіпедія: вільна енцикл.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Жіноче_виборче_право (дата звернення: 17.04.2026).
5. Французи змінили правила голосування. *Gazeta.ua*. 2020. 21 квіт. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_francuzi-zminili-pravila-golosuvannya/961454 (дата звернення: 17.04.2026).

УДК 94(4)"04/14"

Корінь Вікторія Григорівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

3851ст3 група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Хрящевська Л.М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблеми збереження культурної спадщини України в умовах війни та загроз, спричинених воєнними діями. Проаналізовано вплив руйнувань, пошкоджень та незаконного вивезення культурних цінностей на стан історико-культурних пам'яток, музейних колекцій та архітектурної спадщини. Висвітлено діяльність музейних установ, науковців і волонтерів, спрямовану на збереження, евакуацію та документування культурних об'єктів. Особливу увагу приділено ролі державних інституцій та міжнародних організацій у захисті культурної спадщини, а також сучасним методам її охорони, зокрема цифровій фіксації пам'яток і створенню електронних архівів. Визначено основні проблеми та виклики, що постають перед музеями і пам'яткоохоронними установами під час війни, а також окреслено значення збереження культурної спадщини для національної пам'яті, ідентичності та подальшого відновлення культурного простору України.

Ключові слова: *культурна спадщина, війна, музеї, збереження пам'яток, музейні колекції, евакуація культурних цінностей, цифровізація, національна ідентичність, охорона культурної спадщини.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що війна в Україні створила серйозну загрозу для культурної спадщини країни. Руйнуються пам'ятки архітектури, музеї, бібліотеки, архіви, а також нематеріальні культурні цінності, такі як традиції, звичаї, мова та усна народна творчість [1, с. 12; 2, с. 45; 3, с. 7]. Збереження цих об'єктів є критично важливим для підтримання національної ідентичності, історичної пам'яті та духовного розвитку українського суспільства. Саме тому дослідження проблем охорони культурної спадщини у воєнний час є надзвичайно актуальним і потребує комплексного підходу.

Культурна спадщина охоплює як матеріальні, так і нематеріальні об'єкти. До матеріальної спадщини відносяться пам'ятки архітектури, археологічні об'єкти, музейні колекції, архівні документи та твори мистецтва [2, с. 48; 8, с. 23]. Нематеріальна спадщина включає традиції, обряди, мову, усну народну творчість і культурні практики, які формувалися протягом століть. Збереження цих об'єктів є важливим для підтримання культурної цілісності нації та передачі цінностей майбутнім поколінням.

Однією з основних проблем збереження культурної спадщини під час війни є фізичне руйнування пам'яток та об'єктів культури. Під час активних бойових дій руйнуються історичні будівлі, музеї, бібліотеки та архіви, що призводить до непоправних втрат [3, с. 15; 5, с. 8]. Особливо вразливими є пам'ятки архітектури та історичні центри міст, які розташовані в зонах бойових дій. Це руйнування не лише зменшує кількість культурних об'єктів, але й впливає на загальний розвиток культури, освіти та туризму.

Ще однією загрозою є втрата музейних колекцій та архівних матеріалів. Під час війни музеї змушені евакуювати свої фонди або переміщувати їх у більш безпечні місця. Такий процес потребує спеціальних умов транспортування, належного пакування та контролю за збереженням експонатів [3, с. 20; 6, с. 34].

Крім того, на тимчасово окупованих територіях зафіксовані випадки розграбування музеїв та незаконного вивезення культурних цінностей, що створює додаткову загрозу для національної спадщини.

Важливу роль у захисті культурної спадщини відіграють міжнародні правові механізми. Зокрема, Гаазька конвенція 1954 року встановлює обов'язки держав щодо охорони культурних цінностей у разі збройного конфлікту та визначає принципи, якими мають керуватися організації та установи [7, с. 3]. Крім того, діяльність міжнародних організацій сприяє моніторингу стану пам'яток, наданню допомоги у їхньому відновленні та створенню безпечних умов для збереження культурних цінностей.

Сучасні технології також відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини. Оцифрування музейних колекцій, архівних документів та історичних пам'яток дозволяє створювати електронні копії об'єктів та забезпечувати їхнє збереження навіть у випадку фізичного знищення [6, с. 36]. Створення онлайн-архівів та віртуальних музеїв забезпечує доступ до культурних цінностей для широкого кола користувачів та зберігає інформацію про національну спадщину.

Не менш важливу роль відіграють музейні працівники, науковці, реставратори та волонтери. Вони займаються документуванням пошкоджених пам'яток, евакуацією музейних колекцій, проведенням реставраційних робіт та популяризацією культурної спадщини серед населення [5, с. 10]. Активна участь фахівців та громадськості дозволяє мінімізувати втрати культурних цінностей та зберегти їх для наступних поколінь.

Отже, збереження культурної спадщини в умовах війни є багатогранною проблемою, що потребує комплексного підходу, поєднання міжнародного права, сучасних технологій та активної роботи фахівців. Захист культурних цінностей є ключовим для підтримання національної ідентичності, історичної пам'яті та розвитку української культури [1–8].

Список використаних джерел та літератури

1. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту. 1954, с. 3.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Київ, 2000, с. 12.
3. Капітан Л., Товтин Я. Роль музеїв та культурних інституцій у збереженні культурної спадщини в цифрову епоху. – Zbirnyky RSHU, 2017, с. 34. URL: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/1098>
4. Кот С. І. Охорона культурної спадщини в Україні: теорія і практика. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010, с. 45–48.
5. Кузнецова Л. Музеї України в умовах російської збройної агресії. – Питання культурології, 2023, с. 8–10. URL: <https://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/293774>
6. Міністерство культури та інформаційної політики України. Культурна спадщина України в умовах війни. Київ, 2023, с. 7–20. URL: <https://mincult.gov.ua/news/1599-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2415-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu>
7. Петрова І. В. Музеезнавство та охорона культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів. Київ: Ліра-К, 2018, с. 15–16.
8. Титова О. М. Пам'яткознавство: теорія та практика збереження культурної спадщини. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України, 2015, с. 23.

УДК 930.2:902:94

Корінь Вікторія Григорівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

4852 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ МИНУЛОГО

У статті розглянуто феномен «невдомих сторінок» історії як важливий напрям сучасних історичних досліджень. Проаналізовано причини виникнення історичних «білих плям», серед яких втрати джерел, обмеженість археологічних даних, ідеологічні впливи та фрагментарність збережених свідчень. Досліджено роль археології, архівних матеріалів і міждисциплінарних методів у відновленні маловідомих подій минулого.

Висвітлено значення легенд, міфів і переказів як додаткових джерел історичної інформації, що потребують критичного аналізу та наукового підтвердження. Окрему увагу приділено відкриттям, які змінили уявлення про розвиток давніх цивілізацій і показали їхній високий культурний та технологічний рівень.

Розкрито проблему інтерпретації маловідомих історичних фактів, зокрема ризики їх спрощення або міфологізації в масовій свідомості. Обґрунтовано важливість збереження наукової об'єктивності та залучення

сучасних дослідницьких технологій для подальшого вивчення історичного минулого.

Ключові слова: *історія, невідомі сторінки, археологія, джерела, історичні дослідження, культурна спадщина.*

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в сучасній історичній науці зростає інтерес до маловідомих та недостатньо досліджених аспектів минулого, які тривалий час залишалися поза увагою дослідників. Традиційні історичні наративи переважно зосереджені на ключових подіях, видатних постатях і масштабних процесах, однак значна частина історичного досвіду людства представлена фрагментарно або втрачена. У зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення так званих «невдомих сторінок історії», які дозволяють поглибити знання про розвиток цивілізацій, уточнити вже відомі факти та сформувати більш цілісне уявлення про минуле.

Інтерес до історичних таємниць, загублених міст, археологічних відкриттів і маловідомих подій зумовлений не лише науковими потребами, а й суспільним запитом на переосмислення історії. Подібні дослідження сприяють розвитку критичного мислення, формуванню історичної свідомості та збереженню культурної спадщини. Водночас вони дозволяють виявити складність історичних процесів і довести, що минуле значно багатше й різноманітніше, ніж це відображено в традиційних підручниках [1, 2 с. 15].

Важливо підкреслити, що сучасна історична наука вже не розглядає історію як остаточно сформовану систему знань. Навпаки, вона розвивається як відкрита динамічна система, що постійно доповнюється новими археологічними знахідками, архівними документами та науковими інтерпретаціями. У цьому контексті дослідження маловідомих сторінок історії є не лише доповненням до вже відомих фактів, а й інструментом переосмислення усталених історичних концепцій.

Окремо слід зазначити, що значна частина історичних даних була втрачена через природні катастрофи, війни, знищення архівів або свідоме приховування

інформації. Саме тому сучасні дослідники стикаються з необхідністю реконструкції подій на основі непрямих джерел, що робить історичні дослідження ще більш складними та водночас більш цікавими.

Історія є не лише сукупністю фактів про минуле, але й важливим інструментом пізнання закономірностей розвитку людського суспільства. Вона дозволяє осмислити сучасні соціальні, політичні та культурні процеси крізь призму історичного досвіду. Водночас історичне знання не є завершеним, оскільки значна частина подій, явищ і процесів залишається недостатньо дослідженою або дискусійною. Саме тому актуальності набуває вивчення так званих «невідомих сторінок історії», які сприяють розширенню наукових уявлень про минуле [1, с. 15].

З методологічної точки зору дослідження маловідомих історичних явищ базується на поєднанні кількох підходів: джерелознавчого, археологічного, порівняльно-історичного та культурологічного. Такий комплексний підхід дозволяє більш об'єктивно оцінювати події минулого, уникати однобічності та враховувати різні аспекти історичного розвитку. Особливо важливим є критичний аналіз джерел, адже історичні документи можуть містити як фактичні дані, так і суб'єктивні інтерпретації авторів.

Невідомі аспекти історії охоплюють як малодосліджені події, так і відкриття археологічних пам'яток, що тривалий час залишалися поза увагою науковців. Їх дослідження сприяє формуванню критичного мислення та розвитку історичної науки загалом [2, с. 48]. Важливо, що такі відкриття часто змінюють усталені уявлення про рівень розвитку давніх цивілізацій.

Наприклад, відкриття міста Мачу-Пікчу стало одним із найяскравіших прикладів того, як «втрачені» цивілізації можуть бути знову введені в науковий обіг. Це місто демонструє не лише високий рівень архітектури, а й складну систему організації суспільства інків, що свідчить про їхню розвинену інженерну думку [3, с. 102].

Подібно до цього, місто Петра в Йорданії вражає своєю архітектурною складністю та системою водопостачання, яка була надзвичайно ефективною для

свого часу. Це підтверджує, що давні цивілізації володіли глибокими знаннями в галузі інженерії та природокористування [6, с. 211].

Храмовий комплекс Анкор-Ват у Камбоджі є ще одним прикладом високого рівня розвитку давніх суспільств. Його масштабність і художнє оформлення свідчать про складну систему релігійних уявлень та високий рівень організації праці [6, с. 305].

Серед історичних загадок особливе місце займає Вавилон – один із найдавніших центрів цивілізації. Його легендарні висячі сади залишаються предметом наукових дискусій, оскільки археологічні докази їх існування досі не є остаточними [5, с. 178]. Це створює простір для подальших досліджень та гіпотез.

Не менш важливою є Троя, яка довгий час вважалася лише міфом, однак археологічні розкопки довели її реальне існування. Це є яскравим прикладом того, як легенди можуть мати історичне підґрунтя [5, с. 201].

На території України також існує значна кількість малодосліджених пам'яток. Кам'яна Могила є унікальним археологічним комплексом, який містить численні петрогліфи, що дають уявлення про духовний світ давніх людей [4, с. 56]. Фортеця Аккерман та мегалітичні споруди Буковини свідчать про складність історичного розвитку регіону та його включеність у ширші цивілізаційні процеси [7, с. 73].

Археологічні відкриття загалом мають важливе значення, оскільки вони не лише доповнюють історичні знання, а й інколи повністю змінюють їх. Нові знахідки дозволяють переглядати хронологію подій, рівень розвитку суспільств та їх культурні досягнення [6, с. 389].

Окремо слід виділити маловідомі історичні постаті, які, попри значний вплив на розвиток подій, залишилися поза увагою історіографії. Їх дослідження дозволяє відновити більш повну картину минулого та зрозуміти механізми соціальних змін [2, с. 91].

Важливим напрямом є також вивчення історичних легенд і переказів про втрачені реліквії та скарби. Такі сюжети, як пошуки бібліотеки Ярослава

Мудрого або козацьких скарбів, поєднують у собі історію, міфологію та культурну пам'ять народу [3, с. 147; 8, с. 112].

У сучасних умовах розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для історичних досліджень. 3D-моделювання, супутникові знімки та цифрові архіви дозволяють відтворювати втрачені об'єкти та аналізувати історичні процеси з нових позицій, що значно розширює дослідницький інструментарій історика.

Отже, дослідження невідомих сторінок історії є надзвичайно важливим і багатовимірним напрямом сучасної науки. Воно сприяє розширенню знань про минуле, розвитку критичного мислення, формуванню історичної свідомості та збереженню культурної спадщини. Історія в цьому контексті постає як жива, постійно оновлювана система знань, що розвивається разом із новими відкриттями та науковими підходами [1, с. 28]

Список використаних джерел та літератури

1. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2019. 656 с.
2. Дашкевич Я. Р. Історичні дослідження: проблеми та перспективи // Український історичний журнал. 2010. № 3. С. 45–60.
3. Котляр М. Ф. Археологія України. Київ: Либідь, 2008. 320 с.
4. Петров В. П. Археологічні пам'ятки України та їх дослідження // Археологія. 2012. № 1. С. 12–25.
5. Плохій С. М. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
6. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. Київ: Альтернативи, 1999. 352 с.
7. Толочко О. П. Київська Русь. Київ: Laurus, 2015. 224 с.

8. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 2006. 584 с.
9. Fagan B. M. World Prehistory: A Brief Introduction. New York: Routledge, 2014. 432 p.
10. Renfrew C., Bahn P. Archaeology: Theories, Methods and Practice. London: Thames & Hudson, 2012. 656 p.
11. Trigger B. G. A History of Archaeological Thought. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 710 p.

УДК 94(477)"1918/1920":355.48:355.318.1

Корягін Віталій Андрійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Миколаїв, Україна

3852 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, професор кафедри історії **Рижєва Н. О.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ЛИЦАРІ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ: НАЙЯСКРАВІШІ БИТВИ ТА ПОДІЇ ЧОРНИХ ЗАПОРОЖЦІВ (1918–1920 РР.)

В статті проаналізовано шлях Першого Кінного полку Чорних Запорозжців в 1918–1920 рр. Висвітлено найяскравіші їх битви, історія появи легендарного строю (форми) Чорних Запорозжців та доведено важливість збереження історичної пам'яті про Перший Кінний полк для воєнної історії України.

Ключові слова: Чорні Запорозжці, чорношличники, чорні, Петро Дяченко, УНР.

1918–1920 рр. кінний полк Чорних Запорозжців під командуванням Петра Дяченка став славетною сторінкою героїчного минулого України. Полк Чорних Запорозжців вважався найбоєздатнішою частиною армії УНР, «чорношличники» або «чорні» як їх називали пройшли весь шлях Визвольних змагань. Вони завжди були на вістрі атаки, тому саме полк Чорних Запорозжців мав найбільшу кількість

вбитих та поранених. Кінний полк Чорних запорожців не програв жодної битви але нажалі програла УНР.

Валентин Сім'янців бунчужний полку Чорних Запорожців у своїх споминах «Роки козакування 1917–1923» писав про своїх побратимів та командира Петра Дяченка як одного разу приїхали до них декілька козаків, що на той час вже служили в полку Чорних запорожців. Розказували про те в якому гарному полку вони тепер служать. Які в них добрі коні. «А хлопці, золоті душі – побратими, а всі як один здорові, дебелі козарлюги». «Старшини і козаки живуть дружньо». Розповідали про командира батька Петра Дяченка – підносили його до небес: перший йде в атаку, «з хлопцями жартує, – до кожного знає щось сказати, знає у полку кожного козака і коня. І всюди, куди не приїдуть – полк з радістю вітають. Піхота цілої Армії радіє, як побачить Чорних – бо прийшла червоним «амба», що значить на тодішній мові повне знищення. Кінчилося оповідання тим, щоб мерщій збиратися і їхати до Чорних Запорожців.» [3, с. 204 - 205].

Формування полку. Історія славетного Першого Кінного полку Чорних Запорожців починається 9 лютого 1918 р. коли тодішній військовий міністр України Олександр Жуківський видав наказ про створення Окремого Запорізького загону. Командував ним генерал Костянтин Прісовський. Основою майбутнього Першого Кінного Полку Чорних Запорожців стала чота (взвод) кінної розвідки Івана Благова що увійшла в склад II Запорізького куреня під командуванням полковника Петра Болбочана (власне спочатку чорні запорожці звались «болбочанівцями») командира Другого Запорізького куреня (в складі Окремого Запорізького загону) з Першої кінної сотні Другого Запорізького Куреня [1, с.10-14].

Стрій Чорних Запорожців. Як писав у своїх спогадах командир Чорних Запорожців Петро Дяченко дець у другій половині грудня 1918 р. біля залізничної станції Лозова чорношличники захопили броньовик з махновцями (прибічниками отамана «батька» Н. І. Махно) в якому було те що вони (чорношличники) потребували. «Удвох вагонах – сукно. Ясно-сіре – на черкески,

а чорне – на штани. У трьох вагонах – цукор, один вагон із цукерками "Жорж Борман" відомої перед війною фабрики в Харкові, а в решті вагонів - якісь машини і щось із піввагона пудри "Лебязий пух", яку наказав викинути як непотріб, але козаки запротестували. З їхніх слів виходило, що дівчата на селі вже віддавна використовують звичайну крейду, а за "Лебязим пухом" пропадають. Переконали мене, і пудра залишилася» [2, с. 18]. Далі П. Дяченко свідчить що зі штабу в Полтаві вони отримали наказ передислокуватися в Кременчук і там завершити формування. П. Болбочан під командуванням якого знаходились майбутні Чорні Запорожці відбув до Києва викликаний урядом, а коли повернувся вирішив в перший день одягти весь дивізіон однаково. За десять днів наказ було виконано. Коли полковник П. Болбочан прибув до Кременчука разом зі своїм штабом інспектувати дивізіон то був дуже задоволений результатом сказавши що навіть царська гвардія виглядала гірше. «Подякував козакам за бої під Лозовою і дозволив дивізіону носити його ім'я» [2, с. 20].

Бій під Проскуровом. Ввечері 2 червня 1919 р. Сьома Запорозька дивізія вийшла на лінію Волиця Вонсовича (зараз це село Волиця Друга Красилівського району Хмельницької області) – Пахутинці (зараз село Волочиського району Хмельницької області) [1, с. 94]. На правому крилі дивізії наступ вели Чорні Запорожці що вийшли в район Пахутинців. Праворуч від них була Шоста Запорозька дивізія що вела наступ на Чорний острів (зараз село Хмельницького району Хмельницької області). 3 червня Сьома Запорозька дивізія вийшла на лінію Миколаїв – Чорний острів а вже 4 червня разом з Чорними Запорожцями наступали на Проскурів який зайняли Перший Інтернаціональний Стрілецький полк Тардіна та П'ятнадцятий прикордонний полк що намагалися здійснити контрнаступ на чорношличників, спроба виявилась марною і в свою чергу чорношличники увірвалися до Проскурова та захопили станцію. Що правда їм довелося одразу відступити тому що ворог почав обходити ліве крило дивізії. Тому дивізія була змушена відступити в район Калинівка – Черепова. (Сучасні селища Хмельницького району Хмельницької області, перше наразі називається Велика Калинівка). Як згадував Петро Дяченко у цьому бою він віддав наказ

обстріляти станцію під Проскуровом з новоприбулої полкової гармати. Постріли виявились влучними та здійснити психологічний тиск на ворога (злякали). Саме час було перейти до наступу проте в полк надійшов наказ припинити бій та відступити до Миколаєва [1, с. 94 - 95]. 6 червня наступ на Проскурів було поновлено. Чорні Запорожці обійшли Проскурів та вдарили з північного сходу. Бій тривав з 5 до 8 ранку та закінчився перемогою українців.

«Бій під аплодисменти». Свою Найвизначнішу перемогу Чорні Запорожці Петра Дяченка отримали під містом. Вознесенськ Миколаївської області. Бій під Вознесенськом відбувся 16 квітня 1920 р. В цьому бою Чорні Запорожці атакували на лівому крилі українського війська. Під час бою українські піхотинці (вірогідно коли в них закінчились набої) замість стрільби почали плескати в долоні імітуючи звуки пострілів, саме тому бій під Вознесенськом має другу назву «Бій під аплодисменти». В цьому бою була вщент розбита Військова група комуністів що охороняла місто. Втрати ворога склали 280 вбитих та 400 поранених. Втрати українців склали 2 козаків вбитими та 5 пораненими. Бійцями армії УНР було захоплено 2 мільйони рушничні набої, 32000 гарматних снарядів, 2 важкі гармати, 18 легких, 8 гірських, 12 мітральєз, 5000 рушниць, 48 кулеметів, 4 ешелони військового майна, 4000 возів ворожого обозу, 10 мільйонів рублів та цінне господарське майно [1, с. 157.].

Останні бої Чорношличників Петра Дяченка. 13 листопада 1920 р. відбувся Курилівський бій де чорношличники зхрестили зброю з Окремою Кавалерійською бригадою Григорія Котовського. У цьому бою Чорні були змушені відступити через чисельну перевагу ворога. «Проте їхній випад не був даремним». Тоді наступ на Вінницю вела Запорозька дивізія та Збірна Козача дивізія під командуванням Вадима Яковлева що складалась з донських козаків.

У цей же день – 13 листопада вони здобули Літин (зараз селище Вінницького району Вінницької області), тим часом Котовський вирішив вдарити їм в тил через Курилівці. І хоч від Чорних запорожців Котовський відбився вони своїми діями змусили його забути про тиліві рейди. Далі відбувся Новогутівській бій за результатами якого було підірвано ворожий панцерний

потяг «Червоноармієць» та захоплено 6 гармат, 16 кулеметів і близько 100 полонених [1, с. 196–197]. Деражнянській бій взагалі закінчився доволі швидко тільки на поле бою прибули чорношличники, «Дізнавшись про їхній прихід, Котовський швиденько забрався з Деражні». Чорношличникам дістався табір полонених, оркестр Котовського та документи серед яких були записки Котовського в яких за свідченням Петра Дяченка йшлося що «Чорношличників неможливо несподівано атакувати – ні з тилу, ні з флангів. Вони легко перегруповуються і завжди самі атакують, навіть більші сили». [1, с. 197].

Після звільнення Деражні П. Дяченко разом з В. Яковлевим розробили план повного розгрому червоноармійців що діяли проти УНР. Згідно цього плану вони мали вдарити усією потугою своєї кінноти від Деражні на південь за загальним напрямком на Могилів, де вщент розбивши ворожі угруповання мали вийти на зв'язок з місцевими повстанцями. Проте цей план не вдалося реалізувати. Під час прибуття П. Дяченка та В. Яковлева їхній новий командир Гаврило Базилиський отримав наказ припинити бойові дії. З цього моменту війна для армії УНР а відтак і для Чорних Запорожців була завершена. «18 листопада полк Петра Дяченка вже був у Грузевиці, 19 листопада перейшов Чорний острів і Зелену, а 20 листопада у Волочиську перейшов Збруч». [1, с. 198].

Висновки: Чорношличники це яскравий приклад поєднання військового професіоналізму естетики (варто згадати їхній стрій чорного кольору), та відчайдушну хоробрість. Всі ці якості Чорношличники успадкували від своїх предків, запорозьких козаків якім вони віддали шану коли як згадує П. Дяченко в 1918 р. Другий Запорізький піший полк знаходячись в Олександрівську повним складом відвідав о. Хортиця «де на місці колишньої церкви козаки полку поставили хреста з написом: «Новітні Запорожці своїм предкам » [1, с. 31 –32]. Чорні Запорожці це приклад вартій наслідування сучасними українськими військовими. Сьогодні справу своїх славетних прадідів продовжує 72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорожців. Цю назву вона отримала 24 серпня 2017 р.

Список використаних джерел та літератури

1. Чорні Запорожці: історія полку : [іст. нарис] / Сергій Коваленко. – Київ: Стікс, 2012. – 363 с.
2. Дяченко Петро (2010). Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР 2010.
3. Валентин Сім'янців «Роки козакування 1917 – 1923» (Спогади) Філадельфія 1976 р.

УДК 37.018.43-055.2(438.25)"1896"

Мазник Альбіна Андріївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851мз група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії

Рижева Н. О.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У ГАЛИЧИНІ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ 1896 Р.

У статті проаналізовано передумови становлення вищої жіночої освіти у період автономії Галичини. Акцент зроблено на регіональних особливостях освітньої політики, що сприяли поступовому розширенню доступу жінок до навчання, зокрема в контексті ліберальних умов Галичини порівняно з іншими частинами імперії. Розглянуто освітню реформу 1896 року, яка дозволила жінкам складати іспит зрілості (egzamin dojrzałości), її переваги та недоліки. Окрему увагу приділено організації та умовам складання іспитів, а також ролі педагогічних конгресів, зокрема Kongresu Pedagogów Polskich 1894 року, де активно обговорювалося питання допуску жінок до університетської освіти. Підкреслено важливу роль приватних гімназій і жінок-інтелектуалок, які були рушійною силою в їх створенні.

Ключові слова: Австро-Угорщина, Галичина, приватна освіта, гімназії, іспити зрілості, жіноча освіта

У XIX ст. під владою Австрійської імперії знаходилась величезна кількість різних народів, кожен з яких прагнув – якщо не повної незалежності, то хоча б отримання більшої автономії і права на внутрішнє самоврядування. Події Весни народів (1848 р.), програна війна з Пруссією (1866 р.), конфлікти в середині імперії, поступово ослабили її, і зробили більш вразливою на тлі інших держав. Щоб втримати владу і зберегти стабільність імперії, Франс Йосиф I був змушений піти на радикальні дії і підписати в 1867 році угоду, яка започаткувала створення нової дуалістичної монархії – Австро-Угорщини. В її межах Галичина отримала широку автономію, як один із регіонів, де імперська влада погодилася на розширення самоврядування в межах нової політичної системи. Після цього почались поступові зміни в суспільно-політичній, економічній, правовій та культурній сфері. Польська мова отримала статус офіційної і стала використовуватись адміністративними установами, органами місцевої влади, навчальними закладами, нею видавались книги і газети. Органом законодавчої влади став Sejm Krajowy у Львові, виконавчої – Wydział Krajowy, який керував фінансами, культурою, будівництвом, соціальним забезпеченням. Автономія Галичини створила умови для розвитку польської освіти на різних рівнях (без потреби у таємних освітніх організаціях), оскільки навчання і культурна діяльність підтримувалися на офіційному рівні та відбувався легально. На відміну від польських земель, що перебували під владою Російської та Пруської імперій, де можливості розвитку польської освіти були обмежені. Шкільною освітою опікувалася Rada Szkolna Krajowa, яка діяла автономно в межах Галичини, тоді як вища освіта підпорядковувалася с.к. Ministerstwu Wyznań i Oświaty у Відні [5, с. 249].

Хоча не було заборони навчатись рідною мовою, для жінок повставала проблема відсутності рівноцінної освіти з чоловіками. Народні школи (szkoły ludowe) і виділові школи (szkoły wydziałowe) давали базові знання, але виникала

проблема з відсутністю середньої школи, не було жіночих гімназій, випускні іспити з яких б надавали можливість вступу до університетів.

Дискусії щодо допуску жінок до закладів вищої освіти почали розгортатись з кінця 50-х рр. XIX ст., і досягли найбільшої інтенсивності в останнє десятиліття XIX ст. [3, с. 38]. Ці дискусії можна розглядати як початковий етап формування жіночого емансипаційного руху, пов'язаного насамперед із вимогами рівного доступу до освіти для жінок і чоловіків. Ключову роль в цьому процесі відіграли представниці інтелігенції, серед яких Пауліна Кучальська-Рейншміт, Марія Вислоухова, Казимира Буйвідова, які мали досвід діяльності в нелегальних освітніх організаціях, зокрема в Летючому університеті (Uniwersytet Latający) та в Колах народної освіти (Koła Oświaty Ludowej) [5, с. 249].

Зокрема, Казимира Буйвідова, обстоювала право на освіту, публічно виступивши на Kongresie Pedagogów Polskich у 1894 р. у Львові, де спираючись на статистичні дані, аргументувала необхідність розширення доступу жінок до вищої освіти. Вона наводила приклади польських жінок, які за попередні двадцять років здобули академічні ступені в закордонних університетах, а також відзначала їхню подальшу професійну реалізацію, зокрема в медицині. Аналізуючи спроби жінок отримати доступ до вищої освіти в Австро-Угорщині, вона підкреслювала складність цього процесу на прикладі Ягеллонського університету, сенат якого відповідав на прохання про допуск до навчання, що жінки можуть відвідувати лекції лише як слухачки, і виключно з дозволу Міністерства [4, с. 671]. Подібні випадки відмов відображали консервативну позицію щодо університетської освіти та неготовність влади до інституційних змін у цій сфері. Натомість жінки-інтелектуалки чітко формулювала свої вимоги, розглядаючи доступ до вищої освіти як своє природне право.

Kongres Pedagogów Polskich 1894 року прийняв резолюцію, і постановив необхідність допуску жінок до польських університетів, як повноправних студенток [6, с. 220]. Наступні з'їзди початку XX ст. стали плацдармом для подальшого відкритого обговорення ідей розвитку вищої жіночої освіти.

Активність місцевої еліти, приклад інших західноєвропейських держав відкритих до співпраці з жінками, поступова індустріалізація регіону і потреба в праці жінок вплинули на те, що 9 березня 1986 року с.к. Ministerstwo Wyznań i Oświaty запровадило реформу про допуск жінок як екстернів до складання іспитів зрілості (egzaminów dojrzałości) в чоловічих гімназіях.

Головними умовами були досягнення вісімнадцятирічного віку і надання документального підтвердження рівня підготовки, що відповідав програмі класичної гімназії [1, с. 91]. У Галичині кандидатки могли скласти усні і письмові іспити в таких навчальних закладах: в гімназії св. Анни в Кракові (gimnazjum św. Anny w Krakowie) та в гімназії Франца Йосифа у Львові (gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie) – польською мовою, в гімназії академічній у Львові (gimnazjum Akademickie we Lwowie) – «руською» (українською мовою в тогочасній термінології), в гімназії II у Львові (gimnazjum II. we Lwowie) – німецькою. Перед складанням іспиту зрілості, який коштував 18 злотих, жінки повинні були скласти попередні іспити з релігії, природничої історії та філософської пропедевтики (вартістю 6 злотих), що слугували додатковою перевіркою знань і були обов'язковою умовою допуску до письмової частини [7, с. 74-75].

Попри запровадження реформи, гендерна нерівність, все одно, продовжувала зберігатись, адже жінки були змушені готуватись індивідуально з викладачами або навчатись в приватних закладах. Формування державної системи жіночих гімназій розпочалось значно пізніше, однак вже на цьому етапі, вимоги до рівня знань були уніфіковані, попри відсутність рівноцінних умов навчання. Крім того, свідоцтва про освіту не містили позначки про готовність до навчання в університеті, що зберігало інституційні обмеження щодо подальшого освітнього шляху жінок. За таких обставин приватні заклади стали ключовим механізмом забезпечення підготовки жінок.

Однією із таких стала гімназія, заснована у 1896 році за участю представниць жіночого руху, зокрема Казимири Буйвідової, а також чоловіків, які підтримували їхні ініціативи, серед них Одо Буйвід, Наполеон Цибульський,

Август Вітковський і Адольф Гросс [3, с. 39]. Тут готували до іспитів зрілості, до навчання в університеті, а також до кваліфікаційного іспиту для вчительок, які б навчали в «виділових» школах (szkoły wydziałowe) [2, с. 33-34].

Попри поступове розширення можливостей жіночої освіти на рівні середніх навчальних закладів, доступ до університетів залишався суттєво обмеженим. Навіть у тих випадках, коли жінок допускали до навчального процесу, їхній статус здебільшого зводився до ролі слухачок і залежав від дозволів керівництва і викладацького складу університету.

Отже, становлення вищої освіти для жінок у межах Австро-Угорщини мало поступовий і тривалий характер. Формування цієї системи вимагало подальших реформ і вдосконалення, оскільки вона фактично вибудовувалася з нуля та супроводжувалася трансформацією суспільних уявлень про роль жінки в суспільстві.

Список використаних джерел та літератури

1. Dormus K. Krakowskie gimnazja żeńskie przełomu XIX i XX wieku // *Studia Paedagogica Ignatiana*. – 2016. – Т. 19, nr 2. – s. 87–103. – DOI: 10.12775/SPI.2016.2.004.
2. Dormus K. Zarys dziejów pierwszego gimnazjum żeńskiego w Krakowie (1896–1948) = The history of the first women's gymnasium in Kraków (1896–1948) // *Rozprawy z Dziejów Oświaty*. – 2021. – Т. LVIII. – s. 33–34.
3. Jamrożek W. Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku) / W. Jamrożek. – Poznań : Adam Mickiewicz University Press, 2015. – 194 s. – (Seria Psychologia i Pedagogika; nr 226). – s. 38–39. – ISBN 978-83-232-2942-1.
4. Muzeum. Czasopismo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. – 1894. – R. 10, z. 9 (wrzesień). – Lwów : Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, 1894. – s. 671.

5. Sikora K. Pierwsze kobiety na Uniwersytecie Jagiellońskim // *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica III.* – 2007. – T. 46. – s. 249.
6. *Szkolnictwo Ludowe: organ nauczycieli ludowych.* – Nowy Sącz : Drukarnia Jana Litwińskiego w Wieliczce, 1894. – R. 4, nr 28 (5 października). – s. 220. – Red. J. Gutowski.
7. *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich / oprac. H. Kopia.* – Lwów : Jerzy Piwocki, 1900. – 208 s. – s. 74–75.

УДК 378:004.738.5:37.018.43

Матвієнко Крістіна Миколаївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

1871 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ GOOGLE CLASSROOM ПРИ ВИКЛАДАННІ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статті досліджено методика використання сервісу Google Classroom при викладанні дисциплін під час змішаного та дистанційного навчання. Автор статті прийшов до висновку, що за допомогою дистанційних освітніх технологій можна не тільки перекласти на плечі комп'ютера ряд рутинних педагогічних дій, а й організувати по-справжньому якісне, індивідуальне, диференційоване навчання. На думку автора, у сервісі Google Classroom зручно та ефективно працювати як викладачу, так і студенту/учню, оскільки служба забезпечує користувачів універсальним робочим апаратом, має зручний інтерфейс і можливості, необхідні учасникам освітнього процесу.

Ключові слова: *заклади вищої освіти, заклади загальної середньої освіти, Google Classroom, дистанційне навчання, змішане навчання*

Сучасний стан розвитку цифрових технологій забезпечує можливість активного впровадження їх в освітній процес. Наразі можна виділити чітку тенденцію щодо зміни ролі цифрових технологій – від простої підтримки освітнього процесу технічними засобами до створення електронних освітніх ресурсів (ЕОР), комп'ютерно орієнтованого навчального середовища (КОНС) та здійснення дистанційного навчання.

Сучасне навчальне заняття як в ЗЗСО, так і в ЗВО вже неможна уявити без застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), без поєднання традиційних засобів і методів навчання із засобами ІКТ. Впровадження сучасних інформаційних технологій в освітній процес відкриває нові можливості вирішення різноманітних педагогічних завдань. З поширенням цифрових технологій навчання приймає форми безперервного, індивідуально-орієнтованого, гнучкого і динамічного процесу.

Інтернет-технології, які швидко освоюються ЗЗСО та ЗВО дають здобувачам освіти впевненість у собі, створюють комфортні умови для самореалізації та творчості, підвищують мотивацію до навчання, збільшують коло спілкування, надають великий обсяг різноманітних освітніх ресурсів. Але і для педагога вони відкривають безліч можливостей: більш глибоко висвітлити теоретичне питання, що допомагає учасникам навчального процесу детальніше вникнути в процеси і явища, які не могли б бути вивчені без використання інтерактивних моделей; це і необмежені можливості для реалізації інклюзивної освіти тощо.

Розглянемо детальніше систему Google Classroom, яка набула широкого поширення завдяки її простоті та доступності учасникам навчального процесу. Наприкінці травня 2014 року компанія Google почала обмежене тестування своєї освітньої платформи «Classroom» («Клас»), призначеної для класних (аудиторних) занять. За інформацією Google, за перших кілька місяців спробувати цей сервіс записалося більше 100 тис. осіб з 45 країн. Сьогодні будь-яка людина з акаунтом «Google» може розпочати використовувати його. Дану

систему навчання можна використовувати як на комп'ютері, так і на планшеті чи смартфоні.

Доступ до цього програмного засобу можливий після реєстрації користувача та отримання звичайного облікового запису Google.

За допомогою Google Classroom користувач може створити навчальний клас або приєднатися до існуючого. Кількість навчальних груп, які може створити викладач та до яких може бути включений учень, необмежена.

При проектуванні онлайн-класу вчитель (викладач) дотримується таких принципів:

- науковості і посильних труднощів;
- доступності навчання;
- наочності;
- свідомості і творчої активності;
- розвиваючого і виховного характеру навчання;
- створення позитивного емоційного фону.

У класі можна використовувати (завантажувати) підручники, лекції, презентації за темами, а також відеоматеріали з YouTube.

У Google Classroom викладачі можуть легко і швидко створювати та перевіряти завдання в електронній формі, а також вказувати терміни здачі. Завдання і роботи при цьому автоматично систематизуються у структуру папок і документів на Google Диску, зрозумілу і педагогам, і учням (студентам). За допомогою сервісу можна відразу побачити завдання, які викликали проблеми при виконанні.

Особливості системи Google Classroom:

- використання тільки інструментів Google (Google Диск, Google Документи, Google Форми і т.д.);
- в учасників освітнього процесу на Google Диск створюється загальна папка «Клас»;
- папка «Клас» доступна як для окремого учня (студента), так і для класу (групи) в цілому.

Переваги системи Google Classroom є такі:

- функціонал: можливість публікувати теоретичний матеріал, завдання, виставляти оцінки в журналі, календар та ін.;
- організація спільної роботи;
- безкоштовність;
- підтримка української мови;
- бренд – Google всі знають і використовують;
- цим сервісом можна користуватися як на персональному комп'ютері, так і на смартфоні та планшеті, у т.ч. за допомогою спеціальних мобільних додатків.

Отже, таким чином можна зробити висновок, що за допомогою дистанційних освітніх технологій можна не тільки перекласти на плечі комп'ютера ряд рутинних педагогічних дій, а й організувати по-справжньому якісне, індивідуальне, диференційоване навчання.

Сервіс Google Classroom дозволяє уникнути проблеми з організацією надання послуг споживчого характеру, таких як обслуговування електронної пошти, календаря та Діску, і сконцентруватися на тих речах, якими повинен займатися навчальний заклад та викладач – на розширенні ресурсів для більш якісного забезпечення освітнього процесу.

Google Classroom має багато можливостей: створення завдань, які інтегровані з Google Drive; спільна робота над завданнями, яка забезпечує двосторонній зв'язок між студентом та викладачем; спілкування в режимі реального часу; оцінювання виконаних завдань.

На нашу думку, у Класі зручно та ефективно працювати як викладачу, так і студенту/учню, оскільки служба забезпечує користувачів універсальним робочим апаратом, має зручний інтерфейс і можливості, необхідні учасникам освітнього процесу.

УДК 904:393:355.48(48)

Михайлов Михайло Олександрович

аспірант кафедри історії

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

Україна, Миколаїв

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор кафедри історії **Рижева Н. О.**

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

САКРАЛЬНА ФУНКЦІЯ МЕЧА У ПОХОВАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ШВЕЦІЇ

У статті досліджується сакральна роль меча у поховальних практиках ранньосередньовічної Швеції в контексті археологічних матеріалів та скандинавської міфологічної традиції. Проаналізовано анімістичні уявлення про зброю, відповідно до яких меч виступав не лише як елемент озброєння, але і як одухотворений об'єкт, наділений символічними та ритуальними функціями. Особливу увагу приділено інтерпретації поховальних практик, пов'язаних із навмисним пошкодженням клинків, їх згинанням, ламанням та вертикальним встановленням у кремаційних комплексах. Розглянуто приклади археологічних знахідок зі Швеції, зокрема матеріали з Віби/Норртуни та Бірки.

Ключові слова: *Скандинавія, поховальний обряд, меч, довгоклинкова зброя, сакральна символіка, воїнська культура.*

Поховальний ритуал ранньосередньовічної доби є одним із ключових джерел для реконструкції світоглядних уявлень, соціальних ієрархій та ідеологічних настанов населення Північної Європи. Поховальні комплекси

репрезентують уявлення про смерть і потойбічний світ, а також відображають символічні механізми переходу між сферами існування (Harke H., 1990, p. 21-24; Gardela L., 2009, p. 230-250).

Анімістичні уявлення про зброю зумовлювали сприйняття меча як особливого суб'єкта ритуальної дії, здатного супроводжувати померлого у потойбіччі та виконувати функції захисника й посередника між світами (Gardela L., 2009 p. 241). Таким чином, поховальні практики з мечем можуть розглядатися не лише як маркер соціального статусу небіжчика, але і як матеріалізація сакралізованих моделей воїнської смерті та післясмертного існування (Androshchuk F., 2014, p. 229-232). Високий технологічний рівень виготовлення клинків, їх обмежена кількість і значна вартість сприяли сакралізації меча (Lund J., 2010, p. 51-53). У ранньосередньовічній Скандинавії меч сприймався не лише як знаряддя бою, а як предмет, наділений власною «життєвою силою» та особистісними якостями, що відображає анімістичні уявлення про одухотвореність зброї. Персоніфікація мечів (надання їм імен, спадковий статус, сакральні функції) свідчить про віру в їхню здатність впливати на долю воїна та виступати посередником між людиною і надприродним світом (Androshchuk F., 2014, p. 137-140; Williams H., 2005). У скандинавській міфологічній традиції смерть воїна осмислювалася не як кінець, а як перехід до особливої форми існування у воїнському потойбіччі -Вальгаллі (Gardela L., 2013, p. 17-19). Вальгала (давньосканд. Valhøll – «чертог полеглих») в архаїчному світогляді норманів вона поставала як чертог, тобто святкова зала, бога Одіна, куди потрапляли воїни, загиблі у бою, обрані валькіріями. Саме тут загиблі воїни продовжували своє буття у стані бенкету в оточенні богів, готуючись до фінальної битви Рагнарьоку (Simek R., 1993, p. 339–340). Рагнарьок (давньосканд. Ragnarøk – «доля богів») остання битва, у скандинавській міфології означає «космічну» катастрофу, під час якої відбувається загибель богів і руйнування впорядкованого світу, після чого настає його оновлення. Ці образи виконували ідеологічну функцію сакралізації смерті у бою та формували модель почесної воїнської загибелі (Price N., 2019, p. 120–125). У цьому контексті

меч набував ролі не лише атрибута соціального статусу та маркера належності до елітної військової спільноти, а й сакрального інструмента переходу, який забезпечував трансформацію воїна зі світу живих у простір потойбічного буття (Gardeła L., 2009, p. 235-238; Lund J., 2010, p. 60). Через ритуальні дії з клинковою зброєю - навмисне ламання, згинання, вертикальне встановлення у поховальному вогнищі або символічне заміщення - меч виводився зі сфери повсякденного використання та включався до сакрального виміру поховального обряду. У такому контексті він виступає своєрідним провідником між різними рівнями буття, поєднуючи земну воїнську ідентичність померлого з його новим статусом у загробному світі (Arbman H., 1940, p. 65–72; Gräslund A., 1980, p. 74–78; Androshchuk F., 2014, p. 263-268). Визначена інтерпретація ґрунтується на зіставленні археологічних матеріалів із писемними джерелами та міфологічною традицією і знаходить підтвердження у дослідженнях вертикально встановленої та навмисно деформованої зброї в похованнях IX–X ст. (Nordberg A., p. 307–314; Androshchuk F., 2013, p. 55–60]. Яскравим прикладом є знахідки, описані у археологічному звіті 2025 року про дослідження некрополя у Вібі/Норртуні (поблизу Чепінга, Швеція). Під час розкопок археологи виявили два поховання епохи вікінгів, які були частиною більш раннього поховального комплексу. У знайдених похованнях виявлені два вертикально встромлені мечі, орієнтовно IX ст. Аналізуючи характер встановлення клинків, з високою ймовірністю можна дійти висновку, що мечі були розташовані таким чином, щоб руків'я виходило з поховання доходячи до поверхні. Цілком очевидно, що в епоху вікінгів верхні частини мечів були видимі на поверхні. Така специфічна позиція зброї, може свідчити про сакральний символізм, та підтверджує роль меча як своєрідного провідника між світами живих і мертвих у складній ритуальній символіці (Seiler A., 2025, p. 70-73).

Дослідження поховань Швеції демонструють використання вертикального встановлення клинкової зброї у залишках кремації, а також систематичне навмисне згинання й ламання клинків (Arbman H., 1943, p. 412). В археологічних дослідженнях Бірки Хольгера Арбмана (1943) можна виділити окремі

ілюстративні приклади: «*Поховання Bj 842 - Меч лежить біля лівого стегна померлого... він навмисно зігнутий посередині клинка під тупим кутом. Таке пошкодження було зроблене перед покладенням у могилу*» (Arbman H., 1943, p. 315); «*Поховання Bj 750 - Клин меча був не просто зігнутий, а скручений у кілька разів (так званий "ефект равлика"), що зробило його абсолютно непридатним для бою.*» (Arbman H., 1943, p. 270).

А. Нордберг стверджував, що встромлення меча у поховальне вогнище символізувало посвяту померлого Одіну - божеству війни, смерті та воїнського потойбіччя (Nordberg A., 2002, p. 21-22). У такій інтерпретації меч виступає сакральним медіатором, який забезпечує воїнові доступ до Вальгалли.

Отже, меч у ранньосередньовічній воїнській культурі скандинавів не обмежувався утилітарною функцією озброєння, а набував складного сакрального значення. Він виступав центральним елементом поховального обряду, навколо якого формувалася система ритуальних дій, що символізувала перехід воїна зі світу живих у простір потойбіччя (Androshchuk F., 2014, с. 227-235). Навмисне пошкодження клинка, його нестандартне розміщення, вертикальне встановлення слугували актами ритуальної трансформації, що забезпечували сакралізовану комунікацію між життям і загробним існуванням (Nordberg A., 2002, с. 307–314).

Список використаних джерела та літератури

1. Androshchuk F., 2014. *Viking Swords: Swords and Social Aspects of Weaponry in Viking Age Societies*. Stockholm: Statens historiska museer. 701 p. (In English)
2. Arbman H. 1943. *Birka I: Die Gräber*. Text. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 529 p. (In German)

3. Gardeła L. 2009. (W)Aping the Ancestors: Some Thoughts on the Symbolism of Weapons in Viking Age Burial Customs. *Analecta Archaeologica Ressoiviensia*. Vol. 4. pp. 223–260. (In English)
4. Gardeła L., 2013. Bad to the Bone: Analysis of Damaged Iron Age Swords from Scandinavia. *Journal of Conflict Archaeology*. Vol. 8. No 1. pp. 16–39. DOI: 10.1179/1574077312Z.00000000016 (In English)
5. Lund J., 2010. At the Water's Edge: Held on the Threshold: Meaning in Deposits of Expressions of War and Weaponry in Southern Scandinavia AD 700–1100. *Signals of Belief in Early England: Anglo-Saxon Paganism Revisited*. Oxford: Oxbow Books. pp. 49–66. DOI: 10.2307/j.ctvh1dn4k (In English).
6. Nordberg A., 2002. Vertikal placerade vapen i vikingatida gravar [Vertically placed weapons in Viking Age graves]. *Fornvännen*. Vol. 97. No1. pp. 15–24. (In Swedish).
7. Price N., 2019. *The Viking Way: Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. 2nd ed. Oxford: Oxbow Books. 656 p. ISBN: 978-1842172605 (In English).
8. Seiler A. 2025. *Människor, möten och minnen – arkeologi längs E18 i Västmanland*. [People, Encounters and Memories – Archaeology along the E18 in Västmanland] (red. H. Pihl); Arkeologerna. Stockholm. pp. 70–73. ISBN: 978-91-89176-88-1 (In Swedish).
9. Simek R., 1993. *Dictionary of Northern Mythology*. Cambridge: D. S. Brewer. 396 p. (In English).
10. Williams, H. 2005. Keeping the Dead at Arm's Length: Memory, Weaponry and Early Medieval Mortuary Technologies. *World Archaeology*. 37(2). pp. 253–273. (In English).

УДК 930.85:316.774:008

Момот Тетяна Іванівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

4852 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано роль та специфіку масової культури як провідного інструменту популяризації історичного знання в сучасному інформаційному суспільстві. Досліджено механізми взаємодії академічної науки та медіаплатформ у процесі формування історичних уявлень широкої аудиторії. Висвітлено потенціал візуальних, цифрових та синтетичних мистецтв у створенні емоційно насичених наративів про минуле. Розкрито проблему балансу між доступністю викладу та науковою достовірністю, а також проаналізовано ризики редукції складних процесів і поширення історичних міфів. Обґрунтовано необхідність залучення фахових істориків до створення медіаконтенту з метою збереження об'єктивності знань та розвитку критичного мислення споживачів.

Ключові слова: *масова культура, популярна історія, медіапростір.*

Актуальність дослідження обумовлена тим, що у сучасному інформаційному суспільстві масова культура відіграє дедалі важливішу роль у формуванні історичних уявлень широких верств населення. Традиційні академічні форми представлення історичних знань – наукові монографії, спеціалізовані статті, університетські курси – переважно орієнтовані на фахову аудиторію. Натомість значна частина суспільства отримує уявлення про минуле через продукти масової культури: кіно, телебачення, соціальні мережі, відеоплатформи, блоги та інші медіапроекти. У зв'язку з цим масова культура виступає важливим посередником між академічною історичною наукою та широкою аудиторією.

Проблема взаємодії історичної науки та масової культури активно досліджується у сучасній гуманітаристиці. Масові медіа формують специфічні способи сприйняття історичного минулого, поєднуючи пізнавальний і розважальний компоненти. Американський історик Роберт Розенстоун підкреслює, що історичні наративи, представлені у масових медіа, не є прямим відтворенням академічної історії, але можуть виконувати важливу культурну функцію – популяризувати історичні знання та стимулювати інтерес до минулого [1, с. 54]. У цьому контексті масова культура може розглядатися як важливий інструмент популяризації історії, здатний зробити історичні знання доступними для широкого загалу.

Особливого значення у процесі популяризації історії набули цифрові медіаплатформи. Зокрема, відеохостинг YouTube став одним із ключових майданчиків для поширення історичного контенту. На таких платформах історичні теми подаються у форматі відеолекцій, коротких пояснювальних роликів, дискусій із фахівцями або науково-популярних програм. Прикладом успішної популяризації історії в українському сегменті YouTube є проєкт «Історія без міфів», у межах якого професійні історики аналізують поширені історичні стереотипи та пояснюють складні історичні процеси у доступній формі. Подібні проєкти мають здатність відігравати важливу роль у формуванні критичного ставлення до історичних міфів та пропагандистських наративів [5].

Поряд із цим у цифровому середовищі функціонує низка інших науково-популярних історичних медіапроектів. Наприклад, YouTube-канал «WAS: Популярна історія» пропонує короткі відео, присвячені різним аспектам світової історії, поєднуючи наукові факти з динамічною візуальною подачею [3]. Іншим прикладом є проєкт «Реальна історія», який створює документально-популярні відео про різні періоди української історії та залучає до співпраці професійних істориків [8]. Подібні формати демонструють, що цифрові медіа можуть виступати ефективним інструментом популяризації історії, оскільки вони поєднують академічну достовірність із доступною формою подачі матеріалу.

Важливим інструментом популяризації історії є також кінематограф. На відміну від академічних текстів, кіно та серіали мають значний емоційний та візуальний вплив на аудиторію, що робить їх ефективним засобом формування історичних уявлень. Американський історик Гайден Вайт у 1988 році запропонував термін «історіофотія» – репрезентація історії та наших думок про неї через візуальні образи та кінематографічний дискурс [4, с. 1193]. Такий підхід дозволяє розглядати фільми та серіали як специфічну форму інтерпретації історичного минулого.

Прикладом популяризації історії через український кінематограф є історичні серіали та фільми, що відтворюють різні періоди національного минулого. До прикладу, серіал «Кава з кардамоном» звертається до соціально-культурного контексту Галичини ХІХ ст., відтворюючи особливості міжетнічних відносин, побуту та суспільної структури регіону. Подібну функцію виконують також серіали «І будуть люди», який репрезентує складні соціально-історичні процеси першої половини ХХ ст. в українському селі, та «Століття Якова», де через біографію головного героя простежується доля Волині протягом усього ХХ століття. Важливу роль у популяризації історичних тем відіграють і повнометражні художні фільми: «Щедрик», який відображає життя мешканців Львова в умовах зміни тоталітарних режимів у 1939–1940-х роках, «Ціна правди», присвячений висвітленню теми Голодомору 1932–1933 рр. через історію валлійського журналіста Гарета Джонса, а також «Будинок «Слово».

Нескінчений роман», що художньо осмислює трагедію покоління українських письменників доби Розстріляного відродження. Попри художній характер, подібні медіапродукти відтворюють соціальні, культурні та політичні реалії відповідних епох і можуть стимулювати інтерес аудиторії до глибшого вивчення історії.

Важливим напрямом популяризації історії у сучасному культурному просторі є поєднання історичного наративу з різними формами сценічного та музичного мистецтва. Театральні постановки, музичні перформанси та мюзикли здатні транслювати історичні сюжети у формі емоційно насиченого художнього досвіду, який поєднує візуальні образи, музику, драматургію та символічні інтерпретації минулого. На нашу думку, подібні формати можуть бути особливо ефективними у популяризації історії, оскільки вони не лише передають фактичну інформацію, але й формують емоційний зв'язок аудиторії з історичними подіями та постатями, адже художні інтерпретації історії часто стають важливим елементом формування колективної пам'яті і здатні інтегрувати історичні знання у ширший культурний контекст.

З цього погляду показовим прикладом є творчість українського мистецького проєкту МУР, який поєднує історичні теми з форматом музично-театральних постановок. Зокрема, мюзикл «Ти [Романтика]» звертається до трагічної долі української інтелігенції 1920–1930-х років і пов'язаний із феноменом Розстріляного відродження. Через поєднання музики, драматургії та сучасної сценічної мови постановка актуалізує складні історичні теми для широкої аудиторії, багато представників якої раніше могли не мати глибокого уявлення про цей період української культурної історії [6]. Іншим прикладом є мюзикл «Ребелія [1991]», у якому також використовується синтез музичного та драматичного мистецтва для осмислення історичних сюжетів та національної культурної пам'яті [7]. Хоча театральне мистецтво за своєю природою є гібридним феноменом, що поєднує елітарні традиції та популярні практики, проєкт МУР остаточно інтегрує його в поле масової культури через адаптацію складних історичних наративів до сучасних музичних жанрів і цифрових

форматів споживання. Завдяки синтезу видовищності, емоційної інтенсивності та активної мережевої дистрибуції, творчість проєкту трансформує інтелектуальну рефлексію над минулим у доступний та актуальний об'єкт масового культурного дискурсу.

Важливою особливістю діяльності цього проєкту є поєднання різних медіаформатів. Постановки виконуються не лише на театральних сценах, але й активно поширюються через цифрові платформи, зокрема YouTube, що значно розширює аудиторію подібних культурних продуктів. У результаті історичні теми виходять за межі академічного середовища та стають частиною ширшого культурного дискурсу. Подібні медіапроєкти демонструють, що синтез театру, музики та цифрових медіа може бути ефективним інструментом популяризації історії, здатним не лише привертати увагу до історичних подій, але й стимулювати подальший інтерес до наукового вивчення минулого.

Водночас використання масової культури для популяризації історії має не лише позитивні сторони, але й певні ризики. Однією з головних проблем є тенденція до спрощення складних історичних процесів. Масові медіапродукти часто прагнуть до видовищності та драматизації, що може призводити до редукції історичних явищ або створення спрощених наративів. У деяких випадках це сприяє формуванню історичних міфів. Наприклад, американські дослідники Рональд Смесер та Едвард Девіс у своїй праці «Міф Східного фронту» зазначають, що популярна культура відіграла значну роль у поширенні міфу про так званий «чистий Вермахт» у післявоєнному західному суспільстві [2, с. 3].

У зв'язку з цим важливим завданням є пошук ефективних способів використання масової культури для популяризації історії без втрати наукової достовірності. Одним із можливих шляхів є активна співпраця між істориками та медіапроєктами. У багатьох випадках професійні історики виступають консультантами при створенні історичних фільмів, документальних програм або медіапроєктів, що дозволяє підвищити рівень історичної точності. Не менш важливим є розвиток критичного мислення серед аудиторії, адже споживачі

медіаконтенту повинні усвідомлювати, що масова культура пропонує лише одну з можливих інтерпретацій історії.

Таким чином, масова культура постає стратегічним посередником між академічною наукою та суспільством, забезпечуючи трансляцію історичного знання через розмаїття сучасних медіаформатів. Використання цифрових платформ, інструментів «історіофотії» в кінематографі, а також трансформація традиційно гібридних театральних форм у продукти масового споживання (зокрема через проєкти на зразок МУР) дозволяє адаптувати складні історичні наративи до запитів широкої аудиторії. Синтез емоційної видовищності, актуальної музичної мови та мережевої дистрибуції робить інтелектуальну рефлексію над минулим частиною живого культурного дискурсу та колективної пам'яті. Водночас амбівалентність масової культури вимагає критичного підходу до ризиків спрощення чи міфологізації історії. Саме тому ефективна популяризація минулого має базуватися на тісній колаборації професійної спільноти істориків із креативними індустріями, що дозволить поєднати наукову верифікованість із доступністю викладу, стимулюючи розвиток історичної свідомості суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Robert A. Rosenstone, "The Historical Film: Looking at the Past in a Postliterate Age," in *The Historical Film: History and Memory in Media*, edited by Marcia Landy, (New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 2001): 50-66. (дата звернення: 12.03.2026).
2. Smelser R., Davies E. *The Myth of the Eastern Front: The Nazi-Soviet War in American Popular Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 342 p. (дата звернення: 12.03.2026)
3. WAS: Популярна історія. Режим доступу: https://www.youtube.com/@WAS_UA/ (дата звернення: 12.03.2026)

4. White H. Historiography and Historiophoty. The American Historical Review. 1988. Vol. 93, No. 5. P. 1193–1199. URL: <https://www.jstor.org/stable/1873534> (дата звернення: 12.03.2026).
5. Історія без міфів. Youtube. Режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UCXx3yVx9paWJ-BLZVqQ8CRQ> (дата звернення: 12.03.2026)
6. Кромф І. МУР. Ти Романтика в кіно: феномен українського неофітства. LB.ua. Режим доступу: https://lb.ua/culture/2025/04/11/670349_mur_ti_romantika_kino_fenomen.html (дата звернення: 12.03.2026).
7. Культрегер К. «Ребелія»: Шикарна вистава, просто шикарна, - Іванна Коберник тепер каже, що має Мрію. Радіо ТРЕК. Режим доступу: https://radiotrek.rv.ua/articles/rebeliya-shikarna-vistava-prosto-shikarna.-yak-vse-rozklali---ivanna-kobernik-kazhe-shcho-maie-mriyu_351814.html (дата звернення: 12.03.2026).
8. Реальна історія. Режим доступу: <https://www.youtube.com/@realnaistoriya> (дата звернення: 12.03.2026).

УДК [930:001.32](430)(091)

Нанакіна Карина Вікторівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

4851 група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н.М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ НІМЕЦЬКОГО ДНЯ ІСТОРИКА: ВІД АКАДЕМІЧНОГО ЗІБРАННЯ ДО НАУКОВОГО ФОРУМУ

Розглянуто феномен німецького дня історика, або, як він офіційно називається з 2025 року, Дня історичної науки, як ключового майданчика для розвитку сучасної історичної науки та інтеграції наукових досліджень. Висвітлено історичний розвиток конгресу від першого зібрання німецьких істориків у Мюнхені 1893 року до сучасних дворічних форумів, що охоплюють широкий спектр академічних дисциплін та методологічних підходів. Особлива увага приділяється постійній еволюції тематики конгресу, від ранніх обговорень національної історичної освіти до сучасних тем, що відображають актуальні виклики науки та суспільства, зокрема «динаміку влади».

Ключові слова: *Німеччина, день історика, академічна спільнота, науковці, міжнародна співпраця, тематичні секції.*

Німецький день історика – це унікальний інтелектуальний та соціокультурний феномен, який поєднує наукову, освітню та суспільну функції,

сприяє формуванню нових поколінь дослідників, розвитку методології та підтримці історичної свідомості як у Німеччині, так і на міжнародному рівні. В цьому сенсі потрібно зауважити, що проведення такого рівня форумів сприяє розвитку історичної науки, в цілому, а також може бути прикладом проведення таких заходів в Україні, що, в свою чергу, зумовлює актуальність теми.

Конгрес об'єднує істориків, педагогів, студентів та широку громадськість, створюючи платформу для обговорення актуальних проблем історіографії, популяризації знань та інтеграції молодих науковців у міжнародну академічну спільноту. Важливого значення у цьому сенсі набувають премії Союзу істориків Німеччини (VHD) та премії Пітера Габера, що стимулюють інноваційне використання цифрових методів у дослідженнях. Організаційна структура конгресу включає: пленарні засідання, тематичні секції, круглі столи та супровідна програма з виставками і презентаціями наукових проєктів, що забезпечує міждисциплінарний обмін, розвиток професійних мереж та міжнародну інтеграцію.

Німецький день історика від 2025 року офіційно носить назву День історичної науки (День історика), є центральним академічним конгресом, що об'єднує науковців, викладачів, студентів та інших зацікавлених учасників із Німеччини та міжнародного середовища [3]. Його історія налічує понад 130 років і бере початок у 1893 році з Першого зібрання німецьких істориків у Мюнхені, яке відбулося як спільна реакція на новий прусський шкільний план історії 1892 року. Ця подія засвідчила ранню потребу у консолідації професійної спільноти та обговоренні методологічних і освітніх проблем історичної науки, а також сформувала основу для майбутніх регулярних наукових форумів. Як зазначає В. Шульце, «історичні конгреси у Німеччині виконують роль не лише місця обміну знаннями, але й простору конструювання наукових смислів» [1, с. 214].

Історично формування Німецького дня історика пов'язане з процесами інституціоналізації історичної науки в Німеччині наприкінці XIX – на початку XX століття, коли виникла потреба у створенні регулярного форуму для

обговорення наукових досягнень. У цьому контексті важливою є традиція, започаткована ще в межах діяльності об'єднання істориків та історикинь Німеччини (Verband der Historiker und Historikerinnen Deutschlands), що виступають одними із основних організаторів конгресу. Саме ця інституційна спадковість забезпечує безперервність наукового діалогу та стабільність розвитку історіографії [4, с. 116 - 142].

Організаційна модель конгресу характеризується високим ступенем концептуалізації. Кожне проведення супроводжується визначенням центральної теми, яка відображає актуальні виклики історичної науки. За словами Й. Рюзена, «сучасна історіографія функціонує як відкрита система інтерпретацій, що постійно потребує переосмислення власних засад» [6, с. 159-162]. У цьому сенсі тематична спрямованість Німецького дня історика виступає не лише організаційним принципом, але й інструментом теоретичної рефлексії.

Кожен конгрес має власну тематичну концепцію, яка відображає сучасні виклики науки та суспільства. Так, тематика 2025 року у Бонні була присвячена «динаміці влади», що дозволяє поєднати історичний аналіз із сучасними політичними та соціальними процесами [3]. Упродовж історії конгреси охоплювали широкий спектр проблем: від організації історичної освіти, обговорення національної ідентичності та культурної пам'яті до актуальних питань глобальної історіографії, що підкреслює їх методологічну та суспільну значущість [1].

Організаційно конгрес включає пленарні засідання, тематичні секції, круглі столи, робочі групи та супровідну програму, яка охоплює виставки наукових видань, презентації проєктів та інтерактивні заходи. Така структура забезпечує ефективну комунікацію між університетами, науковими установами та школами, сприяє обміну досвідом між молодими та досвідченими дослідниками, а також стимулює міждисциплінарні підходи. Значну увагу приділено міжнародному аспекту конгресу: партнерські країни від 2004 року залучаються до співпраці, що сприяє глобальній інтеграції досліджень і розвитку порівняльної історіографії [2, с. 21- 36], [5].

Окрему увагу слід приділити ролі Німецького дня історика у підтримці молодих дослідників. Участь у конгресі створює умови для їхньої професійної соціалізації та інтеграції в міжнародну наукову спільноту. Це сприяє формуванню нової генерації істориків, здатних до критичного осмислення наукових традицій і вироблення нових підходів [6, с. 65 - 73].

Завдяки своєму комплексному характеру, німецький день історика постає як унікальний інтелектуальний і соціокультурний феномен, що поєднує академічну, освітню та громадську функції, формує наукові парадигми, сприяє міжнародному співробітництву, інтегрує нові методології та цифрові інструменти, а також підтримує формування професійної спільноти та культурної пам'яті. Його значення виходить далеко за межі академічної науки, створюючи платформу для розвитку наступних поколінь істориків, зміцнення суспільної історичної свідомості та ідентичності.

Отже, цей конгрес постає як комплексний інтелектуальний простір, що поєднує функції наукового форуму, комунікативної платформи та каталізатора формування історіографічних парадигм. Діяльність заходу відображає головні тенденції сучасної історіографії та водночас сприяє їх активному розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Bongertmann U. Zum 52. Deutschen Historikertag „Gespaltene Gesellschaften“. Geschichte für heute. 2018. Vol. 11, no. 4. P. 8–12.
2. Bureau der Bureau der Versammlung deutscher Historiker. Bericht über Die Dritte Versammlung Deutscher Historiker: 18. Bis 21. April 1895 in Frankfurt A. M. Erstattet Im Auftrage des Geschäftsführenden Ausschusses Von Dem Bureau der Versammlung. Duncker & Humblot GmbH, 2013. 44 p.
3. Deutscher Historikertag 2025. URL: <https://www.historikerverband.de/historikertage/historikertag/> (date of access: 23.03.2026).

4. Historische Vernunft: Grundzüge einer Historik. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. 157 p.
5. Raphael L. XV. Geschichtswissenschaft am Beginn des 21. Jahrhunderts. Geschichtswissenschaft im Zeitalter der Extreme. 2003. P. 266–271.
6. Schulze W. Deutsche Geschichtswissenschaft nach 1945. München: Oldenbourg, 1989. 366 p.

УДК: 94(477):305-055.2(470+571) «1950/1960»

Олійник Зорина Валеріївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851мз

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор кафедри історії **Рижева Н. О.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЛЯНКИ В 1950-1960-Х РР.

У статті проаналізовано повсякденне життя українського селянства у другій половині ХХ ст. яке визнається важливим напрямом історико-соціальних досліджень, оскільки дозволяє зрозуміти реальні умови існування пересічних громадян в межах радянської системи. Особливе місце в цьому контексті посідає досвід жінки-селянки, яка поєднувала виробничу працю в колгоспі з веденням домашнього господарства та виконанням материнських обов'язків. З'ясовано особливості трудової діяльності українських селянок у 1950–1960-х роках; висвітлено умови їхнього повсякденного життя в колгоспній системі; з'ясовано специфіку поєднання виробничих і сімейно-побутових обов'язків; підкреслено проблему «подвійного навантаження» та його вплив на фізичний і соціальний стан жінки.

Ключові слова: *повсякденне життя, українське селянство, колгоспна система, жінка-селянка, трудовні, підсобне господарство, материнство, подвійне навантаження, радянська ідеологія*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення повсякденних практик і соціальних ролей жінки в умовах колективного господарювання, а також виявлення розбіжностей між офіційним ідеологічним образом і реальним становищем селянок.

Мета дослідження є комплексний аналіз повсякденного життя української селянки у 1950–1960-х роках, зокрема умов праці в колгоспній системі, особливостей поєднання виробничих і домашніх обов'язків, а також виявлення суперечностей між офіційним образом жінки в радянській ідеології та її реальним становищем.

У радянському сільському господарстві середини ХХ ст. панувала система колективного господарювання. Переважна більшість сільського населення України була залучена до колгоспів і фактично мала обмежені громадянські права: зокрема, селяни тривалий час не мали паспортів і були обмежені у можливості вільного пересування.

У повоєнний період, унаслідок значних втрат чоловічого населення, жінки становили вагомую частину робочої сили в сільському господарстві. За даними статистичного збірника «Народне господарство Української РСР» (1956–1964), жінки були задіяні у тваринництві на рівні приблизно 60–80% (доярки, свинарки, птахівниці), а в рослинництві – близько 40–55%.

Колгоспна система передбачала обов'язкове відпрацювання трудовнів і виконання встановлених планів. Це означало, що колгоспниця мала виконувати виробничі норми, брати участь у збиранні врожаю, відвантаженні продукції та інших роботах які визначалися адміністрацією.

У публікаціях місцевої преси сільські будні висвітлювалися крізь призму радянської ідеології: акцент робився на «успіхах» колгоспів і героїзмі трудівників села, що не завжди відповідало реальним умовам життя.

Робочий день у сільському господарстві часто був ненормованим, особливо під час посівної та жнив. Водночас рівень механізації залишався низьким, тому значна частина робіт виконувалася вручну. Жінки переважно

займалися саме фізично важкою працею: прополюванням, збиранням урожаю, доглядом за худобою. Натомість механізовані роботи частіше виконували чоловіки. Вони ж домінували на керівних посадах (бригадири, завідувачі ферм, голови колгоспів), тоді як жінки переважно залишалися рядовими працівницями.

Важливою особливістю життя селянки було поєднання праці в колгоспі з веденням власного підсобного господарства. Після основної роботи жінка обробляла город, доглядала домашню худобу та птицю, займалася заготівлею продуктів. Продукція з присадибного господарства використовувалася не лише для власного споживання, але й для продажу чи обміну. Часто селяни возили м'ясо, яйця та молочні продукти до міст або районних центрів, оскільки праця в колгоспі нерідко давала лише символічний дохід.

Окрім виробничих і господарських обов'язків, ключовою залишалася роль матері. Саме жінка відповідала за виховання дітей, підготовку їх до школи, передачу практичних навичок і забезпечення базових потреб. У післявоєнних умовах обмежених ресурсів це вимагало значних зусиль.

Водночас можливості повноцінного материнства були обмежені. Як зазначає дослідниця Мирослава Смольницька у праці «Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика» (2020), сільські жінки часто опинялися перед вибором між доглядом за дитиною та необхідністю відпрацьовувати трудовні під тиском адміністрації. Недостатній розвиток мережі дитячих садків і ясел, а також відсутність повноцінної відпустки по догляду за дитиною змушували жінок залишати дітей на родичів або поєднувати працю з доглядом за ними.

Таким чином, життя української селянки характеризувалося поєднанням виробничих і домашніх обов'язків, що формувало так зване «подвійне навантаження». Надмірна зайнятість призводила до хронічної втоми, фізичного виснаження та обмеження часу необхідного на відпочинок й особистого розвитку.

Висновки

1. Повсякденне життя української селянки 1950–1960-х років визначалося жорсткими рамками колгоспної системи, яка обмежувала економічну свободу та мобільність населення.
2. Жінки відігравали ключову роль у сільському господарстві, часто виконуючи найбільш трудомісткі та мало механізовані види робіт, але залишалися поза керівними позиціями.
3. Економічна неефективність колгоспної системи змушувала селянок покладатися на власне підсобне господарство як основне джерело виживання.
4. Поєднання виробничої праці, домашніх обов'язків і материнства створювало «подвійне навантаження», що призводило до фізичного та емоційного виснаження.
5. Офіційний радянський образ «жінки-трудівниці і матері» суттєво розходився з реальним становищем селянок, які часто опинялися в умовах соціальної незахищеності.

Список використаних джерел та літератури

1. Білоконь, Н. М. *Соціально-економічні умови життя українського селянства у 1945–1953 рр.* // *Український селянин*. – 2019. – Вип. 23. – С. 88–95
2. Собко, О. І. *Повсякденне життя родини українського селянина в післявоєнний період (на матеріалах Центральної України).* // *Український селянин*. – 2020. – Вип. 24. – С. 131–138.
3. Смольницька М. *Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і повсякденна практика (1940–1980-ті рр.).* – Київ: НАН України, 2020.- 445с.
4. .Колективна монографія (серія).*З історії повсякденного життя в Україні* Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. – 445 с.
5. Народне господарство Української РСР у 1957 році : статистичний збірник (Центральне статистичне управління УРСР, серія «Статистичний щорічник»; – К: Госстатиздат УССР, 1958– 264 с.

УДК 94(477)"1920":008

Орел Оксана Сергіївна

Навчально-науковий інститут автоматики та електротехніки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

3381 група

Федоров Андрій Дмитрович

Навчально-науковий інститут автоматики та електротехніки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

3311 група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент кафедри історії **Нефьодов Д. В.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У тезах проаналізовано ключові етапи становлення та розвитку кібербезпеки як глобального явища та її специфічний шлях розвитку в Україні. Висвітлено еволюцію кіберзагроз від перших експериментальних вірусів до масштабних цілеспрямованих кібератак на рівні держав. Розкрито особливості формування національної системи кіберзахисту України в умовах гібридної війни, а також роль людського фактора та поведінкових характеристик користувачів у контексті вразливості систем. З'ясовано значення українського досвіду для світової спільноти у протидії сучасним кібернетичним загрозам.

Ключові слова: кібербезпека, інформаційна безпека, історія кіберзахисту, кібервійна, CERT-UA, соціальна інженерія, хакерські атаки, національна безпека.

Актуальність дослідження зумовлена стрімкою цифровізацією всіх сфер життя суспільства, що неминуче призвело до появи нових, безпрецедентних загроз. Історія розвитку кібербезпеки демонструє перехід від захисту окремих технічних вузлів до комплексного забезпечення безпеки цілих держав. Особливого значення ця тема набуває для України, яка сьогодні перебуває на передовій світової кібервійни та формує унікальний досвід кіберстійкості [3].

Історія світової кібербезпеки бере свій початок у 1970-х роках із появою мережі ARPANET. Першим прототипом комп'ютерного вірусу вважається програма «Creep» (1971), для боротьби з якою було створено першу антивірусну програму «Reaper». Справжнім поштовхом до розвитку галузі стали події кінця 1980-х років. Знаковою віхою став запуск «Хробака Морріса» (1988), який паралізував роботу близько 10% усього тогочасного інтернету. Цей інцидент змусив уряд США ініціювати створення першої спеціалізованої команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події – CERT [4].

Починаючи з 2000-х років, кіберзлочинність почала стрімко комерціалізуватися. Зловмисники зрозуміли, що найслабшою ланкою будь-якої системи є не апаратне чи програмне забезпечення, а сама людина. Відтак, еволюція кіберзагроз нерозривно пов'язана з використанням соціальної інженерії та експлуатацією поведінкових характеристик користувачів [2].

Згодом кіберпростір перетворився на інструмент геополітики. Виявлення вірусу «Stuxnet» у 2010 році, який фізично пошкодив іранські ядерні центрифуги, ознаменувало початок ери застосування кіберзброї на державному рівні [4].

Розвиток кібербезпеки в Україні мав свої специфічні риси, зумовлені здобуттям незалежності та необхідністю розбудови власних інституцій з нуля. У 1990-х роках захист інформації фокусувався переважно на криптографії та технічному захисті державної таємниці. Важливим кроком в інституціоналізації сфери стало створення у 2007 році урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA [3].

Переломним моментом для вітчизняної кібербезпеки став 2014 рік. З початком російської збройної агресії Україна стала першим у світі полігоном для випробування новітньої кіберзброї. Атака на енергосистему Прикарпаття за допомогою шкідливого ПЗ «BlackEnergy» у 2015 році стала першим задокументованим випадком успішного відключення електромережі хакерами. Ще більш руйнівною стала атака вірусу-вимагача «NotPetya» у 2017 році, яка паралізувала роботу банків, міністерств та інфраструктурних об'єктів, завдавши колосальних збитків [3].

Такі серйозні виклики змусили державу докорінно переглянути підходи до кіберзахисту. Фундаментом для розбудови сучасної системи став Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», ухвалений у 2017 році [1].

Наступним кроком стало прийняття у 2021 році нової Стратегії кібербезпеки, яка визначила проактивний підхід до протидії загрозам та посилення взаємодії державного і приватного секторів.

Отже, еволюція кібербезпеки у світі та в Україні свідчить про трансформацію цієї сфери з вузькотехнічної дисципліни у фундаментальну складову національної безпеки. Сучасний досвід України доводить, що ефективний кіберзахист вимагає синергії новітніх технологій, надійної законодавчої бази та постійної роботи з підвищення рівня кібергігієни громадян, адже поведінка користувачів залишається одним із визначальних факторів у протидії кіберзагрозам [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

2. Богуш В. М., Юдін О. К. Інформаційна безпека держави. Київ: «МК-Прес», 2005. 432 с.
3. Глобальна кібербезпека: нові виклики та загрози / за заг. ред. О. В. Литвиненка. Київ: НІСД, 2020. 112 с.
4. Singer P. W., Friedman A. Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, 2014. 320 p.

УДК 004.8:003:930.2

Осадчий Дмитро Миколайович

Філологічний факультет

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

2731 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОСЛІДЖЕННІ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОСТІ

У статті розглянуто застосування технологій штучного інтелекту у дослідженні генезису та еволюції писемних систем. Проаналізовано сучасні інструменти автоматизованого розпізнавання рукописного тексту, нейронні мережі для реставрації та датування стародавніх написів, а також методи структурного аналізу нерозкодованих систем письма. Висвітлено конкретні науково-дослідні проєкти: від масового транскрибування середньовічних манускриптів до читання обвуглених папірусів Геркуланума. Розкрито проблему “чорної скриньки” в алгоритмах і наведено стратегії подолання обмежень навчальних даних. Обґрунтовано, що ефективна взаємодія дослідника та алгоритму є запорукою наукової достовірності результатів.

Ключові слова: *штучний інтелект, палеографія, розпізнавання рукописного тексту, дешифрування, еволюція писемності.*

Письмо існує щонайменше п'ять тисяч років, і весь цей час дослідники намагаються прочитати те, що попередні покоління залишили на глині, папірусі, камені та пергаменті. Класична палеографія, наука про давні почерки, традиційно спиралася на досвід окремих фахівців, здатних ідентифікувати скрипт або датувати манускрипт практично “на дотик”. Проте мільйони документів досі залишаються нетранскрибованими, а десятки писемних систем нерозшифрованими. Штучний інтелект (ШІ) змінює цей стан речей доволі радикально і досить швидко [1].

Одним із перших практичних застосувань ШІ у вивченні писемності стало розпізнавання рукописного тексту (Handwritten Text Recognition, HTR). На відміну від стандартного оптичного розпізнавання символів, орієнтованого на друкований текст, HTR навчається розпізнавати цілісні патерни слів та рядків, адаптуючись до специфічних каліграфічних стилів різних скрипторіїв та епох. Платформи Transkribus та eScriptorium, два провідних інструменти у цій сфері, використовують згорткові рекурентні нейронні мережі та дозволяють транскрибувати великі архіви з точністю, яка раніше могла належати лише найдосвідченішим фахівцям [2; 3]. Наприклад, у великих архівах іспанських колоніальних документів XVI–XVII ст. моделі HTR досягають показника помилок символів на рівні від 5,25% для чітких почерків до 14,15% для найскладніших курсивних стилів, що вже є допустимим рівнем для дослідницької роботи.

Масштаби цих технологій справді вражають. У 2022 році в рамках проєкту CATMuS було створено стандартизований корпус із 300 середньовічних манускриптів (близько 200 000 рядків), що стало фундаментом для навчання моделей, здатних розпізнавати варіативну орфографію та специфічні середньовічні скорочення. Ще показовіший приклад: проєкт CoMMA, лише за чотири місяці транскрибував понад 32 000 манускриптів [4]. Окремий вчений витратив би на таку роботу не одне десятиліття. Тепер це питання місяців.

Якщо HTR вирішує проблему масового читання збережених текстів, то епіграфіка стикається з іншим: пошкодженнями. Нейронні мережі Ithaca та

Aeneas, розроблені Google DeepMind у співпраці з Оксфордом, відкрили новий напрямок у цій галузі. Ithaca, навчена на корпусі давньогрецьких написів, здатна реставрувати пошкоджений текст із точністю 62% самостійно, а в парі з дослідником досягає 72%. Вона також атрибує напис до місця походження з точністю 71% і датує його з похибкою менше тридцяти років [5]. Модель Aeneas, призначена для латинських написів, додає мультимодальність: враховує не лише текст, а й зображення, і розподіляє написи між 62 римськими провінціями з точністю 72%. Важливо, що Aeneas надає “карти важливості”, тобто візуальні пояснення того, які частини тексту вплинули на прогноз, що робить роботу алгоритму прозорішою для вченого.

Мабуть, найбільш вражаючим прикладом є сувої Геркуланума. Близько 1 800 папірусів з бібліотеки, що постраждала під час виверження Везувію у 79 році н.е., перетворилися на крихкі обвуглені згортки. Два тисячоліття їх вважали нечитабельними: розгортати фізично означало знищити. Технологія “віртуального розгортання” у поєднанні з алгоритмами машинного навчання дозволила ідентифікувати сліди чорнила на комп’ютерних томограмах без будь-якого фізичного контакту з матеріалом [6]. У 2023–2024 роках були прочитані перші цілі пасажі: тексти про епікурейську філософію, музику та їжу. А у 2024 році з’явилося ще більш сенсаційне: пасаж, що вказує на місце поховання Платона в Афінах. Ця інформація вважалася назавжди втраченою.

Для систем, де немає двомовних паралельних текстів, ШІ застосовується інакше: для структурного та ентропійного аналізу. Писемність Долини Інду (Індська, або Харапська) з понад 400 унікальними символами понад сотню років залишається загадкою. Ентропійний аналіз за допомогою ШІ виявив, що 98,3% написів на харапських печатках є унікальними, а знаки підпорядковуються суворим позиційним правилам [7]. На підставі цих даних дослідники дійшли висновку: перед ними, можливо, не мова в класичному сенсі, а структурована інформаційна система, свого роду перший в історії реєстр для ідентифікації товарів і транзакцій. Щодо мінойського Лінійного письма А, нейронні мережі Університету Мельбурна (2024) підтвердили математичну послідовність

адміністративних табличок Агіа Тріади, навіть попри неможливість фонетичної реконструкції.

Серед несподіваних результатів ШІ окремо варто відзначити виявлення прихованих структурних зв'язків між писемними системами. Дослідники Університету штату Сан-Дієго (SDSU) у 2026 році навчили модель FeedelLigence на 28 000 зображень ефіопських символів і порівняли геометрію літер із різними системами письма. Алгоритм аналізував виключно форму (кути, криві, структуру) без будь-яких культурних чи історичних даних. Результат виявився несподіваним: вірменський алфавіт продемонстрував найвищий рівень структурної схожості з ефіопським серед усіх протестованих систем [8]. Це підтвердило гіпотезу про те, що Месроп Маштоц, творець вірменського алфавіту (бл. 405 р. н.е.), міг бути натхненний ефіопською системою, зокрема спільним принципом використання діакритичних знаків для модифікації базових символів.

Попри очевидні успіхи, впровадження ШІ в палеографію й лінгвістичну археологію не позбавлене ризиків. Основна проблема полягає у так званій “чорній скриньці”: алгоритм видає результат, але не пояснює, як саме до нього прийшов, що суперечить базовому принципу гуманітарних досліджень: аргументованості й відтворюваності. Частковою відповіддю є розвиток пояснюваного ШІ (XAI), методи якого дозволяють візуалізувати, які саме ознаки літери (нахил, товщина лінії, форма виносного елемента) вплинули на класифікацію. Не менш гострою залишається проблема браку навчальних даних для рідкісних систем письма: деякі з них налічують лише кілька десятків написів, тоді як нейронні мережі, як правило, потребують мільйонів прикладів. Тут допомагають стратегії transfer learning (донавчання на малих наборах) та генерація синтетичних варіантів гліфів для розширення навчальної вибірки.

Штучний інтелект увійшов у дослідження писемності не як заміна вченого, а як інструмент, що радикально розширює його можливості. Транскрибування мільйонів сторінок за місяці замість десятиліть, реставрація пошкоджених написів із точністю, порівнянною з досвідченим епіграфістом, читання текстів,

до яких ніколи не можна було доторкнутися фізично, виявлення міжкультурних зв'язків, які залишалися непомітними для людського ока. Усе це відбувається вже зараз. Водночас якість результатів прямо залежить від того, чи розуміє дослідник, з яким алгоритмом він працює. ІІІ дає новий інструментарій. Питання про те, що ми шукаємо і як інтерпретуємо знайдене, залишається за людиною.

Список використаних джерел та літератури

1. Schmandt-Besserat D. The Evolution of Writing. The University of Texas at Austin. URL: <https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/the-evolution-of-writing/> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Medieval Manuscript Transcription Software: AI-Powered HTR for Historical Scripts. Transkribus. URL: <https://www.transkribus.org/medieval-manuscript-transcription> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Switching from Transkribus to eScriptorium with Aspyre. Lectaurep. URL: <https://lectaurep.hypotheses.org/232> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Over 32,000 medieval manuscripts transcribed in four months using AI. Medievalists.net. URL: <https://www.medievalists.net/2026/01/32000-medieval-manuscripts-transcribed-using-ai/> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Ithaca: Restoring and attributing Greek inscriptions using Artificial Intelligence. EAGLE Network. URL: <https://www.eagle-network.eu/ithaca-restoring-and-attributing-greek-inscriptions-using-artificial-intelligence/> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Using A.I., Researchers Peer Inside a 2,000-Year-Old Scroll Charred by Mount Vesuvius' Eruption. Smithsonian Magazine. URL: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/using-ai-researchers-peer-inside-a-2000-year-old-scroll-charred-by-mount-vesuvius-eruption-180986011/> (дата звернення: 28.04.2026).

7. Kriger B. The Indus Script. How AI Helped to Understand a 5,000-Year-Old Civilization. Medium. URL: <https://medium.com/@krigerbruce/the-indus-script-2f584ed9e2f8> (дата звернення: 28.04.2026).
8. Ancient alphabets, new insights: Researchers uncover hidden links. San Diego State University. URL: <https://www.sdsu.edu/news/2026/03/ancient-alphabets-new-insights> (дата звернення: 28.04.2026).

УДК 903.23(477)"636/637"

Пелик Олександр Володимирович

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

3852 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

БАНКИ ЯК КУЛЬТУРНО-ХРОНОЛОГІЧНИЙ ІНДИКАТОР У САБАТИНІВСЬКІЙ ТА БІЛОЗЕРСЬКІЙ КУЛЬТУРАХ

У роботі розглянуто банки як один із провідних типів кухонної кераміки сабатинівської та білозерської культур доби пізньої бронзи та їх значення як культурно-хронологічного індикатора археологічних пам'яток. Актуальність дослідження зумовлена тим, що кількісне співвідношення банок і горщиків є важливим критерієм для визначення культурної та хронологічної належності поселень.

Встановлено, що у розвинутій період сабатинівської культури банки становлять одну з домінуючих груп кераміки (до 80%). У пізньосабатинівський час їх кількість поступово зменшується (близько 30-36%). У білозерській культурі ця тенденція продовжується: банки складають лише 2-16%.

Визначено, що коливання кількості банок зумовлене трансформацією господарства і, як наслідок, змінами у раціоні харчування.

Ключові слова: банки, горщики, сабатинівська культура, білозерська культура, епоха пізньої бронзи.

Банки – один з основних типів кухонної кераміки сабатинівської та білозерської культур. Вони виявлені на кожному, хоч трохи, розкопаному поселенні епохи пізньої бронзи.

Актуальність досліджуваного типу кераміки полягає в його першочерговому значенні при визначенні культурно-хронологічної приналежності пам'яток епохи пізньої бронзи. Якщо говорити конкретніше, то важливим у вирішенні цього питання є відсоткове співвідношення банок та горщиків.

На важливість банок у визначенні культурно-хронологічної приналежності пам'яток вказують майже усі дослідники епохи пізньої бронзи України: І. М. Шарафутдинова, В. М. Ключинцев, В. Ф. Єлісєєв, І. Т. Черняков, О. М. Лесков, В. П. Ванчугов та колектив монографії «Вороновка II. Поселение позднего бронзового века в Северо-Западном Причерноморье».

Метою дослідження є з'ясування ролі банкоподібного посуду як культурно-хронологічного індикатора пам'яток сабатинівської та білозерської культур, шляхом аналізу їх кількісного співвідношення за матеріалами керамічних комплексів з поселень різних етапів пізньої бронзи.

Для досягнення поставленої мети нами проаналізовано відсоткове співвідношення банок у керамічних комплексах пам'яток різних етапів існування сабатинівської культури (раннього, розвинутого та пізнього). Визначено основні тенденції зміни кількості та форм банок у білозерській культурі. А також здійснено спробу пояснити причини коливання частки окресленого типу кераміки у досліджуваній час.

На деяких ранньосабатинівських поселеннях, банки складають значну частину керамічного комплексу: Вовнижське – 78%, поселення поблизу хут. Божков (точний відсоток банок невідомий, проте, І. М. Шарафутдинова вказує

на цю пам'ятку в контексті переважання баночних форм у ранньосабатинівський час) [17, с. 105].

Я. П. Гершкович за матеріалами Приазовського регіону припустив, що у ранньосабатинівський час банки становлять невеликий відсоток, порівняно з горщиками: «...для раннесабатиновского комплекса, судя по новокиевской (авт. Новокиївка А) коллекции, традиция может быть определена как «горшечно – баночно – вазовая», поскольку соответствующие этим отделам группы составляют 55%; 11,25%; 10% всей коллекции» [20, с. 111]. На наш погляд, робити подібний узагальнений висновок про весь етап, спираючись лише на матеріали одного поселення, є некоректним. При цьому, на горизонті Новокиївка Б, який Я. П. Гершкович відносить до другого етапу існування сабатинівської культури, який, на нашу думку, співвідносний розвинутій сабатинівці, ситуація з балансом типів кераміки схожа: горщики – 64,35%, банки – 9,91%, черпаки та вази – 10% [20, с. 106]. Подібне відсоткове співвідношення кераміки, не є типовим ні для розвинутого етапу сабатинівської культури (Новокиївка Б), ні для ранньосабатинівського часу (Новокиївка А). Такий специфічний набір кераміки на обох горизонтах, на нашу думку, зумовлений передусім не хронологічним чинником, а особливою, схожою, господарською роллю Новокиївки А та Б, на чому наголошує й Я. П. Гершкович [20, с. 102, 105].

У проміжковому висновку можна сказати, що наразі недостатньо даних для того, щоб говорити про кількість банок у ранньосабатинівський час, оскільки занадто мало пам'яток цього часу розкопувалося. До того ж, лише з двох з них (Вовнижське та Новокиївка А) ми маємо чіткі підрахунки кераміки за типами.

У розвинутий етап існування сабатинівської культури ми чітко спостерігаємо активне використання банок на усіх поселеннях.

Найбільший відсоток банок зафіксовано на Пересадівському поселенні – 80% [11, с. 48]. Хоча, тут варто зауважити, що на даній пам'ятці дослідники виділяють ранньосабатинівський горизонт. Проте, підрахунків типів кераміки за горизонтами не проводилося.

На значну чисельність банок у керамічних комплексах сабатинівських поселень вказують В. М. Ключинцев та В. Ф. Єлісєєв, проте повних підрахунків не наводять, пишучи лише про відсоткове співвідношення окремих типів даних посудин (усього вони виділяють 3 типи). Так, банки 2 типу, за їхніми свідченнями, на поселенні Ташлик I становлять 28%, Бузьке IV – 26%. Банки 3 типу 23% та 21% відповідно [11, с. 177]. Залишається нез'ясованим, на основі якої саме вибірки науковці здійснювали розрахунки: загальної кількості керамічних виробів, чи лише банкоподібних посудин. Хоча, загалом нам відомо, що на поселеннях Степового Побужжя у сабатинівський час кількість банок коливається від 41 до уже згаданих 80% [11, с. 178].

На Сабатинівському поселенні банки становлять 45% [17, с. 105].

У сабатинівському шарі поселення Струмок III банки становлять 57% усього діагностичного посуду*.

А у сабатинівському шарі Кіровського поселення – 54,7% усієї кераміки [9, с. 19].

У пізньосабатинівський час відсоток банок зменшується: Завадівська балка – 36,4% від усієї кераміки [13, с. 204], Молога II – 36% [14, с. 73], Новоселицький зольник – 31%, Миколаївка – 32,8% [4, с. 48, табл. 1].

На поселенні Октябрі I, яке віднесене нами до рубежу пізньосабатинівського-ранньобілозерського часу та, на нашу думку, є більш пізнім ніж усі пізньосабатинівські пам'ятки, банок 10% [12].

У білозерський час, як уже зазначалося, кількість банок продовжує зменшуватися. За свідченнями В. П. Ванчугова, досліджуваний тип кераміки на білозерських поселеннях Північно-Західного Причорномор'я складає від 2 до 16% серед кухонної кераміки [2, с. 62]. Особливо яскраво дана тенденція спостерігається за матеріалами багат шарових поселень.

На багат шаровому поселенні Струмок III у білозерському шарі знайдено лише один фрагмент банки (0,8% діагностичних посудин), у той час як у

* Дякуємо, автору розкопок – Ю. А. Чернієнку за надані дані.

сабатинівському, як уже зазначалося, банки складають близько 57% діагностичної кераміки [18, р. 18].

О. М. Лесков аналізуючи матеріали багатошарового Кіровського поселення вказує на те, що у сабатинівському шарі (нижні штики) банки складають 54,7% усього керамічного комплексу, у білозерському ж шарі (верхні штики), даний показник становить 21,1% [9, с. 19].

У центральній частині городища Дикий Сад (так звана «цитадель» та рів навколо неї), яка датується ранньобілозерським часом, банки складають від 4,9% (рів) до 8,4% («цитадель») [6, с. 40, табл. 4; 7, с. 25, табл. 4].

У балтській групі білозерської культури банки становлять 5-6% кухонної кераміки [3, с. 91.].

У пізньобілозерський час банки майже зникають, так на поселенні Ялпут IV їх менше 2% [2, с. 85].

Залежно від культурної приналежності пам'ятки простежуються й зміни у кількісному співвідношенні різних типів банок. У білозерський час зникають прямостінні банки, відомі у великій кількості за матеріалами сабатинівських пам'яток. Банок з наміченою шийкою, більше, ніж у сабатинівський час, але у білозерців вони вже без пружка під краєм вінця [8]. Про це яскраво свідчать дані, отримані внаслідок розкопок поселення Струмок III [18, р. 18].

Отже, матеріали більшості поселень сабатинівської та білозерської культур півдня сучасної України засвідчують чітку тенденцію до поступового зменшення кількості банок на більш пізніх пам'ятках. Якщо на розвинутому етапу сабатинівської культури вони становлять основну групу кераміки, то в пізньобілозерський час посудини цього типу майже повністю зникають.

Розповсюдженню окресленого типу кераміки у сабатинівський час, на нашу думку, сприяли передусім побутово-господарські передумови, які ми окреслимо у наступному абзаці. Актуальною та не вирішеною залишається проблема походження сабатинівських банок. Деякі дослідники пов'язують їх появу з впливом зрубних племен, де досліджуваний тип кераміки представлений великою кількістю посудин [1, с. 467; 16, с. 34]. Одночасно, масове

розповсюдження банок ми не можемо пов'язувати з впливом західних синхронних культур (Ноа та Кослоджень), оскільки на думку науковців, зазначений тип кераміки з'являється у цих племен під впливом сабатинівців [21, pp. 165-181]. Ми вважаємо, що прототипами сабатинівських банок слід розглядати посудини, представлені на пам'ятках Дніпро-Прутського локального варіанту бабинської культури. Хоча банки у цих комплексах становлять відносно нечисленну групу кухонної кераміки, саме вони найбільш подібні до сабатинівських зразків за формою та орнаментальними мотивами [15, с. 51-55]. Схожої думки дотримувався і Я. П. Гершкович, який вбачав прототипи сабатинівських банок, горщиків і мисок у матеріальній культурі місцевих причорноморських племен [5, с. 33]. На бабинське походження сабатинівських банок вказували і В. М. Ключинцев та В. Ф. Єлісєєв [11, с. 190].

У білозерський час зменшення кількості банок, можна пояснити передусім трансформацією господарської діяльності та внаслідок цього зміною раціону харчування. На фінальному етапі бронзового століття поступово занепадає землеробство, на зміну якому приходить відгінне та хуторське скотарство, недостатку зернових населення компенсувало й інтенсифікацією рибальства [10]. За визначенням американського дослідника Джелмера Еркенса, посудини, що використовуються для варіння каш, часто мають широкі, відкриті та розширені горловини (до таких відносяться й проаналізовані банки), щоб тепло могло виходити через отвір, тоді як горщики, які пристосовані для варіння на повільному вогні, мають звужені отвори для збереження тепла всередині посуду. Горщики з вузькими шийками, що використовуються для варіння за високої температури, накопичують тепло в шийці, що призводить до вибухового перекипання вмісту або навіть розриву посудини по горлечку. Таким чином, посуд, що використовується для варіння зернових, тобто для приготування каш, повинен мати прямі краї та широкі горлечка (що властиво і сабатинівським банкам), тоді як посудини, що застосовуються для тушкування м'яса, повинні бути вигнутими, з вузькими горловинами (такі риси характерні для більшості горщиків, що поширюються у білозерський час) [19, р. 85]. Додатково, банки на

пізніх пам'ятках витісняються й низькими товстостінними пательнями-жаровнями, які було зручно використовувати для обсмажування м'яса та риби. Вплив сусідніх синхронних культур на поширення горщиків, на нашу думку, був другорядним: хоча білозерці й переймали окремі їх типи, це відбувалося радше вимушено – унаслідок змін у раціоні харчування та пов'язаної з цим потреби у посуді відповідних форм [2, с. 84].

Отже, поширення банок у сабатинівській культурі пояснюється переважанням землеробства й споживанням зернових, що вимагало широкогорлого, прямостінного посуду для варіння каш. У білозерський час їх кількість зменшується внаслідок аридизації клімату, і як результат, переходу до скотарства та змін у раціоні, що сприяло поширенню посуду, більш придатного для приготування м'яса.

Список використаних джерела та літератури

1. Археология украинской ССР. Т. 1: первобытная археология/ Березанская С. С. и др. Киев: Наукова думка, 1985. 564 с.
2. Ванчугов В. П. Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье. Проблема формирования белозерской культуры. Киев: Наукова думка, 1990. 168 с.
3. Ванчугов В. П. Балтская группа памятников эпохи поздней бронзы. Материалы по археологии Северного Причерноморья. Киев: Наукова думка, 1983. С. 88-101.
4. Вороновка П. Поселение позднего бронзового века в Северо-Западном Причерноморье / Ванчугов В.П. и др. Киев: Наукова думка, 1991. 97 с.
5. Гершкович Я. П. Взаємодії населення степу та лісостепу України за доби пізньої бронзи. Археологія. 2003. №3. С. 32-40.
6. Горбенко К. В. Посуд ділянки «Цитадель» городища Дикий Сад. Археологія. 2018. №4. Київ. С. 28-46.

7. Горбенко К. В. Посуд з рову ділянки «Цитадель» городища Дикий Сад. *Археологія*. 2019. №2. Київ. С. 19-39.
8. Культуры эпохи бронзы на территории Украины / Березанская С. С. и др. Киев: Наукова Думка, 1986. 164 с.
9. Лесков А. М. Кировское поселение. Древности восточного Крыма: предскифский период и скифы. Киев: Наукова думка, 1970. С. 7-59.
10. Матвієнко Л. В. Білозерська археологічна культура в Степовому Побужжі. *Чорноморський літопис*. 2012. Вип. 5. С. 31-35.
11. Пам'ятки сабатинівської та білозерської культур на Півдні України (невидані праці В. М. Ключинцева і В. Ф. Єлісєєва) / наук. ред. — Гребенников В. Б., укл. — Пелик О. В. Миколаїв: Видавництво Яслав, 2025. 282 с.
12. Пелик О. В. До питання про культурну приналежність поселення епохи пізньої бронзи Октябрі I (за матеріалами розкопок 1976 та 1978 рр.) (у друці).
13. Черниенко Ю. А. и др. Поселение Завадовская балка I на р. Тилигул. *Археологія та етнологія півдня Східної Європи*. Дніпро: «Ліра», 2016. С. 199-208.
14. Черняков И. Т. Керамика позднебронзового века из поселения Молога II. Новые археологические исследования на Одесчине. Киев: Наукова думка, 1984. С. 48-56.
15. Черняков И. Т. Северо-Западное Причерноморье во второй половине II тысячелетия до н.э. Киев: Наукова думка, 1985. 172 с.
16. Шарафутдинова И. Н. К вопросу о сабастиновской культуре. *Советская археология*. 1968. №3. Издательство «Наука». С. 16-34.
17. Шарафутдинова И. Н. Степное Поднепровье в эпоху поздней бронзы. Киев: Наукова думка, 1982. 162 с.
18. Chernienko Yu. The horizons of the Late Bronze Age of the settlement Strumok III. Zwischen profan und sakral. Siedlungen und Deponierungen zwischen Balkan und Altai in der Mittel- und Spätbronzezeit: Internationale

- archäologische Fachtagung, Chişinău, 4.-7. November 2025: Programm und Abstracts. Chişinău: Bons offices, 2025. P. 18.
19. Eerkens J. W. GC-MS analysis and fatty acid ratios of archeological potsherds from the Western Great Basin of North America. *Archaeometry* 47. №1. University of Oxford, 2005. Pp. 83-102.
20. Gerškovič Jakov P. Studien zur spätbronzezeitlichen Sabatinovka-Kultur am unteren Dnepr und an der Westküste des Azov'schen Meers. Deutsches Archäologisches Institut - Eurasien-Abteilung. Rahden/Westf: Verlag Marie Leidorf GmbH., 1999. Vol. 7. 103 s.
21. Neagu M. The Eastern Component of the Coslogeni Culture. *Culture et Civilisation*. Călarasi, 1993. Pp. 165-181.

УДК 94(477.73-21Миколаїв)"18/19":338.1:008

Пивовар Михайло Анатолійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851м група

Науковий керівник:

докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії

Рижева Н. О.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК МИКОЛАЄВА В XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті досліджено особливості соціально-економічного та культурного розвитку міста Миколаєва у XIX – на початку XX ст. Проаналізовано основні напрями економічного зростання, зокрема розвиток суднобудування, промисловості та торгівлі, що зумовили трансформацію міста у важливий промисловий центр Півдня України. Розкрито специфіку соціальної структури населення, формування нових соціальних груп та вплив урбанізаційних процесів. Окрему увагу приділено культурному життю міста, розвитку освіти, театру, мистецтва та ролі інтелігенції у формуванні культурного середовища. Визначено значення міжнародних зв'язків та діяльності іноземних консульств у контексті економічного і культурного розвитку Миколаєва. Зроблено висновок про інтеграцію міста у загальноімперські та європейські процеси модернізації.

Ключові слова: культура, Миколаїв, освіта, Південь України, початок XX століття, промисловість, соціальна структура, соціально-економічний розвиток, суднобудування, урбанізація, XIX століття

Миколаїв у XIX – на початку XX ст. посідає особливе місце в історії Півдня України як важливий військово-адміністративний, промисловий і культурний центр. Заснований наприкінці XVIII ст. як база Чорноморського флоту, упродовж XIX ст. він трансформувався у значне місто з розвиненою економікою, складною соціальною структурою та багатогранним культурним життям. Дослідження соціально-економічного і культурного розвитку Миколаєва дозволяє глибше зрозуміти загальні процеси модернізації південних регіонів України у складі Російської імперії.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу розвитку міста як важливого осередку суднобудування, торгівлі та культури, а також вивчення впливу імперської політики, індустріалізації та урбанізаційних процесів на формування міського середовища.

У XIX ст. Миколаїв розвивався насамперед як центр суднобудування і військово-морської інфраструктури. Основою економіки міста були адміралтейські верфі, що забезпечували будівництво кораблів для Чорноморського флоту. Вже у першій половині XIX ст. місто стало одним із провідних суднобудівних центрів імперії [2, с. 112].

Значний вплив на економічний розвиток Миколаєва мала його вигідна географічна позиція – розташування на злитті річок Південний Буг та Інгул сприяло розвитку річкового та морського транспорту. Це, у свою чергу, стимулювало розвиток торгівлі, портової інфраструктури та суміжних галузей господарства [1, с. 85].

У другій половині XIX ст. відбувається поступова індустріалізація міста. З'являються нові підприємства, пов'язані з металообробкою, машинобудуванням, переробкою сільськогосподарської продукції. Розвиток залізничного сполучення значно посилив економічні зв'язки Миколаєва з

іншими регіонами імперії, що сприяло зростанню обсягів виробництва та торгівлі [4, с. 152].

Особливістю економічного розвитку міста було поєднання військово-промислової спеціалізації з цивільною економікою. Поступово зростала роль приватного підприємництва, формувалися нові соціальні групи – підприємці, робітники, службовці. Це призвело до ускладнення соціальної структури населення [3, с. 210].

На початку XX ст. Миколаїв уже виступав як значний промисловий центр Півдня України. Виробничий потенціал міста характеризувався високим рівнем концентрації промисловості, зокрема у сфері суднобудування і металообробки. У цей період посилюються процеси урбанізації, зростає чисельність населення, розширюється міська інфраструктура [4, с. 154].

Соціальна структура Миколаєва в XIX – на початку XX ст. формувалася під впливом його економічної спеціалізації та адміністративного статусу. Значну частину населення становили військові та службовці, пов'язані з діяльністю флоту та державних установ.

З розвитком промисловості зростала чисельність робітничого класу. Робітники становили важливу соціальну групу, яка брала участь у виробничих процесах на верфях, заводах та інших підприємствах. Водночас їх соціально-економічне становище часто було складним, що зумовлювало появу соціальних конфліктів і протестних рухів [1, с. 97].

Поряд із цим формувалася і буржуазія – власники підприємств, торговці, банкіри. Вони відігравали важливу роль у розвитку економіки міста та сприяли його модернізації. Інтелігенція, до складу якої входили лікарі, вчителі, інженери, також займала значне місце в соціальній структурі, впливаючи на культурний розвиток Миколаєва [2, с. 145].

Культурне життя Миколаєва в XIX – на початку XX ст. характеризувалося різноманітністю форм і активним розвитком освітніх, мистецьких та наукових інституцій. У місті діяли навчальні заклади, бібліотеки, театри, що сприяло підвищенню рівня освіти та культури населення [3, с. 275].

Особливе значення мав розвиток театрального мистецтва. У Миколаєві функціонували театри, де ставилися як класичні, так і сучасні п'єси. Театральне життя міста було тісно пов'язане з загальноімперськими культурними процесами [6, с. 88].

Важливу роль у культурному розвитку відігравали музичні товариства, літературні гуртки, благодійні організації. Вони сприяли формуванню культурного середовища та розвитку творчого потенціалу мешканців міста.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Миколаєві активізується художнє життя. Проводяться виставки, розвивається образотворче мистецтво, формується місцева мистецька школа. Це свідчить про поступову інтеграцію міста у загальноєвропейський культурний простір [6, с. 90].

Освітній розвиток Миколаєва був важливою складовою його культурного життя. У місті діяли гімназії, реальні училища, спеціалізовані навчальні заклади, що забезпечували підготовку кадрів для різних сфер діяльності.

Поширення освіти сприяло формуванню інтелігенції та підвищенню культурного рівня населення. Водночас система освіти перебувала під впливом державної політики, що обмежувало розвиток національної культури та мови [1, с. 134].

Наукове життя міста було пов'язане з діяльністю окремих дослідників, наукових товариств та навчальних закладів. Хоча Миколаїв не був великим науковим центром, у ньому формувалися передумови для розвитку наукової думки.

Миколаїв як портове місто мав широкі міжнародні зв'язки, що сприяло його економічному та культурному розвитку. У місті діяли іноземні консульства, які забезпечували розвиток торговельно-економічних відносин з іншими країнами [5, с. 121].

Міжнародні контакти сприяли проникненню нових ідей, технологій, культурних впливів, що позитивно позначалося на розвитку міста. Це також сприяло формуванню багатонаціонального складу населення Миколаєва.

Таким чином, у XIX – на початку XX ст. Миколаїв пройшов складний шлях розвитку від військово-морської бази до значного промислового і культурного центру Півдня України. Його економіка базувалася на суднобудуванні, промисловості та торгівлі, що визначало соціальну структуру населення.

Соціально-економічні зміни сприяли формуванню нових соціальних груп і розвитку міського середовища. Культурне життя міста характеризувалося активністю та різноманітністю, що свідчить про його інтеграцію у загальноімперський і європейський культурний простір.

Загалом розвиток Миколаєва у зазначений період відображає загальні тенденції модернізації українських міст у складі Російської імперії, що робить його важливим об'єктом історичних досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія рідного краю: Миколаївщина / М. М. Шитюк (кер. авт. кол.), О. О. Баковецька, Н. М. Буглай та ін. Миколаїв: Іліон, 2015. 628 с.
2. Миколаївщина: нариси історії. Миколаїв: Іліон, 2017. 280 с.
3. Нариси миколаївської старовини. Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2001. 432 с.
4. Рижева Н. О. Виробнича спрямованість Миколаєва за історико-історіографічними дослідженнями. Емінак. 2018. № 4 (24). Т. 1. С. 150–156.
5. Тригуб О. П. Основні напрямки діяльності іноземних консульств на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі Миколаєва). Емінак. 2007. № 1–2. С. 120–125.
6. Художнє життя Миколаєва наприкінці XIX – на початку XX ст. Молодий вчений. 2017. № 4.2 (44.2). С. 87–91.

УДК 811.161.2'35(091)

Пирожкова Анастасія Василівна

Філологічний факультет

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

3711 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

У статті проаналізовано історію українського правопису як складний і багатовимірний процес, що відображає розвиток мовної норми в контексті соціокультурних і політичних трансформацій. Розглянуто еволюцію правописних принципів від етимологічної традиції давньої книжної мови до утвердження фонетичного підходу в новій українській літературі. Досліджено ключові етапи формування правописних систем XIX століття, зокрема «максимовичівки», «драгоманівки» та «желехівки», а також їхню роль у становленні національної мовної норми. Висвітлено процес кодифікації українського правопису на початку XX століття, зокрема значення правопису 1928 року як спроби об'єднання східно- та західноукраїнських традицій. Проаналізовано вплив політичних чинників на розвиток правопису в радянський період, зокрема процеси русифікації та репресій щодо мовознавців. Окреслено етапи оновлення правопису в незалежній Україні та схарактеризовано сучасні тенденції його розвитку, пов'язані з поєднанням історичної традиції та

актуальних мовних потреб. Обґрунтовано значення правопису як чинника національної ідентичності та інструменту збереження мовної самобутності.

Ключові слова: *український правопис, історія правопису, фонетичний принцип, етимологічний принцип, мовна норма, кодифікація.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що історія українського правопису є не лише лінгвістичною проблемою, а й важливим чинником формування національної ідентичності, культурної спадщини та мовної політики. У різні історичні періоди правопис зазнавав суттєвих змін під впливом соціальних, політичних і культурних обставин, що відображало боротьбу між етимологічним і фонетичним принципами письма, а також прагнення до унормування літературної мови.

Традиційні підходи до вивчення правопису зосереджувалися переважно на описі окремих орфографічних систем і правил, однак поза увагою часто залишалася їхня роль у ширшому історико-культурному контексті. Водночас значна частина правописних реформ була зумовлена не лише внутрішніми мовними процесами, а й зовнішніми чинниками, зокрема політичним тиском, заборонами української мови та процесами русифікації.

У зв'язку з цим дослідження історії українського правопису набуває особливої ваги, оскільки дозволяє простежити еволюцію мовної норми від давньої книжної традиції до сучасного стану, виявити закономірності розвитку орфографії та зрозуміти причини появи різних правописних систем. Крім того, аналіз цього процесу сприяє усвідомленню значення правопису як інструменту збереження мовної самобутності та утвердження української мови в умовах історичних викликів і сучасних трансформацій.

Історія українського правопису – це складний і багатовимірний процес, що відображає не лише еволюцію мовної системи, а й глибокі соціокультурні, політичні та ідеологічні трансформації українського суспільства. Правопис у цьому контексті виступає не просто технічним інструментом фіксації мовлення, а важливим чинником національної ідентичності, який формувався в умовах

боротьби між різними мовними принципами, впливами чужих культур і прагненням до самостійного розвитку.

Упродовж тривалого історичного періоду, починаючи з доби Київської Русі, на українських землях існувала ситуація диглосії: писемна традиція базувалася на церковнослов'янській мові, тоді як жива розмовна мова розвивалася окремо. Така розбіжність зумовлювала домінування етимологічного принципу правопису, за якого написання слова орієнтувалося на його історичну форму, а не на актуальну вимову. З часом ця система перестала відповідати потребам суспільства, оскільки розрив між письмом і мовленням ставав дедалі відчутнішим.

Переломним моментом у розвитку українського правопису стала поява «Енеїди» Івана Котляревського наприкінці XVIII століття. У цьому творі вперше було послідовно використано живу народну мову, що започаткувало новий етап у становленні української літературної традиції. Хоча Котляревський застосовував російську графіку, сам принцип наближення письма до живого мовлення став фундаментом для подальших правописних реформ. Саме в цей час формується ідея фонетичного принципу – «писати так, як чуєш», що згодом стане центральною у правописних дискусіях XIX століття.

XIX століття стало періодом активних пошуків оптимальної моделі українського правопису. Однією з перших спроб систематизації стала так звана «максимовичівка», запропонована Михайлом Максимовичем. Його підхід базувався на збереженні історичної традиції письма, тобто етимологічного принципу, однак із певними елементами фонетизації. Максимович прагнув уникнути надмірної залежності від одного діалекту, що було характерно для радикально фонетичних систем, і водночас зробити письмо зрозумілішим для читача.

Особливістю цієї системи було використання діакритичних знаків для передачі фонетичних особливостей, зокрема ікавізму. Такий компроміс між традицією і новаторством свідчить про глибоке усвідомлення складності мовної

ситуації. Водночас сам Максимович визнавав, що його правопис є складним у практичному застосуванні, що обмежувало його поширення[1].

Інший напрям розвитку представляла «драгоманівка» – фонетичний правопис, створений у 1870-х роках. Він ґрунтувався на принципі однозначної відповідності між звуком і літерою. У межах цієї системи було усунуто літери, що передавали кілька звуків, і введено нові графічні засоби, зокрема латинську літеру j. Такий підхід був радикальним і науково обґрунтованим, однак не отримав широкого визнання через політичні обставини, зокрема заборону української мови в Російській імперії[2].

У Західній Україні паралельно розвивалася «желехівка», яка також базувалася на фонетичному принципі, але враховувала діалектні особливості галицького мовного середовища. Вона мала значний вплив на шкільництво та видавничу справу в регіоні, хоча й викликала критику з боку східноукраїнських мовознавців через певну діалектну обмеженість. Попри це, желехівка стала важливим етапом у розвитку української орфографії, оскільки продемонструвала можливість практичного застосування фонетичного принципу[3].

На початку ХХ століття виникла потреба у створенні єдиного загальноукраїнського правопису, який би об'єднав різні регіональні традиції. Важливу роль у цьому процесі відіграв «Словарь української мови» Бориса Грінченка, який став своєрідним стандартом для літературної мови. Його правописна система поєднувала елементи кулішівки та інших фонетичних підходів, створюючи компромісний варіант, що був зрозумілий широкому колу користувачів.

Кульмінацією цих процесів стало ухвалення правопису 1928 року, відомого як «харківський» або «скрипниківський». Це був перший повноцінний загальноукраїнський правопис, створений за участю провідних мовознавців і культурних діячів. Його головною перевагою було гармонійне поєднання східноукраїнських і західноукраїнських мовних норм. Правопис максимально наближався до живої мови, водночас зберігаючи системність і логічність[4].

Однак цей період «золотої доби» українського правопису виявився нетривалим. Уже в 1933 році радянська влада здійснила радикальну реформу, спрямовану на наближення української мови до російської. Було вилучено низку характерних рис, зокрема літеру «г», змінено принципи передачі іншомовних слів, ліквідовано багато питомо українських форм. Ці зміни супроводжувалися репресіями проти мовознавців, що брали участь у створенні попереднього правопису.

У наступні десятиліття (1940–1980-ті роки) правописна система залишалася під впливом русифікаційної політики. Хоча формально українська мова функціонувала, її розвиток був обмежений, а самобутність значною мірою нівелювалася. Правопис виконував не лише лінгвістичну, а й ідеологічну функцію, сприяючи уніфікації мовного простору в межах СРСР.

Після здобуття незалежності України розпочався процес перегляду правописних норм. Редакція 1993 року частково відновила деякі елементи, зокрема літеру «г», однак загалом залишалася близькою до радянської традиції. Упродовж наступних десятиліть тривали дискусії щодо необхідності глибшого реформування правопису, що зрештою призвело до ухвалення нової редакції у 2019 році.

Сучасний український правопис відображає прагнення поєднати історичну традицію з актуальними мовними потребами. Він враховує як фонетичний, так і етимологічний принципи, допускає варіативність у певних випадках і відкритий до подальшого розвитку. Важливою його рисою є орієнтація на міжнародні стандарти передачі іншомовних слів, а також врахування сучасних мовних процесів, зокрема появи нової лексики[5].

Таким чином, історія українського правопису є відображенням складного шляху національного становлення. Вона демонструє постійне напруження між традицією і новаторством, між науковою обґрунтованістю і політичними впливами. Сучасний стан правопису є результатом багатовікової еволюції, у якій кожен етап залишив свій слід. Розуміння цієї історії є важливим не лише для

філологів, а й для всіх, хто усвідомлює значення мови як основи культурної та національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Максимовичівка. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-60959> (дата звернення: 28.04.2026)
2. Драгоманівка. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-21186> (дата звернення: 28.04.2026)
3. Желехівка. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18996> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Харківський правопис» як один з успіхів українізації. Режим доступу: <https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/kharkivskyj-pravopys-iak-odyn-z-uspikhiv-ukrainizatsii/> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Новий українській правопис: історія, зміни, нововведення. Режим доступу: <https://nasze-slowo.pl/novyj-ukrayinskij-pravopys-istoriya-zminy-novovvedennya/> (дата звернення: 28.04.2026).

УДК 94(477.73)"1944/1965":338.45(477.73)

Романенко Дмитро Сергійович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851м група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ВІДБУДОВА ТА РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ В ПОВОЄННЕ ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ (1944–1965 РР.): ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджено теоретико-методологічні засади вивчення процесів відбудови та розвитку промисловості Миколаївщини у повоєнний період 1944–1965 рр. Проаналізовано основні принципи й методи наукового пізнання, використані для комплексного дослідження індустріального розвитку регіону. Особливу увагу приділено принципам історизму, об'єктивності, системності, плюралізму та антропоцентризму як основі сучасного історичного дослідження. Визначено значення загальнонаукових та спеціально-історичних методів, зокрема аналізу і синтезу, історичного та логічного методів, проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного, статистичного та міждисциплінарного підходів. Розкрито роль джерельної бази у відтворенні процесів повоєнної відбудови промислового комплексу Миколаївської області, а також охарактеризовано можливості сучасних методологічних підходів для

об'єктивного висвітлення соціально-економічних процесів у регіоні. Наголошено на необхідності комплексного переосмислення проблеми індустріального розвитку Миколаївщини в контексті загальносоюзних економічних і політичних трансформацій.

Ключові слова: *аналіз, антропоцентризм, відбудова, історизм, Миколаївщина, плюралізм, повоєнний період, порівняльно-історичний метод, промисловість, системність, статистичні методи.*

Теоретико-методологічну основу дослідження становить сукупність принципів і методів наукового пізнання, що ґрунтуються на діалектичному підході та спрямовані на об'єктивне і всебічне вивчення історичних подій, процесів і явищ. Методологія роботи базується на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності, системності, плюралізму та антропоцентризму.

Одним із ключових є принцип історизму, який передбачає дослідження історичних явищ у контексті конкретної історичної епохи та оцінювання їх відповідно до умов і уявлень досліджуваного часу. Завдяки цьому підходу промисловий розвиток Миколаївщини розглядається у взаємозв'язку з суспільно-політичними та економічними процесами, що відбувалися в державі у відповідний період. Такий підхід дозволяє простежити еволюцію явищ, зрозуміти їх внутрішню логіку та уникнути оцінювання минулого з позицій сучасних соціально-економічних моделей.

Принцип об'єктивності передбачає використання достовірних джерел, критичний аналіз інформації та врахування різних точок зору щодо досліджуваної проблематики. Його застосування дозволяє уникнути ідеологічної упередженості та забезпечує максимально неупереджене висвітлення розвитку промисловості Миколаївщини у 1944–1991 рр.

Важливе значення має принцип системності, відповідно до якого промисловість регіону розглядається як складова ширшого господарського комплексу – південноукраїнського, республіканського та загальносоюзного. Такий підхід дозволяє аналізувати її як систему, що включає взаємопов'язані

елементи – галузі, підприємства, трудові ресурси та управлінські структури, які функціонували в межах єдиної економічної моделі та перебували у постійному розвитку.

У роботі використано також принцип плюралізму, який передбачає врахування різних інтерпретацій історичних подій і процесів. Застосування цього підходу дало змогу зіставити різні оцінки та погляди на розвиток промисловості регіону і сформувані більш об'єктивне уявлення про досліджувану проблему.

Принцип антропоцентризму зосереджує увагу на людині як центральному суб'єкті історичного процесу. У межах дисертації це дозволило дослідити не лише економічні показники індустріального розвитку, а й умови праці, соціально-побутове становище та повсякденне життя робітників промислових підприємств Миколаївщини.

Реалізація зазначених принципів здійснювалася за допомогою комплексу наукових методів. Із загальнонаукових використано методи аналізу і синтезу, історичний і логічний методи, а також метод класифікації. Аналіз дозволив розглянути складові елементи досліджуваного процесу та встановити взаємозв'язки між ними, тоді як синтез забезпечив узагальнення отриманих результатів і формування цілісного бачення розвитку промисловості регіону.

Історичний і логічний методи застосовувалися у взаємозв'язку, що дало можливість простежити розвиток промисловості у часовій динаміці та виявити закономірності її функціонування. Метод класифікації використовувався для систематизації великого масиву джерел і фактологічного матеріалу, зокрема при аналізі галузевої структури промисловості та діяльності окремих підприємств.

Особливу роль у дослідженні відіграли історичні методи. Зокрема, проблемно-хронологічний метод дозволив послідовно розкрити основні етапи розвитку промисловості Миколаївщини, починаючи з повоєнної відбудови, адміністративно-господарських реформ другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр., модернізації індустрії у другій половині 1960-х – першій

половині 1980-х рр. та завершуючи станом промислової сфери наприкінці радянського періоду.

Порівняльно-історичний метод дав змогу визначити спільні та відмінні риси у розвитку окремих галузей промисловості, а також простежити основні тенденції історіографії та джерельної бази проблеми. Окремі завдання дослідження розв'язувалися із застосуванням міждисциплінарних методів. Зокрема, під час аналізу нормативно-правових актів використано метод контекстуальної інтерпретації, який дозволив з'ясувати не лише зміст правових документів, але й їх вплив на розвиток промисловості та трудових ресурсів.

Статистичні методи застосовувалися для систематизації та обробки цифрових даних, а методи формальної логіки – для узагальнення фактологічного матеріалу і формулювання висновків. Соціометричні підходи дали змогу виявити окремі тенденції соціального та побутового становища робітників.

Комплексне застосування зазначених принципів і методів дозволило забезпечити послідовність викладу матеріалу, критичне опрацювання джерел і всебічне висвітлення проблеми. Узагальнюючи аналіз стану наукової розробки теми, джерельної бази та методологічних засад дослідження, можна зазначити, що попри наявність значного фактичного матеріалу, питання промислового розвитку Миколаївщини у 1944–1991 рр. досліджувалося фрагментарно. Більшість праць зосереджувалася лише на окремих аспектах або коротких хронологічних відрізках.

Водночас наявна джерельна база та використання сучасних методологічних підходів дають можливість комплексно дослідити розвиток промислового комплексу Миколаївської області, виявити його загальні тенденції та регіональні особливості, а також відтворити об'єктивну картину індустріального розвитку регіону у 1944–1991 рр.

УДК 78.036.9:781.65"19/20"

Руденко Ольга Олександрівна

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

1861 група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.**

Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОП-МУЗИКИ У XX–XXI СТ.

У статті досліджено історію розвитку поп-музики у XX–XXI століттях як одного з найвпливовіших напрямів сучасної масової культури. Проаналізовано основні етапи становлення поп-музики, починаючи від естрадної музики, джазу та блюзу першої половини XX століття до сучасних цифрових форматів музичної індустрії. Висвітлено вплив технічного прогресу, розвитку радіомовлення, телебачення, звукозапису та Інтернету на популяризацію музики серед широкої аудиторії. Розглянуто роль відомих виконавців і музичних напрямів у формуванні поп-культури різних історичних періодів. Окрему увагу приділено розвитку української поп-музики наприкінці XX – на початку XXI століття, її інтеграції у світовий музичний простір та поєднанню сучасних тенденцій із національними культурними елементами. Обґрунтовано значення поп-музики як важливого чинника культурних трансформацій, формування молодіжної культури та розвитку сучасної музичної індустрії.

Ключові слова: глобалізація, масова культура, музична індустрія, поп-культура, поп-музика, радіомовлення, цифрові технології, XX століття, XXI століття.

Поп-музика це популярна музика, створена для широкої аудиторії. Вона поєднує різні жанри: рок, диско, електронну музику, R&B. Основна мета – легке сприйняття та популярність.

Поп-музика є одним із найпоширеніших і найвпливовіших музичних напрямів сучасності. Вона виникла як результат розвитку популярної музики початку XX століття та поступово стала важливою частиною масової культури. Поп-музика відображає соціальні зміни, технічний прогрес і культурні тенденції суспільства. Вона також впливає на формування смаків слухачів, моди та стилю життя молоді. Дослідження історії розвитку поп-музики дозволяє простежити зміни музичних стилів, технологій звукозапису та ролі музики в житті людей.

Особливу роль у розвитку поп-музики відіграли нові засоби масової інформації, що зробили музику доступною для мільйонів слухачів.

Витоки поп-музики у першій половині XX століття

Початок розвитку поп-музики пов'язаний із поширенням популярної естрадної музики, джазу та блюзу у США та Великій Британії. Джаз дав поп-музиці ритмічність і свободу звучання. Вплинув на манеру виконання та імпровізацію. Блюз передав поп-музиці емоційність і щирість. Теми кохання, болю, переживань стали основою багатьох пісень.

У цей період важливу роль відіграв розвиток звукозапису та радіомовлення, що зробило музику доступною для широкої аудиторії. Грамофонні платівки та радіопередачі сприяли популяризації нових пісень серед населення. На початку XX століття з'являються перші виконавці, які стали відомими завдяки радіо та звукозапису. Френк Сінатра. Його називали «голосом епохи». Завдяки радіо став відомим у всьому світі. Елла Фіцджеральд. Відома своїм унікальним голосом і джазовим стилем. Вплинула на розвиток вокалу в популярній музиці. У 1950–1960-х роках великий вплив на розвиток поп-музики

мав рок-н-рол, який став символом молодіжної культури. Відомими представниками цього періоду були Elvis Presley та гурт The Beatles, які створили нові стандарти сценічного виконання та музичного стилю. Їхні пісні стали популярними у багатьох країнах світу та сприяли формуванню сучасної поп-культури.

Розвиток поп-музики у 1970–1980-х роках

У 1970-х роках поп-музика поєднувалася з новими стилями, такими як диско, соул і поп-рок. Цей період відзначався популярністю танцювальної музики та створенням великих концертних шоу. Відомими виконавцями цього часу були гурти ABBA та Bee Gees, які створили багато популярних танцювальних композицій. 1980-ті роки вважаються «золотою ерою» поп-музики через активний розвиток музичного телебачення та кліпів. Використання синтезаторів та електронних інструментів стало характерною ознакою музики цього часу. Важливу роль відіграли такі артисти, як Michael Jackson та Madonna, які створили нові стандарти сценічних виступів та візуального стилю.

Поп-музика у 1990-х роках

У 1990-х роках поп-музика стала глобальним явищем завдяки розвитку міжнародного музичного ринку та поширенню компакт-дисків. Музичні композиції швидко поширювалися між країнами, а артисти отримували світову популярність. Набули популярності бойз-бенди та гьорлз-бенди, що виконували танцювальні та романтичні пісні. Серед найвідоміших виконавців цього часу – Britney Spears та гурт Backstreet Boys. Поп-музика цього періоду впливала на моду, стиль одягу та поведінку молоді, формуючи нові культурні тенденції.

Поп-музика у XXI столітті

На початку XXI століття розвиток цифрових технологій та Інтернету зробив музику доступною у будь-який час і в будь-якому місці. З'явилися нові способи поширення музики, зокрема цифрові завантаження та стрімінгові сервіси. Сучасна поп-музика характеризується змішуванням різних жанрів, таких як електронна музика, хіп-хоп і R&B. Відомими сучасними виконавцями є Billie Eilish та Taylor Swift, які активно використовують соціальні мережі для

популяризації своєї творчості. Важливою особливістю сучасної поп-музики є швидке поширення трендів через відеоплатформи та соціальні мережі.

Розвиток української поп-музики

Українська поп-музика активно розвивається з кінця XX – початку XXI століття після здобуття незалежності у 1991 році. Поєднує сучасні тренди з національними мотивами. Стає популярною не лише в Україні, а й за її межами. Вона поєднує сучасні музичні стилі з національними культурними традиціями та мовою. Сучасні українські виконавці використовують новітні технології звукозапису та створюють конкурентоспроможний музичний продукт. Серед сучасних українських виконавців варто відзначити Клавдію Петрівну – сучасну артистку з глибоким емоційним стилем; Тіну Кароль – одну з найвідоміших поп-співачок України; Монатіка – популярного виконавця танцювальної поп-музики; Артема Пивоварова – важливу фігуру сучасної української поп-сцени. Вони популяризують українську музику не лише в Україні, але й за її межами. Українська поп-музика також активно представлена на міжнародних конкурсах і фестивалях.

Отже, поп-музика пройшла довгий шлях розвитку від простої естрадної музики до глобального культурного явища. Її еволюція пов'язана з розвитком технологій, культурними змінами та глобалізацією суспільства. Відомі виконавці різних епох зробили значний внесок у розвиток музичної індустрії та популяризацію поп-музики у світі. У XXI столітті поп-музика залишається одним із найпопулярніших напрямів музичного мистецтва та продовжує активно розвиватися, адаптуючись до нових умов сучасного світу.

342.51/52(438)"1990/1995"

Суханова Тетяна Сергіївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851мз група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н. М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ І ПАРЛАМЕНТОМ У ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ Л. ВАЛЕНСИ

Розглянуто особливості взаємовідносин між президентом і парламентом Польщі в період правління Л. Валенси у контексті посткомуністичної трансформації держави. Проаналізовано причини політичних конфліктів, зумовлених нечіткістю конституційних норм, боротьбою за повноваження та фрагментацією парламенту. Висвітлено роль президента як активного політичного лідера, який прагнув впливати на формування уряду та стратегічні рішення. Показано, що суперечності між гілками влади, попри їх конфліктний характер, сприяли становленню демократичних інститутів і виробленню механізмів політичного компромісу в Польщі.

Ключові слова: *Лех Валенса, президент, парламент, політичні конфлікти, демократизація, розподіл влади.*

Взаємовідносини між президентом і парламентом у період правління Лех Валенса були складними, динамічними і нерідко конфліктними, що значною мірою зумовлювалося перехідним характером політичної системи Польщі після падіння комуністичного режиму. Цей період припадає на початок 1990-х років, коли країна переживала глибоку трансформацію від соціалістичної держави до демократичної республіки з ринковою економікою, а інститути влади лише формувалися і не мали усталених механізмів взаємодії. У центрі політичного життя опинилося питання розподілу повноважень між виконавчою та законодавчою гілками влади, а також визначення реального балансу сил у державі [1].

Обрання Валенси президентом у 1990 році стало символом перемоги антикомуністичного руху, зокрема профспілки Солідарність, яка відіграла ключову роль у демонтажі старої системи. Однак перемога над спільним противником не означала автоматичної єдності серед колишніх союзників. Уже в 1991 році відбулися перші повністю вільні парламентські вибори, за результатами яких до Сейму увійшло понад 20 політичних угруповань, що створило надзвичайно фрагментований парламент [2]. Навпаки, вже невдовзі після встановлення нової влади почали проявлятися глибокі політичні розбіжності між різними угрупованнями, які раніше діяли разом. Парламент, сформований у результаті цих виборів, складався з великої кількості партій і фракцій, що ускладнювало вироблення єдиної політичної лінії та стабільної коаліції [5].

Валенса прагнув відігравати активну роль у державному управлінні і часто виходив за межі традиційно церемоніальних функцій президента. Він вважав, що як лідер змін має моральне право і політичний мандат впливати на ключові рішення, зокрема кадрові призначення, економічні реформи та зовнішню політику. Наприклад, у 1992 році він підтримав відставку уряду Ян Ольшевський під час так званої «нічної зміни», що стало одним із найгостріших політичних конфліктів того часу. Це нерідко призводило до напруження у відносинах із

парламентом, який, у свою чергу, намагався відстояти власні повноваження і уникнути концентрації влади в руках однієї особи [6].

Однією з ключових проблем була нечіткість конституційних норм. До ухвалення Мала конституція 1992 року Польща керувалася зміненими положеннями соціалістичної конституції 1952 року, що створювало правову невизначеність. Навіть після прийняття «Малої конституції» залишалися суперечності щодо розподілу повноважень між президентом, урядом і парламентом. Президент і парламент часто по-різному трактували межі своїх повноважень, що призводило до конфліктів, зокрема щодо призначення уряду та контролю над виконавчою владою [2].

Валенса активно втручався у процес формування кабінету міністрів, підтримуючи одних політиків і блокуючи інших. Він неодноразово вступав у конфлікти з прем'єр-міністрами, зокрема з Г. Сухоцька та В. Павляк, що свідчило про напруженість навіть усередині постсолідарнісного табору. Це підтверджувало, що політична боротьба перемістилася з площини «комуністи проти опозиції» у площину внутрішніх суперечностей серед нової еліти. Парламент, зі свого боку, прагнув обмежити вплив президента і зміцнити парламентську модель управління.

Складність взаємовідносин також посилювалася фрагментацією парламенту та частою зміною урядів: у 1991–1993 роках у Польщі змінилося кілька кабінетів міністрів, що свідчило про нестабільність політичної системи. У таких умовах президент отримував можливість виступати як арбітр або навіть як самостійний політичний гравець, але це водночас викликало підозру і спротив з боку депутатів, які побоювалися авторитарних тенденцій і надмірної персоналізації влади [3].

Важливим аспектом взаємодії було питання реформ. Польща здійснювала радикальні економічні перетворення, відомі як «шокова терапія», ініційовані міністром фінансів Л. Бальцерович. Ці реформи передбачали швидку лібералізацію цін, приватизацію державних підприємств і відкриття економіки для міжнародних ринків. [5] Президент й парламент загалом погоджувалися

щодо необхідності реформ, але розходилися у методах і темпах їх реалізації, що породжувало додаткові суперечки і взаємні звинувачення.

Попри численні конфлікти, взаємовідносини між президентом і парламентом не були суто деструктивними. Вони сприяли формуванню демократичної політичної культури, оскільки змушували сторони шукати компроміси і виробляти нові механізми співпраці. У процесі цих взаємодій поступово формувалися традиції парламентської демократії, зміцнювалися інститути влади і зростала роль правових норм та конституційного регулювання.

Кульмінацією інституційного розвитку стало прийняття Конституція Польщі 1997 року, вже після завершення президентства Л. Валенси, але значною мірою як результат досвіду попередніх років. Вона чіткіше визначила повноваження президента і парламенту, заклавши основу для більш стабільної і передбачуваної політичної системи. Період правління Валенси можна розглядати як етап становлення, коли конфлікти і суперечності були невід'ємною частиною процесу демократизації [4].

Таким чином, взаємовідносини між президентом і парламентом у цей період характеризувалися напруженістю, конкуренцією і водночас взаємною залежністю. Вони відображали ширший контекст трансформації польського суспільства і держави, де старі структури руйнувалися, а нові ще тільки формувалися. Роль Л. Валенси в цьому процесі була неоднозначною: з одного боку, він виступав як символ змін і гарант незалежності, а з іншого – як політик, схильний до персоналізації влади, що викликало критику і опір. Саме через ці складні й суперечливі взаємовідносини Польща змогла пройти важливий етап свого розвитку і закласти підвалини сучасної демократичної системи.

Список використаних джерел та літератури

1. Jagielski T. Functions of the President of the Republic of Poland in relation to political practice. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*. 2023. Vol. 8, No.

2. P. 83–97. URL: <https://doi.org/10.17951/we.2022.8.2.83-97> (date of access: 18.04.2026).
2. Kurek A., Wenzel M. The dynamics of political polarization and voting on economic issues: evidence from the Polish parliament, 2005–2023 // *Public Choice*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11127-025-01307-z>
3. Madajczyk P. Polskie doświadczenia w kształtowaniu po 1989 roku demokratycznej polityki narodowościowej. *Studia Polityczne*. 2021. Vol.48, No.4. P.77–86. URL: <https://doi.org/10.35757/stp.2020.48.4.06> (date of access: 18.04.2026).
4. Solska M. Polarization and rule of law crisis—insights from Poland. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*. 2025. Vol. 19. P.201–216. URL: <https://doi.org/10.1007/s12286-025-00630-5> (date of access: 18.04.2026).
5. Van Beek U., Esmer Y., Markowski R. Democracy and Legitimacy: Comparing South Africa, Turkey, and Poland. *Journal of Asian and African Studies*. 2026. Vol. 61, No.1. P. 138–161. URL: <https://doi.org/10.1177/00219096251380762> (date of access: 18.04.2026).
6. Wicherek D. Inicjatywa ustawodawcza jako konstytucyjna kompetencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. *Przegląd Politologiczny*. 2020. No.2. P.147–156. URL: <https://doi.org/10.14746/pp.2020.25.2.10> (date of access: 18.04.2026).

УДК 373.5(477.73-21Миколаїв):811.161.2

Тасинкевич Олена Вікторівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

1871 група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент кафедри історії **Нефьодов Д. В.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ІМЕНІ МИКОЛИ АРКАСА: РІДНА МОВА В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ МИКОЛАЄВА

У статті висвітлено роль Миколаївського ліцею імені Миколи Аркаса у розвитку та популяризації української мови в системі шкільної освіти міста Миколаєва. Проаналізовано історію становлення закладу від Української педагогічної гімназії до сучасного ліцею, визначено його значення як осередку національного виховання, культурного розвитку та формування українськомовного освітнього середовища. Розкрито особливості педагогічної концепції закладу, заснованої на національних традиціях, гуманістичних цінностях і творчому розвитку учнів. Окрему увагу приділено діяльності ліцею у сфері відродження української культури, впровадження інноваційних освітніх технологій, участі в міжнародних та всеукраїнських освітніх проєктах. Висвітлено значення культурно-просвітницької роботи, функціонування музею історії, проведення Аркасівських читань та творчих заходів для формування національної свідомості молоді. Підкреслено роль ліцею як важливого

освітнього й культурного центру Миколаєва та його значення у збереженні української мовної ідентичності в умовах сучасних суспільних викликів.

Ключові слова: *виховання, гуманістична педагогіка, культурна спадщина, ліцей, Миколаїв, національна свідомість, освітній простір, рідна мова, українська мова, шкільна освіта.*

Одним із найголовніших засобів самовираження особистості є мова. У слові акумулюються стосунки між людьми, їхня духовність та мудрість. "Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості", – писав Іван Огієнко у праці "Українська культура". Збагачуючись духовно, народ збагачує передусім власну мову, бережно передаючи її з покоління в покоління.

В місті Миколаєві одним із головних осередків відродження та впровадження української мови став Миколаївський ліцей імені Миколи Аркаса. Створений у 1993 році як Українська педагогічна гімназія, він був реорганізований 12 грудня 1998 року у Першу українську гімназію. У лютому 2003 року закладу присвоєно ім'я Миколи Аркаса – видатного українського історика, композитора, громадського діяча. 17 липня 2022 р. гімназію перейменовано на Миколаївський ліцей імені Миколи Аркаса. Він знаходиться в центрі міста, у чудовому сквері, на перехресті вулиць Адміральської, Аркасівської та Вадима Благовісного.

Серед найголовніших проблем в сьогоденній школі – те, що система роботи в ній не була розрахована на те, щоб виховати громадянина, який має почуття своєї людської гідності, національну свідомість, якому ніколи не прийде в голову нехтувати тим, що поважали в рідному домі, зректися рідної мови.

"Сьогодні нам потрібна своя національна школа, яка здатна виховати людину з новим мисленням, сприятиме розвитку нації та відновленню державності в Україні", – писав свого часу перший директор закладу, заслужений

працівник освіти Сергій Бережний, який виграв конкурс та пропрацював з 1993 до 2022 року керівником закладу.

Ліцей приймав участь в експерименті "Школа нової генерації-українська національна школа-родина". Це дало можливість розробити модель такої школи, "де панує життєрадісний настрій, доброзичливість, повага і розуміння, гуманні почуття, а навкруги учня будуть речі рідні, щоб він в них кохався, привчався любити рідне, присвячувати йому всі сили свого духу й тіла" (за словами Софії Русової, українського педагога кінця 19-початку 20 ст.). Тут живуть і розвиваються кращі українські традиції, навчаються обдаровані діти. Зміст освіти відзначається фундаментальністю, значне місце відводиться художній творчості, образотворчому мистецтву, музиці.

Визначним у виховному процесі є вивчення культурної спадщини українського народу, його особливостей, що сприятиме пробудженню у учнів національної свідомості та дозволить успішно формувати українську інтелігенцію.

Методологічну основу освіти у гімназії складають педагогічні погляди Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Лесі Українки, Бориса Грінченка, Василя Сухомлинського, Миколи Аркаса та багатьох інших творців української культури, педагогічної думки і науки.

Фундаментальними компонентами методології є створена українським народом система поглядів, переконань, ідеалів, а також традицій, звичаїв, обрядів, практичних дій. Вони покликані сприяти духовному росту української нації як закономірного результату педагогічної діяльності вчителів, вихованих у дусі її культурно-історичної спадщини.

Ліцей проводить різноманітну роботу з відродження національних традицій. Цьому сприяють предмети, позакласна робота, мережа гуртків, курсів за вибором, спецкурсів, факультативів, співпраця з миколаївськими закладами освіти та культури.

Головна мета закладу – розвиток і формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, яка має енциклопедичні знання, володіє

науковими основами пошуково-дослідницької діяльності, гуманістичним світоглядом.

Основними шляхами досягнення означеної мети є диференціація навчання, оптимізація пізнавальної діяльності учнів і реалізація ідей розвиваючого викладених навчання, в працях Василя Сухомлинського та дослідженнях інших вчених. З 2005 р. ліцей має статус експериментального загальноосвітнього навчального закладу 3 всеукраїнського рівня художньо-естетичної освіти і виховання учнів. З 2011 р. заклад бере активну участь у всеукраїнському експерименті "Щоденник.ua". Навчальні кабінети забезпечені сучасним обладнанням з мультимедійними системами, інтерактивними дошками та комп'ютерними місцями вчителя й учнів. З 2012 р. колектив у Міжнародному освітньому проєкті Британської ради в Україні ліцею залучений до участі "Навчаємось разом", а з 2013 р. до Міжнародної програми ЄС "Twinning Plus".

З 2017 р. заклад бере участь у дослідно-експериментальній роботі всеукраїнського рівня з теми "Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику" на 2017-2022 рр.

У ліцеї створено сучасний інформаційно-комунікаційний простір із локальними мережами Інтернет та супутникового телебачення, реалізується проєкт "Крок до інформаційного суспільства". За результатами навчального року найкращі учні нагороджуються благодійною грошовою премією імені Миколи Аркаса.

Самоврядування в ліцеї визнано одним із найкращих в Україні (за підсумками Всеукраїнського конкурсу на найкращу модель самоврядування).

Учні активно залучаються до участі в міжнародних, всеукраїнських, обласних творчих конкурсах, проєктах, акціях: Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Т. Г. Шевченка, Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості "Об'єднаймося ж, брати мої" тощо.

Сьогодні директор закладу – Любов Василівна Патлата.

З метою отримання учнями культурологічних знань в системі викладається художня культура, художня праця, мистецтво. Працюють гуртки фітодизайну, ужиткового мистецтва, художньої самодіяльності, колективи яких неодноразово брали участь й перемогали у конкурсах "Зірки Причорномор'я", "Червона калина", "Миколаївські дзвіночки", фестивалях мистецтв "Лиманські зорі", "Зоряна брама", "Миколаївська Мельпомена", міських і обласних оглядах художньої самодіяльності. Традиційними в гімназії стали свята: Ліцею (1 грудня), Рідної мови (9 березня), Матері (травень), українські вечорниці, козацькі розваги тощо.

У 1998 році ліцеєм започаткована газета "Гімназійна родина" та створено музей історії. У 1999 р. в музеї історії відкрито експозицію, присвячену життю і творчості Миколи Аркаса. Для вшанування його пам'яті в центральній рекреації приміщення було встановлено дерев'яний бюст. Щорічно у січні проводилися Аркасівські читання за підсумками пошуково-дослідницької діяльності учнів.

Ліцей імені Миколи Аркаса знаходиться в будівлі, що з початку свого відкриття була освітньо-педагогічним осередком Півдня України. Побудована вона у 1892 році за проектом Євгена Штукенберга. Тут спочатку була розташована Миколаївська перша Маріїнська жіноча гімназія, що працювала до 1918 року, потім – у 1918-1993 рр. – школа № 5.

Споруда пережила й Першу, й Другу світові війни без суттєвих пошкоджень. На жаль, повномасштабне російське військове вторгнення в Україну нанесло значної шкоди закладу у ніч проти 1 листопада 2022 р. російські ракети С-300 завдали кілька ударів по Миколаєву, один із них припав на будівлю ліцею. Внаслідок обстрілу було зруйновано парадну частину будівлі.

Список використаних джерел та літератури

1. Бережний С. Педагогічна модель школи-родини // Актуальні проблеми історії та культури України: зб. наук. праць / наук. ред. В. П. Шкварець ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Миколаїв, 2000. Ч. 1. С. 233–237.

2. Бережний С. Як ми живемо з іменем Аркаса / С. Бережний, Т. Геллер // Глаголь добро сусп.-гуманітар. краєзнав. альм. наук.-пед. б-ки м. Миколаєва / ред. Т. І. Роскіна. Миколаїв, 2014. Вип. 2. С. 168–173.

2. Миколаївський ліцей імені Миколи Аркаса. – Режим доступу: <https://sites.google.com/.../%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0...>, вільний (дата звернення: 15.03.2026).

3. Перша українська гімназія імені Миколи Аркаса // Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/.../%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0...>, вільний (дата звернення: 15.03.2026).

4. Перша українська гімназія імені Миколи Аркаса м. Миколаєва // Заклади нового типу Миколаївської області (колегіуми, ліцеї, гімназії): становлення та розвиток / Миколаїв. облдержадмін., упр. освіти і науки ; уклад.: В. В. Мельниченко, О. В. Шевченко, М. П. Боброва. Миколаїв, 2004. С. 47–50.

5. Перша українська гімназія імені Миколи Аркаса // Літопис освіти і науки України. Київ: Альфа-Віта, 2015. С. 66–67.

6. Тупайло С. Колиска надії. Радянське Прибужжя. 1996. 16 лип.

УДК 37.091.64:94(100)

Феленюк Софія Миколаївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

3871 група

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, доцент **Нефьодов Д. В.***

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ПЕРШІ ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ КНИГИ В ІСТОРІЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано становлення перших підручників і навчальних книг як ключового засобу організації освітнього процесу в історичному розвитку суспільства. Розглянуто специфіку ранніх навчальних видань – букварів, граматики і читанок – як інструментів формування грамотності, передачі культурних, мовних і духовних цінностей. Досліджено особливості взаємодії освітніх потреб суспільства та змісту навчальних книг на різних етапах розвитку освіти. Висвітлено роль перших друкованих підручників у поширенні знань, стандартизації навчання та формуванні національної ідентичності.

Ключові слова: *підручник, буквар, навчальна книга, історія освіти, грамотність.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в історичному розвитку освіти навчальна книга відігравала визначальну роль у передачі знань і формуванні базових навчальних умінь. Перші підручники стали важливим

етапом переходу від усної та рукописної традиції до систематизованого і цілеспрямованого навчання. Вони забезпечили можливість уніфікації змісту освіти та створили передумови для поширення грамотності серед широких верств населення.

На відміну від пізніших академічних видань, ранні навчальні книги були орієнтовані насамперед на початкове навчання та практичне засвоєння знань. Саме через букварі, читанки та граматики відбувалося формування мовної культури, розвиток мислення й засвоєння соціально значущих норм і цінностей. У цьому контексті перші підручники виступають не лише дидактичним інструментом, а й важливим культурно-історичним феноменом, що відображає рівень розвитку суспільства, його освітні потреби та світоглядні орієнтири.

Історія освіти нерозривно пов'язана з розвитком навчальної книги, оскільки саме підручники виступали основним засобом передачі знань від покоління до покоління. Особливе місце в цьому процесі належить першим букварям, граматам і читанкам, які забезпечували оволодіння грамотою, закладали основи мовної культури, національної свідомості та педагогічної традиції.

Вагомий внесок у розвиток навчальної книги зробив Лаврентій Зизаній, який у 1596 році у Вільні видав перший буквар під назвою «Наука до читання й розуміння слов'янського письма». До цього видання було додано «Лексис» – словник, що містив 1061 слово. У ньому церковнослов'янські слова тлумачились простою українською мовою, близькою до сучасної. Це видання вважається першим друкованим словником української мови та започаткувало традицію створення навчальних книг на українських і білоруських землях.

Разом із тим, першим друкованим букварем безпосередньо на українських землях вважається «Буквар», виданий у 1574 році у Львові Іваном Федоровим. Підручник містив абетку, склади, зразки відмінювання та тексти для читання. До нашого часу дійшов лише один примірник цього видання, який було знайдено у 1927 році в Римі, сьогодні він зберігається у бібліотеці Гарвардського університету. Факсимільні видання були здійснені в Києві у 1964 та 1974 роках.

Подальший розвиток букварної справи пов'язаний із діяльністю Йосафта Кобринського, який у 1842 році у Львові видав «Буквар новим способом уложений для домашньої науки». У цьому підручнику було застосовано гражданський шрифт і звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти. Особливістю букваря стало широке використання фольклорного матеріалу (прислів'їв, приказок, загадок, байок), що сприяло поєднанню навчання з вихованням. Новаторським було також включення розділу «Правила, як хранити здоров'є», що свідчить про комплексний підхід до розвитку особистості учня.

Важливе місце у розвитку українського підручникотворення належить Тарасу Шевченку, який у 1861 році власним коштом видав «Букварь южнорусский». Підручник був призначений для навчання грамоти дітей і дорослих у недільних школах. Він містив абетку, тексти для читання, арифметичний матеріал, а також фольклорні твори – народні думи та прислів'я, що сприяло формуванню свідомого читання та національної ідентичності. Видання мало значний наклад (10 000 примірників) і набуло широкого поширення.

Першим підручником для вивчення іноземної мови на українських землях вважається «Читанка» Івана Федорова, видана у 1578 році в Острозі. Вона містила двомовні греко-слов'янські тексти й використовувалась як посібник для вивчення грецької мови.

Аналіз історії становлення перших підручників і навчальних книг засвідчує їх визначальну роль у розвитку освіти та педагогічної думки. Поява букварів, граматик і читанок стала важливим етапом переходу від переважно усної та рукописної традиції навчання до систематизованого й цілеспрямованого освітнього процесу. Саме ці видання забезпечили можливість упорядкування навчального матеріалу, його послідовного засвоєння та доступності для широких верств населення.

Встановлено, що перші підручники виконували декілька функцій водночас, а саме: навчальну, виховну, культуротворчу та світоглядну. Вони сприяли формуванню мовної компетентності, розвитку мислення, засвоєнню моральних норм і цінностей, а також утвердженню рідної мови як основи національної ідентичності. Особливе значення мали праці таких діячів, як Іван Федоров, Лаврентій Зизаній, Йосафат Кобринський та Тарас Шевченко, які закладали основи нових підходів до навчання, зокрема принципи доступності, наочності, послідовності та зв'язку навчання з життям.

Дослідження показало, що зміст і структура перших підручників відображали освітні потреби суспільства відповідної історичної епохи, а також рівень розвитку науки, культури й мови. Водночас ці видання стали важливим інструментом стандартизації освіти, оскільки забезпечували єдині підходи до навчання грамоти та поширення базових знань.

Крім того, перші навчальні книги відіграли ключову роль у становленні педагогічної традиції, оскільки заклали основи методики початкового навчання. Використання елементів фольклору, поєднання навчального матеріалу з виховним змістом, а також орієнтація на поступове ускладнення навчальних завдань свідчать про зародження цілісного педагогічного підходу, який зберігає свою актуальність і в сучасній освіті.

Список використаних джерел та літератури

1. Огієнко Іван. Історія українського друкарства. Київ: Либідь, 1994. 448 с. (дата звернення: 21.04.2026).
2. Сухомлинська Ольга (ред.). Історія української школи і педагогіки. Київ: Знання, 2003. 447 с. (дата звернення: 21.04.2026).
3. Зайченко Іван (ред.). Історія педагогіки. Київ: Слово, 2010. 624 с. (дата звернення: 21.04.2026).

4. Педагогічний музей України. З історії українського букваря (електронні копії видань з фондів музею). Режим доступу: <https://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/z-istoriyi-ukrayinskoho-bukvarya-elektronni-kopiyi-vydan-z-fondiv-muzeyu/> (дата звернення: 21.04.2026).
5. Федоров Іван. Буквар. Львів, 1574. (факсимільне видання: Київ, 1974). (дата звернення: 21.04.2026).
6. Шевченко Тарас. Букварь южнорусский. Санкт-Петербург, 1861. (дата звернення: 21.04.2026).
7. Ліна Костенко. Офіційні та публікації у соціальній мережі Facebook

УДК 81'373.21:94(477)"19"

Чебурахов Артем Вікторович

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

3852 група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії

Маринченко Г.М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТОПОНІМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ХХ СТОЛІТТІ

У статті досліджено особливості топонімічної політики у ХХ столітті як важливого інструменту формування суспільної свідомості та реалізації державної ідеології. Проаналізовано основні етапи трансформації топонімічного простору під впливом політичних режимів і суспільних змін. Висвітлено процеси масового перейменування міських об'єктів у радянський період, охарактеризовано роль ідеологічних чинників у формуванні назв вулиць, площ і міст. Окрему увагу приділено проблемі уніфікації топонімічного простору та втраті локальної історико-культурної специфіки. Розглянуто зміни топонімічної політики наприкінці ХХ століття у зв'язку з відновленням незалежності України, процесами декомунізації та поверненням історичних назв. Обґрунтовано значення топоніміки як складової історичної пам'яті, культурної спадщини та національної ідентичності. Підкреслено необхідність

формування виваженої топонімічної політики, орієнтованої на збереження історичної спадщини та врахування локальних особливостей.

Ключові слова: *декомунізація, ідеологія, історична пам'ять, культурна спадщина, національна ідентичність, перейменування, топоніміка, топонімічна політика, урбанонімія, XX століття.*

Топоніміка XX століття яскраво ілюструє, як міський простір може стати полем ідеологічної боротьби та інструментом пропаганди. Залежність назв вулиць, площ і міст від політичного режиму призвела до штучної уніфікації топонімічного ландшафту та стирання локальної ідентичності. Проаналізований матеріал дозволяє простежити складний шлях трансформації топонімічної політики: від використання найменувань як маркерів радянської влади до усвідомлення необхідності збереження історичної спадщини наприкінці століття. У поданих тезах систематизовано головні підходи до перейменувань географічних об'єктів та визначено їхній вплив на формування національної пам'яті.

Топонімічна політика у XX столітті характеризується значною залежністю від політичних процесів та ідеологічних трансформацій, що відбувалися у суспільстві. У цей період топоніміка перестає бути виключно результатом природного історичного розвитку і набуває рис цілеспрямованого інструмента впливу на суспільну свідомість.

На початку XX століття формування топонімів ще значною мірою зберігало традиційні риси, зокрема зв'язок із природними умовами, господарською діяльністю та історичними особливостями території. Проте вже після встановлення радянської влади топонімічний простір зазнав кардинальних змін. Назви міських об'єктів почали формуватися відповідно до ідеологічних настанов, що відображали нову політичну систему. У цей період відбулося масове перейменування вулиць, площ і міст на честь політичних діячів, революційних подій та символів радянської влади [2, с. 88].

Характерною особливістю топонімічної політики радянського періоду була її уніфікація. У різних містах з'являлися однакові або подібні назви, пов'язані з іменами діячів комуністичної партії чи революційними подіями, що призводило до втрати локальної історичної специфіки. Як зазначають дослідники, така практика сприяла нівелюванню національних і культурних особливостей, оскільки топоніми переставали відображати реальну історію конкретного міста і підпорядковувалися загальнодержавній ідеології [2, с. 88–89].

Важливою рисою топонімічної політики цього часу було також посилення ідеологічного навантаження назв. У міському просторі активно впроваджувалися топоніми, що символізували нові політичні цінності та ідеали. Як підкреслюється у наукових працях, у XX столітті ідеологічний компонент у назвах міських об'єктів набув гіпертрофованого характеру, а сам процес перейменування часто використовувався як засіб пропаганди [2, с. 87].

Разом із тим, топонімічна політика не була однорідною протягом усього століття. У різні періоди її інтенсивність та спрямованість змінювалися. Наприклад, у післявоєнні роки та в період пізнього СРСР спостерігалось певне уповільнення процесів перейменування, проте загальна тенденція до збереження ідеологізованих назв залишалася. Водночас у цей період могли узаконюватися й так звані «народні» назви, які виникали стихійно і з часом отримували офіційний статус [2, с. 88].

Суттєві зміни у топонімічній політиці відбулися наприкінці XX століття у зв'язку з розпадом Радянського Союзу та здобуттям Україною незалежності. У цей період розпочинається поступовий процес переосмислення топонімічного простору, який передбачав відмову від ідеологічно навантажених назв та повернення історичних найменувань. Проте, як свідчать дослідження, ці процеси відбувалися нерівномірно в різних регіонах країни: у західних областях перейменування були більш масштабними, тоді як в інших регіонах зміни мали фрагментарний характер [2, с. 89].

Особливістю топонімічної політики кінця XX століття стало також формування нових підходів до найменування міських об'єктів. Зокрема, зростає увага до історичної обґрунтованості назв, їх зв'язку з локальною історією та культурною спадщиною. У цей період топоніміка починає розглядатися не лише як інструмент ідеологічного впливу, а як важливий елемент збереження історичної пам'яті суспільства [1, с. 160].

Крім того, наприкінці XX століття актуалізується проблема вироблення концептуальної топонімічної політики. Дослідники наголошують на необхідності зваженого підходу до перейменувань, який передбачає врахування як історичних традицій, так і сучасних суспільних потреб. У цьому контексті підкреслюється, що топоніміка повинна виконувати функцію збереження історичної спадщини, не допускаючи при цьому безсистемного знищення попередніх назв [3, с. 2–3].

Отже, топонімічна політика у XX столітті зазнала суттєвих трансформацій, що були зумовлені змінами політичних режимів і суспільних цінностей. Від відносно природного формування назв на початку століття до їх жорсткої ідеологізації у радянський період і подальшого переосмислення наприкінці XX століття, топоніміка відображає складні процеси історичного розвитку. Саме в цей період закладаються основи сучасної топонімічної політики, яка орієнтується на поєднання історичної спадщини та національних цінностей.

Список використаних джерела та літератури

1. Бабушко О. Топоніміка Одещини як індикатор деколонізаційних процесів. Наукові праці. Одеса, 2022. 12 с.
2. Тахтаулова М. Урбанонімія як відображення історико-культурних процесів у місті. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. С. 85–92.

3. Тупчієнко М. П., Шляховий К. В. Проблема концептуального «музейного» відношення до топонімічної політики у місті Кіровограді. Кіровоград, 2015. С. 1–10.

УДК 94:321.01(477)"1917/1918"

Чепура Єлизавета Євгенівна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851 мз група

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Хрящевська Л.М.

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті проаналізовано державотворчі ідеї Михайла Грушевського та їх практичну реалізацію в період діяльності Української Центральної Ради. Розглянуто основні політичні погляди вченого на питання національного самовизначення, демократичного державного устрою та парламентаризму. Особливу увагу приділено ролі Грушевського у формуванні політичної програми українського національного руху під час Української революції 1917–1921 років. Визначено значення його діяльності для становлення української державності та розвитку національної політичної думки.

Ключові слова: Михайло Грушевський, Українська Центральна Рада, політична програма, національне самовизначення, демократія.

Проблема формування української державності на початку XX століття посідає важливе місце у сучасних історичних дослідженнях. Особливу роль у цьому процесі відіграв видатний український історик, політичний діяч і мислитель Михайло Грушевський, чії державотворчі ідеї стали важливою інтелектуальною основою Української революції 1917–1921 років. Його наукові погляди, політична діяльність та участь у керівництві Українською Центральною Радою значною мірою визначили характер і напрямок розвитку українського національного руху у переломний період історії. У зв'язку з цим вивчення державницьких концепцій Михайла Грушевського та аналіз їх реалізації в діяльності Української Центральної Ради є актуальним для глибшого розуміння процесів становлення української державності.

Михайло Грушевський належить до числа тих українських інтелектуалів, які не лише сформували наукове бачення історичного розвитку українського народу, але й активно впливали на політичні процеси свого часу. Його державотворчі ідеї формувалися на основі історичних досліджень, у яких він доводив безперервність розвитку українського народу та його право на власну державність. У своїх наукових працях учений підкреслював, що українці мають глибокі історичні традиції державотворення, які беруть початок ще з часів Київської Русі та продовжуються у період козацької держави.

Важливим елементом політичної концепції Михайла Грушевського була ідея національного самовизначення та створення демократичної держави [1]. Він виступав за побудову політичної системи, заснованої на принципах народовладдя, широкого представництва та соціальної справедливості. На думку Грушевського, українська держава повинна була формуватися як демократична республіка, у якій влада належить народу та здійснюється через представницькі органи. Значну увагу він приділяв також питанню прав і свобод громадян, вважаючи їх необхідною умовою розвитку сучасного суспільства.

Політичні погляди Михайла Грушевського особливо яскраво проявилися під час Української революції 1917 року [2]. Після повалення Російської імперії та встановлення нової політичної ситуації він став одним із організаторів

Української Центральної Ради, яка перетворилася на головний представницький орган українського національного руху. Очоливши Центральну Раду, Грушевський прагнув реалізувати свої державотворчі ідеї на практиці, спрямовуючи діяльність цього органу на створення української автономії, а згодом і незалежної держави.

Одним із важливих кроків на шляху реалізації державницьких ідей Грушевського стало прийняття універсалів Центральної Ради [3]. Універсали визначали політичний статус України, окреслювали права українського народу та проголошували основні принципи державного устрою. Перший універсал проголосив автономію України у складі федеративної Росії, що відповідало тодішнім політичним поглядам Грушевського, який спочатку розглядав можливість федеративного устрою як компромісний шлях розвитку. Водночас наступні політичні події та загострення боротьби за владу сприяли еволюції державницьких поглядів українського керівництва.

Подальші універсали Центральної Ради розширювали політичні права України та поступово наближали її до повної державної незалежності [4]. Найважливішим кроком стало проголошення Української Народної Республіки, що означало створення нового державного утворення з власними органами влади, законодавством та адміністративною системою. У цьому процесі значну роль відігравали ідеї Грушевського щодо демократичного характеру української держави та необхідності залучення широких верств населення до політичного життя.

Особливу увагу Михайло Грушевський приділяв питанням організації державної влади. Він вважав, що політична система України повинна ґрунтуватися на принципах парламентаризму, коли законодавча влада належить представницькому органу, сформованому шляхом демократичних виборів. Центральна Рада фактично виконувала функції парламенту, розробляла законодавчі акти та визначала основні напрями державної політики. Такий підхід відображав прагнення створити в Україні модерну європейську політичну систему.

Важливою складовою державотворчої концепції Грушевського було також прагнення забезпечити соціальну рівність і захист інтересів широких верств населення. Він виступав за проведення соціальних реформ, спрямованих на покращення становища селянства та робітників, що становили основну частину українського суспільства. Грушевський розглядав соціальну політику як важливий елемент зміцнення державності, оскільки вважав, що стабільна держава повинна спиратися на підтримку народу.

Отже, державотворчі ідеї Михайла Грушевського відіграли визначальну роль у формуванні політичної програми українського національного руху на початку XX століття. Його концепція демократичної республіки, заснованої на принципах народовладдя, парламентаризму та соціальної справедливості, стала важливою теоретичною основою діяльності Української Центральної Ради. Хоча історичні обставини не дозволили повною мірою реалізувати всі державницькі плани, діяльність Грушевського та Центральної Ради заклала фундамент для подальшого розвитку українського народу та формування політичних традицій незалежної України.

Список використаних джерела та літератури

1. Давиденко М. Ідея федералізму в політичних поглядах Михайла Грушевського. *Освіта регіону*. 2013. № 3 (33). С. 21–24.
2. Історія України : навчальний посібник / М. П. Олійник, І. Х. Ткачук. 4-те видання, стереотипне. Львів : “Новий Світ-2000”, 2026. 274 с.
3. Тельвак В., Радченко О. Малознане дослідження історіософських поглядів Михайла Грушевського. *Публікація архівних документів*. 2022. С. 186–202. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/151/114> (дата звернення: 16.03.2026).
4. Шевченко Л. Історія України. Навчальний посібник. Київ, 2023. 84 с.

УДК 81'272:94(100)"1914/1918"

Черкасова Віталіна Денисівна

*Філологічний факультет Національного університету кораблебудування імені
адмірала Макарова, Миколаїв, Україна*

2731 група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент кафедри історії **Нефьодов Д. В.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

МОВНА ВІЙНА В ОКОПАХ: ЯК ПЕРША СВІТОВА РОЗІРВАЛА ЗВ'ЯЗОК МІЖ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ КУЛЬТУРАМИ

Стаття досліджує соціокультурний та мовний розрив між англійською та німецькою культурами, спричинений Першою світовою війною. Аналізується трансформація німецької мови з інструменту наукового престижу у «мову ворога», що спричинило заборони та культурне очищення. Висновок полягає в тому, що витіснення німецької мови під час війни закріпило англійську як глобальний стандарт і змінило інтелектуальний ландшафт ХХ століття.

Ключові слова: *лінгвістичний націоналізм, Перша світова війна, англо-німецькі відносини, культурний розрив, мовна політика, пропаганда.*

Перша світова війна стала переломним моментом, коли мова використовувалась для дегуманізації та руйнування зв'язків між англійською та німецькою культурами. Війна призвела до витіснення німецької мови та утвердження англійської як світового стандарту. Цей випадок ілюструє радикальні зміни мовного ландшафту та ідентичності регіонів під впливом війни.

Події 1914–1918 років були не лише глобальним воєнним конфліктом, а й глибоким розломом у європейській цивілізації, що назавжди змінив культуру та мовну ідентичність. До війни англійська та німецька культури тісно співпрацювали, а німецька мова була ключовим інструментом філософії, науки і мистецтва [13, с. 20; 44, с. 1]. Проте «Велика війна» перетворила мову на інструмент дегуманізації, де мовна приналежність стала ознакою політичної лояльності. Пропаганда, суспільна істерія та обмеження швидко зруйнували столітні зв'язки, перетворивши «культурну спорідненість» на «цивілізаційну ворожнечу» [1, с. 1].

Сучасна історіографія дедалі частіше акцентує увагу на культурних зв'язках та інтелектуальних запозиченнях, які були значними до 1914 року, тому розрив сприймається як психологічна травма [2, с. 1]. Дослідження Штефана Манца і Панікоса Панаї розглядають інтернування цивільних та переслідування «ворожих іноземців», що супроводжувалося витісненням німецької мови з публічного життя [13, с. 1; 20, с. 1]. Нікола Маклелланд аналізує занепад викладання німецької мови в британських школах [24, с. 1], а роботи Аманди Лаугесен висвітлюють антропологічний аспект проблеми через солдатський сленг на фронті [36, с. 1; 37, с. 1].

Перед 1914 роком німецька мова була другою після французької в британській освіті. Пруська модель, зосереджена на науковій строгості, вважалася зразком для модернізації [44, с. 1]. У науці німецька домінувала: кожен серйозний хімік чи фізик мав знати її, щоб ознайомитися з новими дослідженнями [14, с. 1; 59, с. 1].

Сфера взаємодії	Характер англо-німецьких зв'язків (1860–1914)	Ступінь інтеграції
Освіта	Обов'язкове викладання німецької; захоплення прусською системою.	Високий
Наука	Німецька як основна мова хімії, фізики та медицини.	Максимальний
Монархія	Династичні союзи; німецька як «домашня» мова королівського двору.	Дуже високий

Музика	Домінування Вагнера та Бетховена в британських залах.	Високий
--------	---	---------

Початок війни швидко перевів відносини у площину ідеологічної боротьби. Німецьку мову порівнювали з «гунами», варварськими ордами [12, с. 1; 68, с. 1]. «Маніфест дев'яноста трьох» (1914), у якому провідні німецькі вчені заперечували провину Німеччини у війні та стверджували нерозривність німецької культури і мілітаризму, викликав обурення [21, с. 1; 32, с. 1]. Французький філософ Анрі Бергсон назвав війну «боротьбою цивілізації проти варварства» [1, с. 1; 27, с. 1]. П'ять штатів заборонили викладання німецької мови [25, с. 1; 71, с. 1]. В Айові губернатор Вільям Гардінг видав «Вавилонську прокламацію», яка забороняла використовувати будь-яку мову, крім англійської, у публічних місцях, під час телефонних розмов і навіть у церквах [19, с. 125; 71, с. 1]. Назви продуктів змінили: зауєркаут став «liberty cabbage», а гамбургери – «liberty sandwiches» [12, с. 1; 30, с. 1].

У Великій Британії 17 липня 1917 року король Георг V видав прокламацію про зміну назви правлячої династії із Саксен-Кобург-Готської на Віндзорську [51, с. 1; 82, с. 1]. Це був акт лінгвістичного самозахисту монархії [33, с. 1; 66, с. 1].

Історичне ім'я (Німецьке)	Нове ім'я (Англійське)	Рік зміни	Контекст
House of Saxe-Coburg and Gotha	House of Windsor	1917	Нальоти бомбардувальників Gotha на Лондон
Battenberg	Mountbatten	1917	Потреба усунення німецького звучання прізвища
German Ocean	North Sea	1914	Географічна перейменування для безпеки

На передовій мова зазнавала прагматичної адаптації. Солдати створювали сленг, включаючи іронічне запозичення німецьких слів, наприклад «strafe» (від гасла *Gott strafe England!*) [34, с. 1; 45, с. 1]. У 1919 році наукові академії Антанти оголосили офіційний бойкот німецьким вченим, який тривав до 1926 року [14, с.

1; 62, с. 1]. Німецька мова втратила статус офіційної мови міжнародних організацій, поступившись англійській та французькій [14, с. 1]. Це спричинило «модель трьох поколінь» мовного зсуву, в якій німецькі громади в США та Великій Британії форсовано асимілювалися, щоб уникнути ostracism [55, с. 1; 56, с. 1].

Перша світова війнаПерша світова війна стала переломним моментом, що зруйнував ідею єдиного європейського культурного простору. Перетворення німецької мови на «мову ворога» спричинило її системне витіснення з освіти та науки в ангlosаксонських країнах. Зміна назви британської династії та науковий бойкот сформували нову ієрархію, в якій англійська мова стала єдиним глобальним стандартом.

Список використаних джерел та літератури

1. Rau P. English Modernism, National Identity and the Germans, 1890–1950. London: Routledge, 2009. 248 p.
2. McLelland N. German Through English Eyes: A History of Language Teaching and Learning in Britain, 1500-2000. London: Harrassowitz, 2015. 320 p.
3. Scully R. British Images of Germany: Admiration, Antagonism and Ambivalence, 1860-1914. London: Palgrave Macmillan, 2012. 384 p.
4. Kennedy P. The Rise of the Anglo-German Antagonism, 1860–1914. London: Ashfield Press, 1980. 604 p.
5. Ramsden J. Don't Mention the War: The British and the Germans since 1890. London: Little, Brown, 2006. 448 p.
6. Manz S., Panayi P. Enemies in the Empire: Civilian Internment in the British Empire during the First World War. Oxford: Oxford University Press, 2020. 384 p.
7. Panayi P. The Enemy in Our Midst: Germans in Britain During the First World War. Oxford: Berg, 1991. 312 p.

8. Laugesen A. *Furphies and Whizz-bangs: Anzac Slang from the Great War*. Oxford University Press, 2015. 240 p.
9. Stickel G. *Leibniz and German as a Language of Science*. Mannheim: IDS, 2004. 12 p.
10. Weber T. *Our Friend "The Enemy": Elite Education in Britain and Germany Before World War I*. Stanford University Press, 2008. 320 p.

УДК 94(430)"1990":327(4/9)

Юськів Діана Юрївна

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

5851м група

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії **Буглай Н. М.**

*Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,*

Миколаїв, Україна

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ

Аналізується історичне та геополітичне значення возз'єднання Німеччини 3 жовтня 1990 року як події, що значно вплинула на світовий порядок. Розглядається процес відновлення повного суверенітету ФРН через підписання Договору «2+4», що завершив Ялтинсько-Потсдамську систему. Зосереджено увагу на зміні ролі Німеччини в НАТО та ЄС, де вона стала провідним економічним рушієм та політичним лідером Європи. Висвітлюються наслідки виведення радянських військ та остаточного визнання кордонів, що символізувало зниження впливу СРСР і завершення Холодної війни. Досліджуються виклики «нової німецької проблеми»: необхідність балансування між традиційним пацифізмом суспільства та новими вимогами колективної безпеки.

Ключові слова: *Возз'єднання Німеччини, Холодна війна, європейська інтеграція, Договір «2+4», державний суверенітет, Ялтинсько-Потсдамська система, міжнародні відносини*

Возз'єднання Німеччини 3 жовтня 1990 року стало не лише загальнонаціональним святом для німців, але й глибоким геополітичним зрушенням, що остаточно закріпило завершення Холодної війни та докорінно змінило розподіл сил у Європі. Головні зовнішньополітичні наслідки цього процесу можна узагальнити так:

Починається процес відновлення повного суверенітету. З підписанням 12 вересня 1990 року Договору «2+4» (ФРН, НДР та чотири держави-переможниці у Другій світовій війні) Німеччина позбулася статусу окупованої країни. Відповідно до його положень у серпні 1994 зі Східної Німеччини були виведені колишні радянські війська [1]. Возз'єднана Німеччина стала найбільшою державою в центрі Європи за населенням і економікою. Якщо площа ФРН становила 249 тис. кв. км, то після возз'єднання НДР загальна площа становила 357 тис. кв. км. Населення ФРН налічувало приблизно 62 млн. осіб, тоді як після возз'єднання воно збільшилося відповідно до 72 млн. осіб [5].

Німеччина змінює свій статус у НАТО та ЄС. Возз'єднана Німеччина стала найбільшою за кількістю населення та економічним потенціалом державою Західної Європи, що автоматично зробило її «двигуном» інтеграційних процесів. Вперше в історії Альянс поширив свою зону відповідальності на територію, яка раніше належала до Варшавського договору. Екс міністр закордонних справ Німеччини Й. Фішер вважав, що головна держава в Європі вже не могла претендувати на особливу роль у НАТО, а також утримуватися від усіх воєнних операцій за межами своєї території. Таким чином, Німеччина мала би знайти спосіб просування вперед, який би задовольняв як пацифізм переважної більшості німецької громадськості, так і військові вимоги НАТО [4].

Відбувається остаточне визначення кордонів. Урочисте входження нових земель до ФРН відбулося 3 жовтня 1990 року – возз'єднана Німеччина отримала повний суверенітет не тільки у внутрішніх, а й у зовнішніх справах внаслідок відмови чотирьох держав від своїх прав і відповідальності щодо Берліна й Німеччини в цілому, від чотиристоронніх угод за підсумками Другої світової

війни, що остаточно ліквідувало Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин й призвело до розпаду Радянського Союзу та завершення Холодної війни, яка почалась в кінці 1940-х років з Фултонської промови Вінстона Черчілля і «доктрини Трумена» [2]. Одним із найважливіших наслідків стало розв'язання територіальних суперечок, що тягнулися з 1945 року.

Послаблюється вплив СРСР. СРСР погодився на воз'єднання Німеччини та вивів своїх військ зі Східної Німеччини. 12 вересня 1990 року уряд у Бонні пропонує радянському уряду 12 млрд. дойчмарок компенсації за виведення радянських військ зі Східної Німеччини. Занадто мало, вважає Горбачов. Коль спочатку непоступливий, але згодом додає ще три мільярди дойчмарок, утім як безпроцентний кредит. Це відкриває шлях підписанню Договору «2+4». Міністри закордонних справ ставлять у Москві свої підписи під історичним документом [3], що стає символом занепаду радянського впливу у Східній Європі й передумовою розпаду СРСР у 1991 році.

Возз'єднання призводить до появи «нової німецької проблеми». Гельмут Коль за підтримки союзників реалізував возз'єднання, що фактично зняло питання кордонів. Проте виникли нові виклики: Німеччина стала «економічним локомотивом» ЄС, що викликало побоювання у Франції та Великої Британії щодо її надмірної ваги в прийнятті рішень. Тривалий час Німеччина сповідувала «культуру стриманості» (пацифізм), уникаючи військового лідерства, що критикували США та східноєвропейські партнери.

Таким чином, возз'єднання Німеччини у 1990 році стало визначальним моментом в історії, який ознаменував кінець Ялтинсько-Потсдамської системи та завершення Холодної війни. Підписання Договору «2+4» повернуло країні повний суверенітет, вирішило тривалі територіальні суперечки та забезпечило виведення радянських військ. Возз'єднана Німеччина швидко стала політичним і економічним рушієм європейської інтеграції, тим самим зробивши вагомий внесок у створення підґрунтя для розвитку Європейського Союзу. Водночас Берлін зіштовхнувся з викликами т. зв. «нової німецької проблеми», що змусило країну шукати баланс між усталеним пацифізмом й вимогами НАТО щодо

активної ролі у колективній безпеці. Усе це докорінно змінило міжнародну систему, сприяючи переходу до постбіполярного світопорядку з домінуванням західних інституцій.

Список використаних джерел та літератури

1. Кривець Н.В., Мартинов А.Ю. Німеччина. *Енциклопедія історії України*: в 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (гол.) та ін. НАН України. Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2010. Т. 7: Мі – О. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Nimechchyna> (дата звернення: 11.04.2026)
2. Лук'янюк В. Цей день в історії: 3 жовтня 1990: Об'єднання Німеччини. *Цей день в історії*. 2013. 01 жовт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1003M/#:~:text=У%20Європі%20не%20створювалася%20нова,Федеральним%20канцлером%20об'єднаної%20Німеччини> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Сааков В., Вагенер Ф. Від падіння Берлінського муру до єдності Німеччини. *Dw.com*. 2019. 09 листоп. URL: <https://www.dw.com/uk/історичні-дні-в-німеччині-від-падіння-берлінського-муру-до-єдності-країни/a-18748046> (дата звернення: 16.03.2026).
4. Фішер Й. Зовнішня політика Німеччини досягає повноліття. *День*: щоденна укр. газ. 2014. №231. 09 груд. URL: <https://day.kyiv.ua/article/svitovi-dyskusiyi/zovnishnya-polityka-nimechchyny-dosyahaye-povnolittya> (дата звернення: 12.03.2026).
5. Цибулько А. А. Об'єднання Німеччини: історичні передумови та геополітичні наслідки. URL: <https://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk8/18.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).

НОТАТКИ